

**Vorstelijck gheschenck : dat is een medecynboeck,
inhoudende vele gheproefde ende goet ghevonden medecijn-
stukken, om alderhande sieckten, krancheden ende veelderley
heymelijcke gebreken in des menschen lichaem (so wel jonc
als out) te ghenesen ; alles in grooter weerden ende hooge
achtbaerheyt ghehouden in den vorstelijcken Huyse van die
van Nassouwen, Prince van Orangien ende den Heere van
Aenholt, ende in andere heerlijcke huysingen ...**

<https://hdl.handle.net/1874/348691>

Vorstelijck Gheschenck.

DAT IS

Een

MEDECYNBOECK

Inhoudende vele gheproefde ende
goet ghevonden Medeciyn-stucken/

Om alderhande krauchen ende veelderley
heymelijcke gebreken in des menschen
lichaem (so wel jonc als out)
te ghesesen.

Alles in grooter weerden ende hooge acht-
baerheyt ghehouden in den Vorstelijcken Huysen van die
van Nassouwen, Prince van Orangien ende den Heere van
Aenholt, ende in andere heerlijcke Huysingen daer de sel-
ve door probatie als een seer kostelijcke Peerle ende groot
juweel is bewaert ende ghebruyckt gheweest.

Nu eerstelijck upt desselven gheschreven
Coppe upt den Hoofdruptsche in onse gemeyne Ne-
derlandsche tale/ vooz alle Liefhebbers/ ende
des menschen gesontheyt/ overghe-
set ende in druck ghebracht.

TOT AMSTELREDAM,

Vooz Hendrick Laurensz Boeckvercooper
op 't Water in het Schryfboeck,
M. DC. XXVIII.

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME
BY NATHANIEL BENTLEY

IN TWO VOLUMES.
VOL. I.
FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE YEAR 1700.
LONDON: Printed by J. BARNES, in Pall-mall.
1787.

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME
BY NATHANIEL BENTLEY

IN TWO VOLUMES.
VOL. II.
FROM THE YEAR 1700
TO THE PRESENT TIME.
LONDON: Printed by J. BARNES, in Pall-mall.
1787.

Vorstelijck Gheschenck.

DAT IS

Een

MEDECYNBOECK.

Inhoudende verscheyden Re-
medien / dienende tot veelder-
lep ghebraken.

Preservatyf voor den slach ofte
Popelsij.

¶ **M** sal nemen een half loot
goeden witten Amber / ofte
Bernsteen / ende stooten die
kleyn tot een pulber / ende
een vierendeel loots / in de
Apotheke ghenaemt Species
diathodon abbatis, dat alles
sal men wel onder een men-
gen / ende doen't dan in een
reyn houten busken / ende
wanneer dat nieuwe Lichte
aen den Hemel opkomt / sal
men des naesten ofte volghende daechs, ontrent een Hase-
note groot / van het voorschreven pulber met eenen lepel
water van Kers ghebrant / des morgens nuchteren inne-
men / ende daer op een paer uppen vasten / soo zijt ghy door
ghenaden des Almachtighen van de boven ghenoomde
krancheyt seker / ende daer voor een maent lanck bezyt.

Verscheyden remedien

Maer soo den slach eener rueret / soo salmen 't den sel-
den ingeben eer ende te bozen hy geten heeft / ende men sal
den krancken daer naer niet haest t'eten geben / ende son-
derlinge wat booz spijse dat roert. Dat booznoemde ker-
water alleen ghebruyckt / is oock seer goet booz die booz-
noemde kranckhepdt.

Een ander voor den slach.

2 Neemt eenen beker vol witte wijns / ende oock soo
veel waters / doet daer inne een handt vol kleyn Lavender-
der / ende een handt vol Rosemargin / ende een weynich Sa-
die / siedt het te samen / ende spget dooz eenen lijnen doeck /
dat de krupden daer wt blyben / ende doet daer nae twee
lepel groote bernende stetel-waters daer by / ende soo veel
gebrande Wijns / als 't ander al t'samen is / ende menghet
dit t'samen / ende laet den krancken die latime leden met
dit booznoemde water tegen een eycken byer / des daechts
drie mael (morgens / middaechts ende avonts) bestrycken /
dat sal men ghebruyckē tot sy hem weder gerecht worden.

Spraeck verlooren in den
slach.

3 Maer soo een mensche ghebruyck aen de sprake heeft /
sal men nemen Labas-wortelen / ende die in kleyne schijf-
kens gesneden / ende maecken die nat in klaer Lavender-
water / ende leggen die den krancken onder de tonge / ende
dan een stukken ofte schijfken onder de tonghe ghelegen
hebbende / sal men een ander nemen in 't water geweyckt
als boven.

Aliud.

4 Item als een mensche zijne spraeck verlozen heeft /
ist booz den slach oft anders / soo neemt een half minghel
Lavender-water / ende een achste deel van een minghel
witten Boomolte / ende het achten deel van een minghel
gebranden Wijn / xv. Pionikoznen / soo zwaer Holwor-
ten als die Pionikoznen sijn / een half loot Sebergerpl kleyn
ghepul-

voor veelderley ghebreken. 5

Gepulbert/dit al onder malcander gedaen in een reyn pot-
ken/ ende sachtkens aen het vper laten sieden/ tot dat het
bobbelt/ ende daer naer wel roeren/ tot dattet kout wort.
Ende soo de sprake wtbljft / soo geeft hem des een wep-
nich onder de tonghe/ ende strjckat hem de nerke wel daer
mede: oock op het rugghe-been/ ende als het eene deel
warm gheworden is / soo strjckat al doozt andere deelen
daer met.

Sachte purgatie, ooc eenen onschadelicken
stoelganck te maecken.

5 Neemt v. vierden-deelen loots Senes bladen / ij.
vierden-deelen loots Gimber / ij vierden-deelē loots Can-
neel met ij vierden-deelen loots witte Wijnsteen / alles
gestooten/ jeder bysonder/ daer nae by malcanderen ghe-
daen/ ende wel dooz malcanderen gemengt / ende dan drie
vierden-deelen loots (daer naer de mensche hert in't lijf
is) met een hoender ofte Erten sop/ des morgens nach-
teren ingenomen/ ende sal daer 5 oft 6 uyzen op vasten.

Dit nae beschreven maect een ruyme borst,
is oock goedt voor de Lever, ende maect sachten
stoel-ganck.

6 Neemt Kabarbar kleyn gestooten/ daer naer Sup-
ker Candijs ende Canneel oock kleyn gestooten/ ende doet
dat tot de Kabarbar/ soo veel ghy des hebben wilt/ er da
maectt een mederijn daer wt / bynckat dat in eenen lepel
vol Wjns / soo dickmael ghy dat begeert te doen / ghy
meucht oock perlen en goudt daer in doen.

Koelende water voor den hoeft te
maecken..

7 Neemt een vierdendeel pont Supkers/ ij loot Can-
neel ghestooten/ ij loot Wjns/ j vierdendeel loots Cozian-
der/ een mingelen loopende ofte fontier water/ daer inne
de boven genoemde stucken ghesoden/ tot dat het een der-
dendeel ingesoden is/ daer na dooz een reyn doercken ghe-

Verscheyden remedien

sogen/dat cout laten worden/ende avonts ende morgens/
ende wanneer men wil daer van gebzoncken.

Aliud.

8 Neemt tij loot Wijnedich/ by loot Suptkeys/ i loot
Canneel/ dese stucken sal men in een minghele waters 2.
vingher breeet insieden laten/ repn schuppende/ ende als
men wil sal men desen dranck dzincken.

Waterfucht.

9 Dooz waterfucht oft ander gheswillen / een gewisse
konst. Item men sal nemen rool en ende witten Byvoet
woztelen/tusschen onse liebe Vrouwen Assumptionisende
Nativitatis wi gepluckt ofte gegraben/die aerde repn daer
van schudden (maer men sal die niet wasschen) ende die
wech legghen te droogen/als sp drooch spn / sal mense wel
kloppen/ dat de aerde daer wel repn ende schoon af sp/ en
dan op een repn plaetse die woztelen tot affchen gebzant/
dier affchen sal men soo groot als een ep nemen / ende in
een repn doercken binden/ende in een mingel out bier leg-
gen/ soo out ende goet als men't krijghen kan/ oock 4 of 5
woztelen Valeriane in dat bier doen / doch dese woztelen
mach men wel repn te vozen wasschen / men sal het een
dach ende nacht staen laten / ende daer naer des morgens
eenen goeden dranck dzincken/ niet nuchteren/ doch dat-
men gheen grobe spijsen geten en hebbe / ende als men des
middaechs geten heeft/eenen goeden dranck gebzoncken/
desghelijcks oock des avonts/ tot dat het bier wt is daer
naer sal men die wederomme maerken ende vernieuwen
als boven / ende men sal desen dranck alsoo tij oft tij we-
ken dzincken/ende als men geten heeft/ sal men den besten
dranck ten laetsten nemen.

Slaep-dranck.

10 Wanneer een mensche niet slapen en kan/ sal men
nemen Vrouwen melck/ die eenen jongen Soon soghet/
ende Hoosewater/dat onder malcander mengen/eenen tij-
nen

voor veelderley ghebreken. 7

nen doech daer inne genestet / ende een beyde de slayen des
hoofds gelept / alst drooch wordt / sal men't wederomme
ververschen.

Feber ofte Cortse.

11 Door het Feber sal men een goet handt vol Laber-
del nemen / ende in een mingel goeden stercken \mathcal{F} . Wijn
legghen / ende 24 uren ligghen laten / wanneer nu den
krancken verneemt / dat hem de cortse aencomt / soo sal
hy oft ij goede droncken drincken / soo veel hem moghe-
lyck is / ende op ende af gaen / tot dat hem dunckt dat hy
warm wort / dan sal hy hem neder leggen te sweeten / soo
lange hy dat lyden can / helpt dat in een repse niet / soo sal
hy't noch een mael als boven ghebyrcken.

Aliud.

12 Item neemt ij loot goeden witten Gumber / ij loot
goeden langen Peper / die niet van den wormen gesteken
en is / ij loot Paradijs gragnen / ij loot goeden witten Cal-
mus / ende men sal nemen van den gheht up de Balsam-
munte / die roode stelen heeft / soo veel als de voornoemde
stukken t'samen spn / alle kleyen gepulveriseert / ende wel
door malcanderen menghen / van dit pulver sal men soo
groot / als een Muscate note / met eenen lepel vol Wijn-
dich innemen / ende een uren oft twee daer op vasten / dit
boven gheschreven sal t'et eer ghebyrckt worden / ten sp
dat yemandt de cortse 4 ofte 5 mael ghehadt heeft / ende
wanneer hem dunckt / dat hem de cortse aencomen wil /
sal hy dit voornoemde stuck gebyrcken / sal hem nut ende
goet spn de cortse te verhoeden.

Worm in de ooren.

13 Soo yemant zijne oore ratelde ofte worm in de oore
gelopen waer / soo sal men nemen witte-broodt / soo heet
als het wt den Oven comt / daer sal men boven een gat in
maecken / ende dat ooz daer op legghen / dat den warmen
damp wel in de ooren slaet / ende so ghy wilt / meucht ghy
oock

oock een wepnich ghebrande wijn daer inne doen / want dat seer goet is.

Sinneloos.

14 Goede mederijne wanneer de luyden buypen sinne comen oft sinneloos worden. Item men sal nemen krupt dat heet Gupchel-hep / ofte roode Mure / of groote handsbol / met de wortelen / ende dat in een mingelen witte jarige Wijn sieden / seer wel ghedeckt / datter geen en wasent wtgae / oock toesien dat het niet ober en loope / ende latent op de helst insieden / dan door eenen doeck ghesogen / ende hert wt gewrongen / dat selvige den krancken te drincken gegeven / soo veel het mogelijck is / ende konde men't hem alles ingheben waer goet : daer naer sal men hem in een dupster Camer legghen / ende gantsch stil by hem spn op dat hy slapen mach / ende men sal hem slapen laten / soo lange hy wil ongetweckt / soo het ten eersten niet en helpt / sal men't noch eens ofte twee mael ghebrycken / soo sal het beter met hem worden.

Aliud.

15 Item men sal nemen Verbenam blaeu oft pseren hert / dat selvige in reyne water sieden / ende wat men den krancken koocht / sal men van dat water inne doen / men sal oock dat selve krupt distilleren / ende het selve water (ist mogelijck) den krancken sinneloozen te drincken gheven / dat is hem ober maten seer goet.

Brandt.

16 Een gewisse konst hoor brandt / ende oock is 't selve goet hoor gaten des winters van kouden opgebroken.

17 Neemt ongebluschte kalck / ende legt hem in't water / als hy nu wel verballen is / sal men die wel door malcanderen roeren / ende so lange staen laten / tot dat hy hem op den bodem set / ende dat water daer ober soo reyn ende claer wort als fonteyn water / dit water krijcht boven een herde drypt / die sal men asdoen dat se niet in't water en come /

voor veelderley ghebreken: 9

me/daer na sal men dat klaer water nemen/ende half soo veel Lijnfaer olie/ende dat wel dooz malcanderen roeren/ tot dat men gheen water en siet / daer mede sal men den bzant smeren/ende 2 ofte 3 vlier bladeren daer op leggen/ doch niet alijt daer op ligghen laten/ maer men sal somtijts den bzant ongebonden laten staen / doch met de salve smeren/ ende wanneer het drooch wort/ sal men het weder smeren. Men sal oock ober den tweeden dagh den bzant met tamelijck warm water baden/ende met eenen doeck afdroogen/ men sal oock die salve (als men die ghebruycken wilt) onder malcanderen roeren.

De Vlier-bladeren sal men tusschen A slump ende Nativita Mariae plucken/ en bewaren tot dat men die behoeft/ ende als men die gebruycken wil/ sal men die te vozens in schoon water legghen/ soo worden sp weder weeck/ende als dan aen eenen repnen doeck drooghen/ende op het ghebruyck legghen.

Konst dat eener gheen wonde en fweere.

18 Soograeft Supckerey wortelen op S. Jacobs dach in Julio tusschen 11 ende 12 op den middach / daer van geeft den ghewonden te eten / soo haest hy ghewont wort/ende bewaert de wonde dat sp repn blyft/ ooc mach den ghewonden de wortel soo dickmael eten als hy wil.

Dit heeft den Doorluchtigen ende hoochgeboren Vorst *Georgius* Hartoch van Sacken, *Anno 1527. Carolo quinto Imperante, P. Clement 7. Roma capto*, voor de Pest opghetekent ende goet gevonden door 500. Adelsche personen.

19 Item neemt een half minghelen goeden witten wijn/ daer toe een half pont Savie/ een half pont Vlier-bladeren/ een half pont Blaem-besjen blaen/ een half pont Wijn-rupte/ een half pont Carbo-benedicte krupt / dese krupten sal men kleyn stooten ende in wijn doen/ende als

soo etlijcke dagen staen laten/ ende twee morgen na malc^e
anderen/ peder morgen een eet-lepel vol innemen nachte
ren/ ende sal een maent goedt ende wel bewaert sijn / ende
als de krankhept eener opcomt / sal men 't oock innemen.

20 Cardo benedicto deuchden ende krachten.

Brandt.

1. Item water ende sap van Cardo-benedicto / ende
dat krupt daer inne gesoden / doch dat te voren ghestooten
is / heelt alle schaden des byants.

Hooft fluymen ende oogen pijn.

2 Item wie Cardo-benedicto water bynckt / wordt
ontlast van hooft-pijn ende der lungghen / ende bes onder
des weedomis welck daer komt boven in de ooghen ghe
naemt den neghel.

Slijm ende fluymen.

3. Item dat pulver met wijn ghedroncken / verdyft
den slijm upter keelen / reynighet dat Flegma, stercket de
krankhe maghe / ende maect lustigh tot eten.

Steen.

4. Item dat krupt ghesoden ende ghedroncken / ofte
rou gheten met wijn / bzeckt den steen.

Borst quaet bloet.

5 Item dat poeder met wijn ghebyrckat of met wijn
sghenomen / maect een ruyme borst ende verteert quaet
bloet in den mensche.

Lijf-smerte.

6 Item dat krupt van Cardo benedicto met wijn ge
soden ende ghedroncken / verdyft alle smerten in den lij
ve / ende doet sweeten.

Borst

Borst vochtigh.

7 Item dat krupt met water ghesoden ende gebzoneken/ verteert alle quade vochtighheit in den mensche.

Ooghen bloet.

8 Item Cardo benedictes water/ of dat sap ghedaen in de ooghen / dat beneemt dat bloedt wt den ooghen/ ende maecht klaer ghesicht.

Tant ofte tant-vleesch.

6 Item somen den wortel inden mont draegt/maecht goede tanden ende tant-vleesch.

Tanden wit te maken.

21 Item Alants wortelen ende hebernelle wortelen/ klepn gesneden/ ende met wijn edich gesoden/ ende is dat te sterck/ soo doet een weynich waters baer inne/ ende wasschet den mont daer mede/ ende neemt een weynich vande wortelen ende wrijft de tanden daer mede.

Voor de holle tanden.

22 Neemt vies-loot dat men in moes ende pannecoeken ghebruyckt/ stoot dat klepn ende doet het inde holle tanden.

Water.

23 Soo wie besozght is het water te laden/ die sal nemen de naerbolghende medecijne/ soo sal hy dat jaer vooz de watersucht byz zyn. Neemt een half loot Galigaen/ een half loot Cynamom Kneel/ een vierendeel loots Safraens/ een vierendeel ponts Supcher/ dese voornoemde krapden salmen stooten/ elck vooz hem selven ende menghen die by malcander / neemt dan noch een suede witte broot/ ende braet het wel bypn / leght het in goeden jarighen wijn/ laet het wat wepcken ende nemet daer na wt/ (maer desen wijn moet men niet drincken) Neemt een eel lepel van dit voozs pulber / ende stropet oz dat ghersten broot

Verscheyden remedien

bydoet/ eet dat nuchteren ende drijckt in een upze of twee
daer niet op/ dit sal men alle daghen na malcanderen doert
soo langhe het water dujzt.

Voor blanck water.

24 Sal men nemen Gzoffiliat Agrimonfen wortelen/
een vierden deel pont Valeriaen/ dit sal men in bier doen/
ende drijcken daer wt/ende verberfchent somwijlen.

Olie van alderley bloemen te maken.

25 Sal men nemen een glas / ende doen dat vol bloe-
men/ende doen daer goeden Boomolie op/ende latent den
Sommer in de Sonne staen distileren.

Bitteren mont.

26 Dooz eenen bitteren mont / dat men dickmaels niet
eten en mach / sal men Zeduwaer met Wijn drijcken.

Hertwee.

27 Dooz des herten bangigheyt / sulde ghy nemen ij.
Snoecks-ooghen / ij. of iij. perlen / daer nae dat se groot
zyn / twee kreefts ooggen / een cozale / dit voozsz met wech-
tede of endivien water / een wijn glasken vol ingenomen.

Sijden-pijn.

28 Dooz pijn in de sijde / neemt een hant vol Seduati-
en / saydese klepn / ende doet die in eenen nieuwen aerden
pot / oock een mingel witten jarigen wijn / den wijn dicht
toegestopt met beech / ende siedet op de helft / ende laet dat
dooz eenen doeck / ende drijckt daer van avonts ende mo-
gens / ende wast daer op.

Hert-ghespan.

29 Item vooz dat hert gespan / sal men nemen kreefts-
ooggen ende hasen-spronck / stootet klepn / ende nemet met
Warmen wijn in / het helpt.

Bedt-leger.

30 Soo wie lange te bedt ghelegen heeft / ende zwaerlijck aen de beteringhe komen kan / sal des abonts als hy slapen gaet / tij. lepelen Akolep-water dzyinken / ende ooc soo veel wijns t'samen / dat water sal van het krupt ende bloemen ghebrandt sijn / ende men sal dat acht daghen lanck doen.

Quaden hals.

31 Dooz eenen quaden hals / neemt versche Rozijnen ende Cozinten / ende die t'samen met half wijn ende half water ghesoden / ende dat dooz gheslagen / ende daer mede gegoggelt / ende dock gedroncken / abonts ende mozghens ende midbaechts.

Heessicheyt.

32 Dooz der stemmen heessheyt / neemt des abonts eenen Appiel / wanneer ghy te bedde gaen wilt / bjaet hem / schelt hem / ende sngt hem in schoon water / ende eet der Appiel wt den water / ende dzyinkt eenen heelen dronckwaters daer op.

Doof-heyte.

33 Dooz doofheyt die van quade winden ende krankheyt comen is / sal men nemen een kleyn krapcyken met eenen engen hals / ende doen het vol Boomolie / ende setten dat in eenen heeten kedel waters / maer datter geen water in en come / ende latent wel sieden / ende houdent dan aen is dooze / laet den wasem daer sine trecken een tijt lang: Daer naer slaet eenen warmen doeck daer omme / dat het wel sweet / dit doet alle abonts als ghy slapen gaet / ende het sal beteren.

Fluymen.

34 Om fluymen te verdyphen / salmen nemen een hand vol Asope / ende dzy bladeren Hertonge / ende twee Fenikel wortelen / ende dzy Petercell wortelen / en een wep-

nigh

nigh Soethouts/ ende vry steelkens Goosemarepn/ ende een wepnigh Wenckel zaedt/ ende latent met goet schoon water op zieden / ende ghebek dat den krankken abonts ende mozzghens een klepn glasken te dzycken, prob.

Vallende sieckte.

35 Galenus schryft/ dat de Diont wortelen vast goet zyn voor de ballende sieckte/ soo men de selve aen den hals dzaeght.

Hippocrates spreekt oock/ dat een vyfjarigh kindt dat dese krankheyt ghesadt heeft/ Dionen wortelen aen den hals gehanghen ghezaghen heeft / ende van stonden aen ist waeder staende ende ghesont gheworden.

Lever ontfunckt.

36 Soo eener de Leber ontfunckt is / sal nemen soete kerne melck/ die wt soete melck ghemaect is ongevalst / slaet dat op een hemepen doeck/ daer wel gaten inne ghemaeckt zyn / leght dat van bysten op de Leber / ende ghy sult bevinden dat het ven brant geweldig wt treckt.

Feber oft Cortse.

37 Voor de Cortse/ neemt een hant vol van onser liebe Vrouwen bedstroot / ende doet het in een mingelen witt e jarige wyn/ ende laet het staen 24. uren lanck/ ende spget daer naer door eenen doeck/ ende dzyckt daer abonts ende mozzgens van een potken/ ende vast daer op/ ende als men die quelling krijcht/ sal men oock daer van dzycken.

Brant-salf, datter geen lit-teecken van en blyve.

38 Neemt dat velleken ofte blies van den bloemen ofte keusel van een Bercken/ ende giet daer op vernis/ dat de Schilders ofte Maelders besighen/ ende legt dat op den brant/ ende doet eenen doeck daer ober/ dat heeldt sonder litteecken.

Quade beenen.

39 Neemt soete melc ende krupmen van witte hoot/ ende siebt dat soo lange dat het eeren byp woerde/ ende doest daer toe epcken melc van Run/ die de schoenmakers ghebruycken/ ende legt het op de quade beenen/ het helpt.

Padden ofte slanghen int lijf.

40 Oft jemant Padden ofte slanghen int lijf hadde/ die laet een peert soo lange rijden tot dat het schupmt/ dan neemt dit schupm/ sout ende wijnedich 2mael soo veel als daer schupm is/ menget onder malkanderen/ ende gheeft hem dat te drincken/ ende doet hem spouwen/ ende sal die Padden ofte slangen wt-spouwen.

Vergift.

41 Oft jemandt vergheben waer/ die sal nemen ende smelten een goedt deel Botteren in melc/ ende drincken dat soo met macht wt/ de botter is van naturen dat se den wegh stopt dat het Feijn oft vergift niet totter herten en treckt/ die botter trect alle het Feijn tot haer/ ende soo verre den mensche kan overgheben/ soo moet dat Feijn oock rupmen. Item Keijn daer wortelen gestoten ende dat sap gebrycht. Item Betonien saet met wijn. Item die bladeren daer van/ ofte oock dat pulver.

Des hoofts quade Humeuren.

42 Om wt den Hoofde te doen trecken/ sult ghy utwoe voeten des abonts een upre eer ghy slapen gaet in warm water wasschen/ ende daer nae sult ghy nemen wijnedich ende sout ende binden dat onder u voeten.

Gimbras oft Borst-coeck te maken.

43 Salmen nemen een pont Dupckers/ een half loot Kanneels/ een half loot Gimbers/ een half viereendeel loots Safferaen/ ende soo veel Rooswaters dat het byna bedeckt ofte benettet is/ daer mede gebroken ende gheso-

den wel geroert/ als het nu wat dicke begint te worden/ salmen dat op een schoon berdeken gieten daer botter op gesmeert is.

Vrouwen lichten arbeyt te maken.

44 Een vrouwe die swaerlijck bly Moeder gewo- den kan/ ofte swaeren arbeyt heeft/ die salmen gheven te dvincken Wijn ofte Bier daer Spboet inghesoden is / en de sp sal terstont ghenesen.

Item een Vrouwe die in arbeyts haers kints gaet / sal dvincké van balsemcrupt / t sal seer aen de baringehelpen. Item Settensteen ij daghen in water ghelegt / daer van ghedroncken.

Item een vrouwe die seer gzoote pijn oft smerte heeft inde baringhe ende en mach niet vander plaetse / die salmen ge- ben pioenen rozen / met witte wijn / sp sal terstont baren.

Vrouwen te reynighen vande naegheborde.

45 Neemt ajupn oft loock metten crupde ghesoden / in wijn / ende de buyck daer mede ghesmeert oft bestreken / dat treet wt die tweede oft naghebooyte,

Aliud.

46 Geel Firole bloemen met water gesoden / en de vrou- wen te dvincken gegeven / drijft die tweede gebooyte wt.

Item Canneel met water ghedroncken drijft die andere ghebooyte.

Item sap van weghebyede ghedroncken / is oock goet.

Gesteken met nagelen ofte doornen,

47 Men sal nemen ghestoten melde / ende een plaester daer van maken / ende dat op dat gesteken Lit legghen / twelck met nagelen ofte doornen ghesteken is / dat treckt sonder pijn upt ende heelet.

Ieuck zalve.

48 Neemt ij loot Bakelaer / ij klauwen Gember / ende dit wel kloyn ghestooten / een half loot Quicksilbers / dit salmen

voor veelderley ghebreken. 17

salmen onder malcanderen roeren / met Wakelaer olie ge-
lyck een zalve.

Luyfsalve.

49 Neemt Pennep saet ghestoten / ende boomolie ende
Peper / dit t'samen ghesmolten / ende een salve daer van
ghemaect / ende dat hooft daer met ghesmeert / Solbes
ende Quic Silber daer onder gebaen / is oock goet.

Water ofte pis te maken.

50 Die zijn water niet maken en can / sal nemen Telf-
en wortelen / ende Archimesiam / Wpboet / ende Kerbel /
ende stooten dat te samen / ende siedent in Wijn / daer van
gedroncken / doet wel water maecten.

Pis of water doen houden.

51 Item die zijn Water niet onthouden en kan / ende
tegen zijnen wille ontgaet / die neme water van Lattou-
we / die aen de stangen staen en wassen langst der aerden /
ende nemen daer toe Seyten dyck / en stooten die tot pul-
ver / ende wanneer de patient slapen gaet / soo doet dat pul-
ver in eenen schoonen ketel waters / alsoo veele als men in
eenen lijnen doeck door drucken kan / ende menghet onder
zijnen dyanck.

Item Hasen-kullen met wijn gedroncken / is goet om
zijn water te houden.

Mans gemacht.

52 Soo't gezwollen is / soo neemt Lijn saet met versck
Werckens smout / ende Wants met Botter / die t'samen
gemengt in een panne / ende heet daer op gelept.

Item soo eener zijn gemacht gezwollen is / oft gaetten
hadde / oft oock onghestalt waer / daer sal men nemen een
glas loopende water / ende een weynich Wroot-suycker /
Hoe witter hoe beter / ende een half loot Spaens groen /
ende dat onder malcanderen ghedaen / ende latent eenen

dach ende nacht staen / dan sult ghy hier mede dat gebreke
stricken ofte smeeren.

Item soo yemant zyn Heymelick ghemacht gezwol-
len waer oft zwoer / dat hy zyn water niet maecten en
konde / die siede Popiltoen ende Anoploock / dat derden deel
als dat andere bozighe in wijn / sepghet daer naer de wijn
dooz eenen supveren doet / ende dinct daer van / het helpt.

Remedium pro testiculis Febricitantibus.

53 Soo wie verteert ende vercout waer aen zyn scha-
melhept oft verbozghen litmaet / het waer / waer van het
waer / die siede Venicool wortel in wijn / ende bestryckt
daer mede / het helpt.

Stoelganck oft Buyckloop te stoppen.

54 Neemt Itaerden (die de Webers gebuycken) bla-
deren / met Eick gesoden / ende gemengt met wit van een
Ep / op den buyck gelept / stopt den stoelganck.

Slapen doen.

55 Lattouwe saedt ende Bissen saedt / ghemengt met
Vrouwen melck / met wit van een Ep / ende een weynich
Eick / op den slaep gestrecken / maect slapen.

Snof.

56 Dooz den Snof / bernt of werpt Lijnfaet op kolen /
dat geeft eenen subtylen reuc / die laet in der neuse trecken.

Honts beet.

57 Soo ghy van eenen Hont gebeten zyt / neemt groo-
te Wechbree bladen / stootse met het wit van een Ep ende
Sout / ende legget daer op.

Basilicum.

58 Een Salve tot alle wonden goet / neemt 3. loot
Harz / 3. loot Was / 3. loot Schapen ruet / 3. loot Beeren
smout /

voor veelderley ghebreken. 19

smout/ 2. loot Bech/ 2. loot Terpentijn / dit smelt te samen/ ende roeret seer wel/ soo isset goet.

Bloet dat quaet in't Lijf is.

59 Daer tegen sult ghy nemen Lelien water met wijn ghebroncken / dat purgert quaedt bloedt dooz ofte in den buck.

Aen eene wonde te sien, oft den ghewonden sterven sal oft niet.

60 Soo eener ghewont woyt / ende met het eerste verbrint sel aen den derden dach die plaester afneemt / ende is dan de wonde inwendich heel / soo ist te besorghen dat hy sterben sal / ofte sal lam worden / maer wil op dat beteren / soo neemt Eper claer / ende slaet dat wel in een becken / ende laet het staen / ende neemt dan schupin daer van / ende neemt Sanguinum Draconis Vracken bloet / ende maect daer van een salf / ende dat met een doercken daer op ghelept.

Gescheurt.

61 Soo eener gescheurt is / neemt hapy van eenen Dase / soo groot als een loon / ende met Honich daer op ghelept / soo sal't heelen.

Wonden haest te heylen.

62 Neemt Keynbaer / ende droochit se wel / ende pulberiseert het kleyn / ende doet dat pulber in de wonde / soo heelt het haest.

Gorgel-water voor quade Keelen.

63 Neemt een mingele regenwater / ende wat Alupns / Hoosen meel / ende wat schellen van Appelen van Dyanen / ende siedt dat te samen op de helft / ende gorgelt daer met 2. oft 3. mael des daechs in den moude / ende het sal beteren.

Verscheyden remedien Keelen swellinge.

64 Neemt Alants wortelen/ ende snijt die kleyn ende smalle Betoni ende Violen/ Muscaten/ Wijnruyt/ met water tot eenen dranck ghemaect/ ende gebet den krancken te dvincken/ het sal helpen.

Hoest.

65 Door den hoest/ neemt 2. loot Gumber/ 1. loot Soet Holis/ 1. loot Anijs/ 2. loot Venckel saet/ ende stoot dat te samen tot een pulver/ in Bier gesoden/ ende hier van alle morgens wat geten/ ende t' sabonts 1. ofte 2. lepels ghebroncken/ wanneer men zyn maelt yt gedaen heeft.

Aliud.

66 Neemt Dil gesoden met Dijen / ende Sabie met Botter ende warme Wijn oft Bier gesoden / is seer goet voor den hoest ghebroncken. Item neemt Sabie/ ende stootse tot sap/ ende wermt dat met Wijn/ etc.

Kranck mensche die hem doet laten, oft hy sterven sal.

67 Neemt een droppelken des bloets/ ende laet het in't water vallen/ ende soo dat sinckat/ soo blijft die mensche levendich/ maer soo't hem deyt/ soo sterft hy etc.

Tant wee.

68 Neemt Venneppen saedt/ ende stoot dat / ende doet het in Edick/ ende legt het op de kinnebacken/ daer ghy de Pijn hebt/ dat maect de tanden frap ende gesondt.

Aliud.

69 Item Wijnsteen/ Holwortel/ Alupn / peber eben veel/ ende dat te samen ghestooten / ende op eenen natten vinger ghevomen soo veel als men kan/ ende op de tanden gestreken/ oft in de tanden daer het best van doen is.

Tant scheuten.

70 Door scheuten in de tanden / neemt Peper / Die-
roock ende Savie / ende maect daer pulver van / ende
neemt dat wit van een Ep / ende maect daer een salf af /
ende legt dat op't gebreck.

Tant-worm.

71 Teghen de tant wormen in de tanden / neemt Use-
ren hert met wijn-edick ghestooten / ende de tanden daer
met gewasschen / ende in den mont ghehouden.

Tant wit te maken.

72 Neemt de wortelen van Lijnsaet krupt / en schaeft
die schelle af / ende wrijft die tanden daer mede / 3. ofte 4.
mael des daechs / tot 4. oft 5. dagen toe / so worden sy wit.

Tant uyt doen vallen sonder trecken.

73 Sal men nemen Armoniacum met Wilsen saet ge-
mengt / ende die tanden daer met ghesmeert / soo vallen sy
wt sonder pijn.

Tanden die verrot syn uyt doen vallen.

74 Neemt Gomme van een Moerbessien boom / ende
smeert daer mede de tanden / die ghy wt wilt doen vallen /
ende sullen sonder pijn wt vallen.

Lazary.

75 Om te weten / oft een man ofte vrouwe Lazerich
is / soo neemt van zijn bloet / ende laet dat in schoon water
druppen / gaet dat te gronde / so en is hy niet lazerich / maer
drift dat bloet daer op / soo bevint men dat hy lazerich is.
Item een ander om te bekennen / oft een mensch lazerich
is oft niet. Laet den mensche een ader slaen / ende doet hem
bloet / wanneer gestelt is / in een linnen saccken / ende was-
schet / ende soodan de kooznijens in't saccken blyven / soo
is hy reyn.

Verscheyden remedien Hant ofte Lippen.

76 Als sy van koude op klieven / sal men nemen een loot **Wep-botter** / 1. loot witte **Wierroock** / 1. loot **Ma-stick** / 1. loot **Schapen ruet** / dat menght te samen / ende smeert het op't gebreck/het sal heelen.

Slapen te maken.

77 Neemt **Nachtschaden** wortelen geschelt/ende **Lat-kouwe**/met witte **Waperoon** saet/ende dit in **Wijn** gesoden/ende daer van gedroncken/doet wel slapen.

Alud. Item neemt **Agrimoni**/ende legget onder des **francken** hooft-kussen/ die niet slapen can / sy en sal niet **Wacker** worden/men neme dat eerst wech.

Adem.

78 Dooz quaden **Adem** sal men nemen **Saligaen** ooc **Zeduwar**/beneemt den **stanc** wten mont/ende maecht een goeden lucht.

Hert Siecke.

79 Die siecke van **Herten** is/neme **Popillioen** met **wijn** ende **Honich**/ ende dzincke van dat sap soo warm sy kan/ soo sal sy genesen.

Siecke in de Syde.

80 Dooz siecke in de **syde** / sal men nemen **Popillioen** wortelen/**Herttonge**/**Wop**/**Labender**/ende een **wepnich** **Dupvels** beet/ ende dat t'samen in **Wijn** ghesoden/ ende daer van ghedroncken des **morgghens**/ **abonts**/ ende oock **middaechs**.

Maghe.

81 Dooz een quade **Maghe** die geen **spijse** verboutmen en can/sal men neme **Calmus**/**Hasen Gerf**/**Wep**/**Saligaen** / elck eben veel/ende dat in **water** gesoden/ dat gedroncken/ende daer naer des **abonts** en **morgens** gebanden **wijn** met klepne **Calmus** stuyckens inne ghenomen/ ende die stuyckens niet geknout.

Breecken oft over doen geven.

82 Sal men nemen Honich/ Sout ende Water/ ende menghent onder malcanderen / ende sepghent dooz eenen doeck/ ende dzyinken daer van soo warm / soo moet men overgeven.

Lever weedom.

83 Die zyn Leber wee doet/ sal Alsem met Dgghen stooren/ende met Supcker ende Fenicool/ende dat water dat van Venckel ghebzandt is / ende slaen dat dooz eenen doeck/ ende dzyinken daer van 2. ofte 3. mael/ die Leber ofte Maghe sal gesont worden.

Lenden weedom.

84 Die zyn lenden wee doet / die dzyinckie dat sap van Loock met Wijn gemengt/ook mach men hier toe doen witte Lelien wortelen/ende die lenden daer mede bestricken/dat beneemt den weedom.

Vuyl vleesch.

85 Dooz quaet vleesch in den mont/sal men nemen Alupn krupt met wijn gesoden/ ende daer mede den mont gewasschen ofte gespoelt/als men dat te bozen met Wpze gemengt heeft/dat beneemt dat quaset vleesch daer wt.

Item geel Lelien wortelen / ende die ghepulberiseert/ en op quade wonde ghestroeft/daer quaet vleesch groept/ heelt ende berberschet terstondt.

Aliud.

86 Neemt Gout wortelen gepulberiseert/ende dat op de onrepne wonde gheleght/ met ghebzanden Alupn gemengt/ neemt quaet vleesch wech/ende die selvighe wortelen oock in wijn gesoden/ende die onrepne wonden daer mede gewasschen/ is seer goet.

Heete sweeren sonder pijn door doen gaen.

87 Sal men nemen Mostaert saet ghestooten met Alant

Verscheyden remedien

lants wortelen/ende op de heete sweeren gelept/ bzeckte
terstont/alsoo dat mense niet doozsteken en berf.

Item Agetsteen/ is goet op heete wonden gestreucken/
want dat treckt de hitte daer wt.

Hooft-pijn.

88 Kerbel met wijn gedzoncken/ benezt de hooft pijn.

Item wie zijn hooft seer wee doet / die neme, twee deel
Loock sap/ ende dat derden deel Honich / ende giet dit in
de neuse.

Item bitter Amandelen gesoden met Wijn (doch be-
ter met Edick) daer inne Roosen olie gedaen/ende op het
doozhooft gelept.

Groote hitte.

89 Dooz groote hitte neemt en etet Jans besen/ ende
dijnckt dat sap oock/daer toe Endibien water.

Gehoor.

90 Dooz dat gehoor/ neemt Anijs ghestooten/ende ne-
met met Roosen olie/ende dat in de ooren gebaen/ bzinght
dat gehoor weder.

Baer Moeder.

91 Op hare plaetse te bzingen/ die bladeren van Aete-
len gheleghet op de Vrouwen schamelhepdt/ bzinght ende
dzingt de moeder wederomme op haer plaetse.

Aliud.

92 Item dooz een blanck of twee Galigaen/ item een
blanck Calmus/ een blanck Mustaten bloemen/ een blanck
Rompen/ een half vierendeel Saffraen/ een loot Depers/
twee loot Supckers / een Muscaet / dit ghenomen met
Wijn ofte Bier is geprobeert.

Sweeren.

93 Dooz zweeren dooz doen gaen of doen trecken / sal
men

voor veelderley ghebreken. 25

men nemen bladeren van Blasch/ ende op de zweere ghe-
legt/ doetse sonder deur steken trecken/

Aliud.

94 Dooz heete zweeren sal men nemen Lelien wort-
len/ gesoden/ ende op de heete zweeren legghen/ maect se
terstont sacht. Doch mach men Sabie sieden met water/
ende die daer op gelept.

Gheswil.

95 Dooz gheswil tusschen vel ende bleesch/ van stooten
ofte slaen comen/ sal men Schirlingh sieden ende Dacht-
schaden/ peders eben veel/ ende dat gheswil daer mede be-
strjcken/ helpt.

Scheur mont.

96 Tegen den scheurmont ende quaet tantbleesch/ sal
men nemen Aloe met Wijn ende Honich gestooten / ende
dat in den mont gehouden/ helpt die zweeren tonghe ende
tantbleesch.

Doorn.

97 Die eenen Doorn ergens in zijn lichaem heeft / sal
nemen de wortel van Suetel bloemen ghestooten/ ende die
selve daer op ghelepdt/ daer eenen doorn ofte pyl in is/ dat
treckt terstont den selven wt.

Aliud.

98 Neemt Oosterlucy ende Dixtanum / jeders eben
veel/ ende dit gesoden in goeden wijn/ ende dooz eenen doec
geslagen/ hier af des avonts ende morgens ghedroncken/
ende legt die ghesoden krupden op die wonde / daer den
doorn ofte pyl in is/ dat treckt wt met saftichepdt / ende
deelt oock die wonde terstont.

Tant pijn.

99 Dooz Tant pijn / neemt Roet wt den schoysteen/
lange Peper/ Gember/ ende Wijnedick/ dit t' samen ghe-
daen/

daen / ende aen die tanden met eenen ligen popken ghe-
daen ofte gewzeben.

Buyck pijn.

100 Dooz pijn des buycks sult ghy nemen bladers
van Persbomen / die isomers groen / oft is winters ge-
droocht / ende die kleyn gehackt / ende den buyck clagenden
met een Ep ingegeven.

Aliud tegen buyckwee.

101 Item neemt een wepnich Coolsaedt / Beeten saet /
ende een wepnigh Knoploock / met soete melck inghenoe-
men.

Vrouwen pijn.

102 Een Vrouw die groote pijn in haer lijf heeft / ge-
lijck of sp kinder baren soude / sal dynccken van Carbobe-
medicte / oft Wepl wortelen / drie morgen.

Tongen splytinghe.

103 Sap van groote Wechbree / lang in den mont ge-
houden / heelt de quaetheyt in den mont / of het splyten of
wonden aen de tonge.

Borstdranck.

104 Neemt een hantbol Wintergersten / 1. loot Anijs /
1. loot Soethout / 5. of 6. bladeren Hertztonghe / 5. of 6.
witte Madalieve bladeren / 1. hantbol Rhope / 1. vierden-
deel pont Rozijnen / 4. of 5. Wijgen / 1. vierden deel
Bonich / 3. loot witte Supkers / dit dooz 3. sal men te
samen steden / in eenen nieuwen aerden pot / in een mingel
loopende waters / op die helpt / ende dat dan dooz eenen lij-
aen doeck gheslagen / daer van morgens ende avonts een
voerteken vol van gedroncken.

Hoofsfweeringhe.

105 Dooz het gheswilaen't hooft / neemt het sap van
Racht

**Nachtschade/ghemenght met Loo-wit ende Roosen-ho-
nich/ende daer mede het hooft bestrecken/beneemt de hit-
tige sweeringhe.**

Gehouwen.

106 Die hun ghehouwen hebben oft gheballen syn/
nemen 1. handt vol Boonen meel / 1. handt vol Gersten
meels / 1. handt vol Roggen meels / 1. handt vol Camillen
bloemen / 1. handt vol ghedroochde Roosen / die t'samen in
soete melck gesoden/ende tusschen twee doecken al heet of
warm daer op gelept.

Hayrworm.

107 Teghen den Hayrworm/ neemt 1. loot Solfer / 1.
loot Bakelaers / 2. loot Mepbotter gebzaden / daerse swere
wozt / ende dat pulber ghestooten ende daer inne ghedaen /
ende daer by 1. loot Quicksilvers / dat gebzaden met eenen
lepel Smouts / ende met 1. loot Wijnedick / ende 2. loot
Schaeps keutelen / en roert dit wel onder malcanderen
geijck een salf / soo is die goet.

Rijdende worm.

108 Dooz den Rijdende worm sal men nemen 1. loot
ghestooten Simber / ende daer toe een wepnich Room-
melck / een wepnich Buscruyt / een half loot Coveroot / een
wepnich roets wit den schoysteen / dit dooz gheslagen met
een wepnich Wijnedick / alsoo t'samen ghemenght / den
worm daer mede gesmeert / soo verre hy gaet / des daechs
2. ofte 3. mael etc.

Loo-wit doet vleesch in den wonde wassen / ende be-
neemt dat quaet vleesche.

Droogen worm.

109 Dooz den droogen worm/ neemt Vrouwen melck
oft Roomme / ende wasschet den worm daer mede 3. ofte 4.
mael des daechs / ende dat 6. ofte 7. daghen lanck / enda
neemt dan van de selve Vrouwen melck / ende smeert dooz
des

der daer mede / die Vrouw moet een knechtkens moe-
der spn.

Wonde.

110 Inetende wonde/om haer etc. Neemt daer teghen
Sevenboom ende Roodecool bladeren / ende stoot die in
twee/ende druckt oft wzinget soo wt met Edick/ende dat
sap daer van met Loozwit gestooten/ ende ghemencht/op
die wonde gelept/heelt.

Stinckende wonde.

111 Dooz stinckende wonden / neemt Soet hout ghe-
poedert/ ende Sevenboom/ jeders een loot / ende neemt
een half minghele wyngs/ ende siedet daer inne/ ende doet
een quintel Vitroel daer toe/ende wasschet daer mede/dat
helpt/het sp nieuwe ofte oude wonden.

Ghesteecken wonden.

112 Daer woym ende litwater inne is / daer sal men
tegen nemen bloemen van S. Jans krupt een hant vol/
die sal men in witten wijn sieden / op dat derden deel/ ende
latent hout worden/ende slaet het dooz eenen lijnen doeck/
daer naer neemt die bloemen / ende doetse tot den wtghe-
druchten sap/dan neemt 3. loot Terpentijn/ 1. loot Saf-
raen onghestooten / ende doet dat in een glas / ende doet
daer ober 2. loot Boomolie/ende laet dat eenen goeden tyt
in der Sonnen staen/so wort het root/ende wanneer men
dit gebzupcken wil/so legger warm daer op/ heeft eener
den woym/ soo legt des alles daer op/ neemt een wepnich
van dese Olie in een Tenneschotel / ende maecht daer een
doeckken in nat/ende legger warm daer op/ ooc die won-
de warm altijt daer mede verbonden ende betwaert.

Dranck voor allen wonden.

113 Neemt Weghebreede/ ende Sanikel ende Kool/
(voode spn de beste) jeders een hant vol / ende dat sap daer
wt ghezucht met klaer bloet water / met desen dranck
heelt

heel men alle wonden / sp spn hoe sp spn / klepn / groot / diep oft breet.

Gulden dranck voor hoofd wonden.

114 Neemt 2. loot Gimbers / 2. loot Saligaen / Gzejn / Cardonum / langhe Peper / Gzoffelnagels / een jeder eben veel / ende stoot dat tot pulber / ende neemt daer toe 2. lepel Honichs die geschupmt is / ende dit alles in een lijnen saercken / ende gietet daer over goeden witten wijn / ende laet dat clareren / ende gebet dan den verbonden te drincken alle dagen met dese naerbolgende pulber gemenght / als met Pimpernel Bzemen die recht staen / met de wortelen Valeriaen / jeders een loot / Dupsen ooren of Ra gheis krupt / ende neemt dit eens soo veel als het ander / ende maect daer een pulber af etc.

Herffen dranck ofte Salve.

115 Men sal Honich nemen 4. loot gheschupmt / Roosen olie 2. loot / ende menght dat onder malscanderen / ende legget met scabelinge op de herffen des hoofts.

Aliud.

116 Doozcloppende Herffenen / neemt een doeper van een Ep / ende alsoo veel Terpentijn / soo veel Roosen olie / ende maect een salbe daer van / ende wanneer ghy dit geschupcken wilt / so neemt een sacht doerckens / ende die salbe / ende leght het op de wonde der Herffen / soo supbert ende treckatse die seer schoon.

Ratten te dooden.

117 Neemt Auripigmentum oft Arsenicum, op oft tuschen ghebraden speck gheleght / verbrjft ende doet die Ratten sterben.

Wantluis.

118 Wantluisen te verbrjven / sal men nemen 7. oncen Spaensche seep / ende 2. oncen Quicksilvers / ende smeert

smeert die bedtste / ende daer hyn die Wantklupsen oick
houden daer mede / ende doet dat oude stroo wt / ende nieu
daer inne.

Buyck.

119 Door eenen die zijn buyck aenghewassen is of op
swilt / gelijk of hy dat water laden / sal nemen Alfen ende
een Essengal / ende maken daer een salve van / ende die ge
lepdt op den nabel / met eenen lijnen doeck / ende die sijden
met de salve oock gesmeert.

Kramp.

120 Tegen den kramp / neemt klepne Weerhbreede /
ende stoot het met goeden stercken wijn / ende legt het
daer op / ende het helpt.

Buyck cromling.

121 Door dat Crommelingh in den buyck / sal men tie
men klepne ofte tytise Weerhbreede / ende maerckise ofte
stootse tot sap / ende wyjft den buyck daer mede / het helpt.

Bussencheut.

122 Die met een Busse ofte Boer gheschoten is / sal
nemen Oleum Nenufarii, ende doder van een Ep / ende een
wepnich Mundificatus, ende Terpentijn / ende Roosen olie /
ende dit onder malcanderen gemenght / ende wicken daer
inne genettet / ende giet een wepnich Mundif in't gat ofte
wonde / eer ghy de wicken daer inne steect / ende legt dan
daer een plaester van Basilicum op.

Litwater te stoppen,

123 Neemt Boomoliende Wierroock ende Kerbel / eff
dat gebaden in een panne / vande olie copie / wicken ghe
net / ende pulber van Diere daer op gestropt / ende steket
in dat gat daer dat litwater wpt komt / ende van een Basi
licum plaester daer op gelept / ende de wonde te bozen met
wijn gewasschen / ende neemt dan roden Wijnsteen ghe
pulber

voor veelderley ghebreken. 31

pulberiseert/ ende stropet op de Copie ende op de plaesters
ende bindet niet te vasse toe.

Tant pijn.

124 Item vooz Tant pijn/ Neemt een wepnich Pe-
pers/ ende dat in een poppeken ghebonden/ ende dat int
Wijnedick ghesteken/ daer nae neemt een hoost loocks/
ende snijdet binnen hol ofte maecht een gat daer in/ ende
steekt dat poppen met den peper daer inne/ ende bewindt
dat met nat werck/ ende legt het int vper/ ende latet by-
den/ ende wanneer het ghebraden is/ soo neemt dat pop-
pen met Peper upt ende steekt aenden tant/ ende en sullet
in een Jaer niet meer sweeren ofte wee doen.

Loopende Varen.

125 Vooz de loopende Varen een ghewisse konst etc
Men sal nemen den eersten dagh v. den anderen dagh vij.
den derden dagh ix. Hier ofte Pieren/ die salmen klep-
stoten/ ende men sal by pder deel doen soo groot Seven-
boom als een boon/ ende maken dat met bier in/ maek
men moet hem hier hoeden ofte wachten vooz Gordt/
Eper/ Welck/ suer Bier/ wittebroot ofte Wpgen.

Bevende Litmaten.

126 Vooz bevende Litmaten salmen nemen Sabie
ende wasschen de Litmaten daer met/ oock salmen alle
daghen Sabie nuchteren nemen/ ofte water dat daer van
gedistileert is dvincken.

Aliud.

127 Neemt dat sap van Bphoet/ menget met Ros-
sen Olie/ hier mede salmen dat lichaem smeerren/ ende
het sal helpen.

Gicht.

128 Vooz de Gicht/ Neemt Safferaen/ ende menges
dat met die doder van een Ep/ ende Rosse olie ende Ro-
sen

sen water/ ende dit met een plupmken gestreken/ op die plaetse daer dat Podagra is.

Aliud.

129 Soo wie de Gicht heeft/ die neme groote ende kleine Weegh- bzyede/ pders eben bele ende dat sap daer van upt ghedaen/ ende temperert dat met Wijn ofte Weynich ende dyluckt dat.

Aliud.

130 Sabie ghesoden met Wijn/ is den Gichtighen goet gedroncken/ ende dat oock op die Gichtighen leden ghelept.

Sinneloos.

131 Die Sinneloos ofte Fantaspigh is/ sal nemen dat saet van Lattouwe en groote Noten/pders eben veel ende maken daer van een Poeder ende Opiatum: ende hier van salmen den Patient alle morgen ij dragma ingeven. Item Basilicum saet is goet den treurighen / die met groote Fantaspn beladen zijn / ghedroncken: oock maecht het een goet gesicht/ repnicht het hooft/ ende be- neemt den Snof.

Edel Weperaen ghesoden in hout-looghe/ ende het hooft daer mede ghewasschen beneemt den Melancolicos ende die met Fantaspn beladen zijn/haer groote weedom.

Kancker.

132 Dooz den Kancker/ neemt Robertiane oft Herba Roberti met dat loof van stichurpen/ende stoot het t'samē met een weynich souts dat grof is/ dan legt het onder die keele/het sal beteren.

Aliud.

133 Siet stercken Edick daer met suldy den Cancker wasschen/ende daer naer droeght den Cancker met eenen supberen doeck/ende bestropet met pulber van Galnoten.

Item

Item/ Neemt Kerbel met honich gestoten/ is goet op den Cancker ghelept.

Wilt vyer.

134 Dooz Wilt vyer neemt Donnerbaert met gersten mout/ ende legghet daer op by of vier daghen langh/ soo salt beteren.

Spaensche pocken.

125 Dooz Spaensche pocken binnen 8. daghen te ghe- nesen/ sal men nemen twee oncen Laurier-olie / een half once Peter olie / een half once Spjck olie/ twee dragmea Quickzilver s/ een half pont Vercken smeer / met twee oncen Fermeltoen/ ende mengte dat Quickzilver met een wit van een ey ende met specksel van een nuchter mensch / dan suldy dat Verckens smeer smelten/ ende doen den olie boozs in de pan/ daer dat booznoemde smeer inghesmol- ten is/ ende alst wel ghesoden is/ dan menghet u Forme- loen daer onder/ ende voert toel onder miltanderen/ dan neemt van dese zalve ende bewaerdse in een busken / dat ghedaen hebbende/ so leght den patient in een warm bed- de / ende gheeft hem schoon slaey lakens / ende laet hem daer acht daghen op ligghen/ende daer en tusschen smeerd den patient met dese zalve daeghs twee mael/ ober alle de Tenturen van sijn lijf/ ende een wepnigh op 'tboozhoest/ ende onder dat hol van de voeten.

Nota. Maer eer ghy dat doet als boozs/ soo moet ghy den patient een clisterp doen setten/ of een ander purgatie of laxerende medecijne/ende ist dat hy ghebreck krught in de mond/ soo neemt een krupt int latijn Vermiculari, ende in dupts Dupsenhoestkens of Wonderbaert Inoriginali, ende siet het met wijn/ende wannert noch lau warm is/ ende ghy siet dat het goed in den mond is / soo neemt dat booznoemde ende stoot het met zout/ ende gheeft hem dat sap in sijnen mondt om die daer mede te wasschen ende te gozelen/ soo salt vergaen.

Verscheyden remedien Pocken-zalf.

136 Voor de Pocken neemt ij. loot Quickzilber/ ende doet dat in ghebranden wijn/ j. loot Mirre/ ij. loot witte Wierrocks/ vij loot Bakelaer olie/ vij loot ghestooten Bakelaers/ ij loot Silberglit/ ij loot Dziakels / ende die het in de lenden heeft/ sal in dese zalve een half pondt houden ver doen.

Item Pocken-dranck.

137 Een heerlijcke schoone ende goeden dranck teghen de Pocken/ Neemt ij loot Bakelaer/ ij loot Calmus/ kleen ghestooten/ ende Centauri, Camille bloemen/ Venckel/ Vierbloemen/ Hondsr ribben / jeders een hand vol ende siet het in een minghel wijns op dat derdendeel inghesonden/ ende gheeft het den krancken te drincken.

Alud, Optimum.

138 Neemt Muscaten bloemen / ende Muscaten noten/ Simber ende Paghelen/ jeders voor ij oncen/ ende siet het met een half minghelen biers op de helft/ is eenen gorden excellenten dranck daer voor.

Pocken uyt het merck te dryven.

139 Salmen nemen Alants wortelen gesoden in bier/ ende gheben dat den pockighen mensche te drincken.

Kinder pocken.

140 Om dat sweeren te verdrjben/ spout in de hand/ ende doet daer wat zout toe ende wjcht daer mede/ daer naer suldp een oude noote nemen/ met het zay bant voor gaende besfrijcken/ ende het sal ghenesen.

Breuck.

141 Neemt Camillen olie ij loot / ende doet dat krupt daer onder/ ghenoeit Doz was / des saps j loodt/ ende van deses krupts zaedts twee loodt ghepulveert / ende mengt onder een weynigh was/ dat het de zalve worde/ ende

voor veelderley ghebreken. 35

ende smeret daer met / ende dit sal acht dagen gheschieden
naer malsanderen / ende daer van heelt die Bzeuck.

Item wanneer de Bzeucke noch versch is / salmen
Sanckel eten / ende nement ende legghent op de bzeucke:
Emplastrum Corruptionis, twelck men inde Aptecke haels
ende laten dat ruy daghen daer op ligghen / cannen die
jonghe kinderen die Sanckel niet in krijghen / soo salt die
Soochmoeder of Amme eten / of met dyanck indyncken /
ende het sal het supghende kint vorderen.

Yseren ende doornen,

142. Neemt haver ende stootse met Verckens smeer /
ende legghet inde maniere van een plaester / op de Quet-
supre.

Item Botten / Been / Glas / oock Yseren wt te trec-
ken een plaester. Neemt desen Honich ende wasschet die
onreynicheyt wt het been of wonde / Ibers eenen halvert
lepel j vierdendeel Amoniacum, sij loot ghemeynen / olie S
loot / daer wt maect een plaester ende leget daer op. Ghy
sult oock die gheschoten zijn met desen dyanck helpen / dat
soo gheronnen bloet / daer in is / soo maect ende neemt
desen dyanck als volcht.

Geronnen bloet.

143. Men sal nemen eghels crupt / ende edel Savie /
ende Savie Wortelen / ende Hase buken houdt / ende siedt
dat in Wijn / ende geeft hem te dyancken / ende booz al sulc
ghy hem eerst den dyp in ader laten / ende den dyanck daer
op gheben / ende wanneer den dyanck ghenomen is / soo
sult ghy altyd een wieck inde wonde stecken / op dat het
geen sweere en worde / oock moest ghy dat met popkens
ende met banden bewaren / anders soude groote schade
daer wt comen / namentlyck Lamme-leden.

Geswil die hert sijn.

144. Daer salmen booz nemen Witte Wey-
nes /

mette/ edele Camillen/ Linsaet/ Nachtschaden/ Roggen
meel met schoon loopende water of soete melck ghesoden/
maer dese crupden eerst kleyn ghehackt / ende eenen byp
daer van gemaect/ ende daer oude boter onder ghedaen/
tusschen twee linnen doecken daer op ghedaen.

Gefwel inder Keelen,

145 Reemt / ebulus attich / dese bladeren in water
ghesoden is goet voor die gheene die hebben Squianciam.
Dat is gesweer inde keele.

Voet gheswollen.

146 Voor gheswollen voeten. Reemt spitse Wech-
breede / ende stootse onder edick / ende Suerberch of vee-
sem/ dit onder malcander gemengt/ ende dat warm ober-
de gheswollen voeten ghebonden.

Buyck Pyne,

147 Dat sap van Roomsche kool met dilzaet ende
dat alsoo ghenut / is goet voor de buyck pijn. Sap van
Mupsen dozen met Honich water ghemengt is goet te
ghen de buyck pijn.

Brant aent lyf,

148 Lelien wortelen / ghesoden ende ghestooten ende
daer onder ghemengt Roosen olie/ ende die plaetse daer
mede ghesmeert.

Aliud.

149 Joannes crupt ghestooten / ende dat ghelept op
ghebrende scheenen / treckt de hitte ende mindert de
smerte:

Item olie van Eper/ ende van Rosen/ ende dit op Ro-
ten Blaen gesmeert van sint Jans croon/ ende dat opt ge-
brant gheleght Verificatum.

Aliud.

150 Reemt een half pont ongesouten Botter/ een half
pound

pont Barghen smout / een half pont Mechden Was /
 tij Eper dopers / ij lepel Honich / siet dit altesamen / ende
 dooz eenen doerck gheslagghen ende maect dat watru / ende
 doet daer sine ij loot Maltix, ende laet het cout worden / soe
 is die salve goet.

Natten Brant

151 Heeft hem jenant verbyant met heet Water / of
 anders eenighe Natte Ligozen / die neme Roosen olie /
 ende bestrijcke dat seer daer met / Vernis is goet om den
 Byant wt te trecken.

Aliud.

152 Item neemt Beet ende Cool ghesoden met out
 Reusel ende wel gestoten met Roosen olie / dit helpt tegen
 den Byant.

Wilt Vier.

153 Dooz Wilt vier neemt dat Wit van een ey / ende
 Wepten meel ende Wijnedick / ende Bolus / dat kloopt
 onder malcanderen / is goet dooz Wilt vier.

Geel Verw.

154 Calmus gepulveert / ende cool met Wijn of out
 Bier ghedroncken is goet dooz de geele siechte.

Item neemt ij eperen dopers / ende een vierendeel loot
 Dofferaens / ende mengt dat met Wijnedick / ende dzinct
 dat avonts ende mozzhens.

Doncker ooghen.

155 Tegghen de ooghen donckerhepd suldy nemen sap
 van Wenckel met Dooonigh getempert / ende dat in de oo-
 ren ghedaen.

Aliud.

Neemt twee handbollen Wenckel / een hand vol Pseren
 Dert krupd / een hant vol Goud wortelen / ende een vier-
 dendeel

Verscheyden remedien

deendeel van een hand vol wjnruppte / siet dit met water /
ende wascht de ooghen daer mede.

Ooghen gheslagen.

156 Die in de ooghen ghestooten ofte gheslaghen is /
die neme Betont bladeren / ende legghe die ober de ooghen /
ghelyck een plaester / ende het gheneest terstont.

Ooghen etter.

157 Dooz den etter in de ooghen / sal men Aloe purge-
ren ende dat aen de ooghen strycken / het verbyjft den et-
ter daer upt.

Ooghen sypen.

158 Dooz sypende ooghen sal men nemen Roosen / ghe-
menght met Roosen olie of Roosen water ende Venckel-
sap / ende dat ghestrecken ober de ooghen / beneemt dat sy-
pen der ooghen / ende scherpt de sinnen.

Ooghen toegheplackt.

159 Zoo jemant sijn ooghen toegheplackt waren / alsoo
dat men die op breecken most / die salse wasschen met sap
van hupswortel / dyp of vier mozghen. Et pioderit.

Ooghen smerten.

160 Dat bloet dat de Duppen onder den rechter bliet
ghel hebben / ghenomen ende dat warm in de ooghen ghe-
drukt / beneemt dat smerten ende breekt dat vel daer af.
Item witte kool dat sap met wijn ghedzoncken / be-
neemt de smertinghe upt de ooghen.

Ooghen klaer te maken.

161 Neemt ghestooten warmmoes / ende dat sap ghe-
menght met Honigh ende aen de ooghen ghestrecken / dat
maecht klaer.

Ooghen vlecken.

162 Dat zaet van Altea ghesoden met wijn / ende daer
ouder

voor veelderley gebreken. 39

ender ghemengt Boomolie / ende daer met ghewasschen /
berdijft ooghen vleckien.

Ooghen hitte.

163 Door de hitte der ooghen sal men nemen / dil wort-
telen ghestooten ende op de ooghen gheleydt / ende sap van
vellen in de ooghen ghebdinght / koelct de selve van de
hitte.

Ooghen jeucksel.

164 Door jeuckende ooghen / sal men ghetemperden
Alupa met Roosen water / of witten Wijn nemen ende
wasschen de ooghen daer met.

Quade ooghen.

165 Door quade ooghen / sal men nemen / Elsen zaed
met Honi gh ghemengt ende de oogen daer met gesmeert /
berdijft de schellen van de ooghen / ende dat helpt oock de
ooghen die met vupsten gheslaghen zijn.

Ooghen water seer goet.

166 Waet een Ep ende neemt dat wit daer van / ende
dyp of vier heller ooghsteen / ende stoot die tot pulver /
dan neemt dat wit van een ep ende ooghsteen ende dzucht
dat / dan komt daer water van / van dit water sal men des
daeghs eens of twee mael een druppelken int oogh dzup-
pen / soo wort het ghesont / maer dat ep moet hert gheso-
den of ghebraben zijn / soo is dat water goed ende ghe-
probeert.

Tonghe.

167 Zoo wise aen de tonge gheraect of beroert is / die
sal terstont dyp of vier Amelisse bladeren nat maecten in
room / ende vuppen de tonge daer mede onder ende boven /
ende nemen van dyp of vier bloemen van de doobe netelen /
(het zijn witte bloemen) ende maect een claretti en daer
van met Dytakel ende legghen dat onder de tonghe / maer
de

de bloemen moet men in May lesen/ anders ist te vergeefs
Bene probatum.

Lijfs uytganck.

168 Die dat lijf uyt gaet/ sal nemen Wyboet ende wullen
Taxus Barbatus ghenaemt/ ghesoden met wijn/ daer
van alsoo warm ghegeten of ghezoncken ende oock op-
ghelegt/ etc.

Worm int lyf.

169 Door alle wormen die men int lijf krijgt/ sal men
nemen dyp loot Alupns/ twee loot Solffer/ dyp loot sout/
dyp loot schapen roet/ ende stoot dat kleyn tesamen/ ende
menget onder malkander met v schapen ruet/ ende smeert
dan op eenen dicken lijnen doeck een plaester daer van heet
ghenoegh ghemaeckt/ daer op ghelegt/ ende laetet daer op
ligghen/ midlerwijl sterben de wormen.

Stoelganck.

170 Die met groote pijn te stoel gaen/ sullen nemen
Sevenboom/ ende sieden die met edick ende wijn/ ende
den damp van onder op laten gaen/ int achterste dat helpt/
oock mach men daer op gaen sitten.

Aliud voor stoelganck.

171 Een hand vol Gosijnen de steenen daer uyt gedaen/
ende acht of neghen vpgghen kleyn ghesneden/ ende die op
de helft ghesoden in eenen nieuwen aerden pot/ ende een
loot senis zaed etc.

Bloethoest.

172 Die bloed hoest van der herten/ die sal Betoni ne-
men ende Bevernelle/ ende sieden dat met Wijn ende
druycken het.

Quade beenen.

173 Door een quaet Been dat groot is ende somwij-
len op breekt/ sal men nemen Hollwozel/ Wyboet/ Alants
wozel

Wortel/ ende Koperoot/ dit te samen ghesoden in Wijn/
ende daer dickmael mede gewasschen ende soo verre den
Wijn coel wort.

Aliud.

174 Neemt ij loot Calmus/ j loot Holt wortelen/ j loot
Coperoot dit alles kleyn gepulveriseert/ ende te samen in
een minghelen schoon water op de helft ghesoden/ ende
wascht dat been daer met.

Item voor beenen die qualick heelen willen/ neemt een
half loot Holwortelen/ een half loot Alupn/ dit kleyn ge-
pulveriseert/ menghet met Honich dat het soo dick worde
als een salve/ ende maect daer een plaester af/ ende leg-
ghet daer op/ het heelt.

Plaester van Ierusalem te maken.

175 Neemt Betonie/ Bugula of Buglosse/ Weegbree
bladen/ jeders eben vele/ namelyc een half pont/ een half
vierendeel Wasch/ v vierendeel Parsch/ v vierendeel pont
Terpentijn/ dit siet eerst eer ghy den Terpentijn daer
inne doet tot dat het Gvoen is/ ende daer naer/ doet den
Terpentijn daer inne/ alom roerende ende dese plaster is
goet totten hoofde/ ende wonden/ die gheslagen zyn/ son-
der wiecken/ ende treckt been ende botten wt den hoofde/
ende een plaester hier van duert 9 daghen.

Camillen olie.

176 Camillen olie te maecten. Neemt Olijfolse/ ende
doet het in eene kanne/ ende doet daer Camillen bloemen
in/ ende set het in der Sonnen seben of acht dagen lanck/
of langhet/ soo ist volmaecht.

Roosen olie te maken.

177 Neemt een pont Boornolis/ een pont witte Roos-
se-bladeren/ ende die te samen in een glas ghedaen/ ende
set die seben of acht dagen in de Sonne/ ende doet de Roos-
sen uyt de olie/ dit is goet voor hettrighe schaden/ daer met
ghestrecken

ghestrecken/ is oock goede voor de hooft pijn / ende meer
andere dinghen.

Pest dranck schoon ende ghewis.

178 Neemt dyp loodt goede Dytakels / Anoploock /
Wijn edick / eben veel / dat Anoploock sal men stroosen / en
des saps / soo veel daer van elcks is / onder malcanderen
ghemenght ende in een vlesken of ander potken dicht toe
yhestopt / ende daer van eenen lepel vol ghedroncken.

Dit is oock goedt als men de Pest eerst krigght / twee
of dyp lepelen ghedroncken / ende warm daer op te bedde
ghelept.

Rakinghe.

179 Een singuliere konst voor de beroeringhe of rae-
kinghe. Neemt twee lepel ghebranden wijns / een lepel
ken Lavendel waters / wit mostert zaedt / Byvoet / dat
stoot ende doet het in wijn ende gheef het den krancken /
ende smeert hem in de dunegghen met ghebranden wijn /
ende neemt eenen witten wollen lap / maect hem nat in
gebranden wijn / ende doet hem den patient om den hals /
ende set hem teghen een goed epcken bper etc. ende hebt
ghy dan Betonen bladeren / (die niet met bloote handen
aengherast zijn) die leght hem onder de tonge of waer dat
gebreck is / smeert hem oock met Lavender water / ende
ghebranden wijn onder malcanderen.

Puysten int aenghesicht.

180 Neemt Swavel ende Salpeter / jeder eben veel
ende dat te samen kleyen in een vpsel ghepulveriseert / met
lijnzaet oli / ende dat op de puystkens gesmeert / ende daer
na met dauw afghewasschen / als het eenen nacht daer op
gheweest is.

Blarren int aenghesicht , oock op de armen
ende beenen.

181 Die sal nemen (sonder doozstecken) een doper van
een ep / ende doen daer we so veel zouts / en strycke dat op
eenen

voor veelderley ghe breken? 43

eenen doeck/ ende leggent soo op die blaren/ soo bycken sp
sachtkens dooz/ende heelen oock sachte.

Swetende te maken.

182 Kapen of knollen ghesoden met Boornoli/ ende
dat ghenomen doet sweten.

Coude pis.

183 Gras ghesoden in wijn ende dat ghedroncken/
beneemt dissarium/ dat is de koude pisse/ of also wern op
den buyck ghelept is oock goet daer dooz/maer ghedron-
cken is beter.

Suyren te verdryven.

184 Neemt Solfer dat is Swebel/ ende legt het op
de colen ende vijft die hant inden roock/ ende neemt daer
naer Wilsen saet ende wascht die hand daer inne.

Aliud.

Neemt Allupn/ Rosemareyn/ ende siet het in water/
ende wascht u hand daer in.

Appetijt te maken.

185 Neemt Rosemareyn/ende siet het in water/ende
menght dat met wijn/ ghebet den onlustighen/ soo word
hy lustigh.

Item/ Neemt supz Kerffen ende Jans besien/ eet die/
sp brengghende maegh eenen lust/ ende maken eenen bar-
schen mond.

Pest præservatijf.

186 Item neemt een half minghelen goeden witten
Wijn/ daer toe een half pont Sabie/ een half pont Die-
ren Bladeren / een half pont Bzaembesien bladeren/ een
half pont Wijnrupte/ een half pont Cardobenedicte cruyt/
dese wooschreben krupden salmen kleyn stooten / ende in
den

den Wijn doen / ende alsoo etlijcke dagen laten staen / ende
 n̄ moegghens naer malscanderen / peber moegghen een eedt
 lepel vol nuchteren daer van innemen / salmen een maent
 vooz de peste vyz ende bewaert zyn / ende soo die cranck-
 heyt wel licht eener aen quam / salment oock gebuycken
 Probatum in het Hertochdom van Sacren aen etlijcke
 veel hondert Personen.

Fistulen.

187 Vooz ofte teghen Fistulen Boter te maecten/
 salmen nemen een hant vol Rosemareyns / groen Laben-
 dele / cleyn Savie met de oorkens / Fistulencruyt (twelck
 men inden Wep soecken ende wt graben sal anders can
 ment niet wel binden) van dese voozschreben krupden sal-
 men jeders eben veel nemen / ende te samen cleyn hacken /
 daer toe salmen nemen / soo veel vorsche Eperen / als het
 voozschreben Cruyt is / dat Wit met het Haenken ofte
 Galle reyn vande doperen ghedaen / ende seer wel onder
 malscanderen ghemenght / dat de krupden voozschreben
 dick woerden / ende deur malscanderen wat doecht sijn / daer
 toe salmen goede oude Wep Botter doen in eenen goeden
 steenen pot / soo veel dat de vooznoemde krupden daer me-
 de wel bedeckt sijn / ende die krupden daer mede wel vza-
 den connen / ende laten dat soo een vierendeel vaneen up-
 re sieden / roerent onder tijden wel om dat het niet aen-
 vande / ende drucken dat seer heet dooz eenen repnen lij-
 nen doeck / dat de cracht te samen wel upt de krupden co-
 me / in eenen steenen schouen wel vergelaesten Pot / daer
 toe noch ghedaen een Haze noot groot goeden ghestooten
 witte Snycker / ende oock soo veel witten Wierroock /
 oock kleyn ghestooten ende wel onder malscanderen ghe-
 tuert.

188 Item die de Fistulen hebben / sullen dit gebuyck-
 ker 9 moegghen inder wassende Mane / ende 9 moegghen in
 der afgaende Mane / soo groot als een groote Hasenote / of
 een kleyn Okerote / sullen met een weynich warm
 biers

biers innemen / of oock in warm bier ende broot / of een ander warm innemen / ende als men dat neemt sal men daer op slapen / dat het dien nacht int hooft comen mach / ende men sal in zijn dranc doen wilde Hoppe / diemen oock noemt *S. Jans* crupt in Latijn *Perforata* daer over sal den *Fistuleerder* dvincken.

Plaester voor menigerley ghebreken nabeschreven heelende aen beyde syden.

189 Item men sal nemen een pont *Olyben Oli* / oft goeden *Lynsaet Oli* / 8 loot witten *Serups* / 2 oncen *Litargyrum* / once *Mirre* / 1 loot *Campher* / dit voorszeyden iders alleen tot poeber gemaect / ende men sal de olie eerst doen in een ongheluschte eerden *Pot* / ende laten die opt vier warm worden tot dat het begint te sieden / oft blaeskens op te werpen / ende doet dan die *Teruse* ende *Lptergurum* daer in met een reyn stelckken aligt om geruert / ende laet dat soo langhe opt vier tot dat het swert werde / ende settet dan een *Miserere* lanck van bier / ende daer naer doet den voornoemde *Mirre* / ende *Campher* daer inne / oock al wel omroerende / neemt dan goet nieuw *Henneppen* doeck / ende dat een wepnich nat ghemaect / ende latet wederom wat drooch worden / (maer het moet ontrent 12 hoeten lanck ende 12 hoeten breed zijn) alle in stucken inden voornoemde olie ende *Water* aen beyde de zyde / ghelijck nat maecten mach / alsoo dat niet drooch onghenet daer aen blijbe / ende wanneer nu dien *Henneppen* doeck waer van men soo veel hebben moet tot deser materi als voorszeyende / alsoo van malcander in stucken gesneden / ende inde voorszeyden materi inghedrukt ende nat ghemaect is / sal men die op een taessel legghen te boren met Roosen water besprenget is / ende bocht gemaect ende laten die alsoo op de taessel liggen droogen / een nacht of 2 / dan sal men beyde de zyden des voornoemde doecks met eenen gelidde steen ghelicken / ende winden die van in een anderen / ende in een schoon wit leer ghelecht of leerer sack (van sonden waer best) ende toeghestopt alsoo datter gheen

gheen locht in comen mach/ dat ran 6. of 7. Jaer alsoo
goet blyben.

Dese voorschreven plaester.

190 Is goet tot alle quade Beenen/ Fistulen/ Kank-
ker/ Noli me tangere, oock voor Feynighe Serpenten be-
ten of andere Feynighe beesten etc. Sy treck: wt dooz-
nen/ splinteren ende beenen / opt de wonden ende anders
seeren/ Aposteinen heelen sy sonder wiecken/ rasery des
hoofst/ brand/ bulken honds beet/ repuygen quaed vlees
ende doen wederom goed vleesch wassen / oock heelen sy
meer in acht dagen / als andere salve in eenighe maenden/
ende als men die voornoemde plaester ghebruycken wil / soo
sal men alijt grooter sijden als dat ghebreck is / oock soo
groot als dat gebreck rontom root is / ende men salse eerst
warm maecken / ende legghen inde Wonde repn schaeff-
sel van lynen doeck / of wulle van Cardobenedicte / is be-
ter / ende is te bedencken / als de Plaester (die opt gebreck
leght) aende binneste zyde te dooch is / soo sal men se om
heeren / ende de Plaester blyft wel 14 of 18 daghen goet
ende is de wonde niet heel / soo sal men noch een vaersche
plaester daer op leggen / ooc mach men tot dese voornoem-
de materij wel doen ij loot repn maegden of Joffrouwen
was een loot Spaensche / Veneersche Ceruse gheenoemt /
een half dragma Tutte / een loot repn ghetwasschen Ter-
pentyjn.

Water te maecken.

191 Voor alle Wonden / Sweeren / Fistulen / Kank-
ker / ende Woeder malen / dat seer heelt. Men sal nemen
ij oncen repn Honichs / een half minghelen Wynedick /
witten Wierrooc / Maltick Ana ij oncen gepulvert Alupns /
Flores aris, j once Sankel / Wintergroen / int latijn Piro-
la of Senegroen int latijn Vnica Synnauwe Pes leonis,
Walwoztel / int latijn Consolida Major, Grooden Spvoet /
Weghbyze / Buzynnelle / of Baldhepl Ana j hant vol / dit
voorszijven te saemen in een menghelen Fonteyn ofte
loopende

voor veelderley ghebreken. 47

loopende water ghesoden / op de helft / ende daer mede
ghewasschen.

Vrouwe die een kindt draeght ende de
Pest kryght.

192 Salmen nemen een pont Goutbloemen / j pond
Wynripte bladeren grof ghescherft / ende een mengelen
wynedick daer op gegoten / eenen dagh ende nacht soo las-
ten staen wepcken / daer van sal sy een glas vol dinctiers
eer sp slaept.

Stoelganck sonder sorge.

193 Item neemt Meybotter die in een glas ghedf-
steleert is / soo groot als een Ey / ende doet daer inne soo
groot als een Oker note souts / doet dat sout te bozen in
eenen Mortier-steeu / ende stoot het kleyn als meel / daer
nae mengt het met eenen vinger seer wel onder malcken-
deren / daer na neemt van dit salcken een hase-noet groot /
ende legt het op uxen nabel / ende als het inden nabel
gaet / soo legges wederom soo groot daer op als bozen /
tot ij of iij malen toe / soo kragtmen stoelganck.

Wonde die te vroeck toe geheelt is.

194 Beemt Agrimonie / stootse wel ende legse op de
wonde / sp sal haer wederom openen.

Fistulen.

195 Beemt sap van Celidonia / neemt Capittelle ende
maecht daer een wiecka van / ende steecht die inde fistule /
sp sal droghen ende ghenesen.

Schaep kranckheyt

196 Item een schaep dat sieck is / daer booz salmen
nemen haer eyghen wolle / ende maccken die tot pulver /
menget met water ende gebet inne.

S. Cornelis quaet.

197 Contra Morbum caducum, of S. Cornelis quaet
neemt

neemt soo groot als een boon van Algoet wortelen/ ende tot wat daghe ghy dat neemt zyt ghy 24 upren byp/ also dat soo wie dit alle daghe ghebruycket / ghewent die sieckte van hem hoe langer hoe meer ende blijft ghesont.

Exter ooghen.

198 Item Schelwortel/ of Goutwortel ghestoten/ dat say salmen nemen ende doen dat in Boomwolle/ dat salmen op de Exterooghen legghen/ maer men salt eerst boben wel afsnyden dat het bloedt.

Feber ofte Coortse.

199 Contra Febrem Quotidianam, Tertianam, & Quartanam, recipe radicem vulgariter dictam, *Honts-voet*, Pes Caninus, & super pulsam utriusque manus sive brachii pone, & statim cessabit. Probarum.

Lafarije ofte Melaetsheyt te kennen

200 Item om te weten of jemandt melaetsch zy / soo neemt van zijn bloedt ende legghet of giet het in seer klaer water/ ende soo dat bloet op't water drijft/ soo is hy lazerigh / maer sincket te gronde soo is de persoon reyn ende niet lazerigh.

Wennen.

201 Om een Wen te verbyjven/ suldy nemen Ey lof dat om eenen Epcke boom wast / dat suldy doen in twee nieuwe lijnen kuskens/ ende siedent in eenen nientwen aerden pot/ een half upze lanck met stroom-water/ ende dese kuskens suldy op de Wen leggen/ ende als dat een kuskent hout wort/ soo sult ghy dat andere wederom daer op leggen/ dypende eenen halven dagh/ daer na sult ghy nemen Boone meel ende Camillen bloemen / ende stooten die te samen/ ende menghen die met Wijnedick/ ende maecten daer een hoercken af/ ende leggen dat daer op ende het sal ghenoech daer van heelen hoe quaet het is.

Laxati-

*Laxatium ofte Coeckkens te maken totten
Stoelganck.*

202 *Recipe Senæ mundatæ, Seminis Anisi Ana-
zunam Robarbare electi 3 tres Gingiberis albi, Cina-
momi hermodatilor Ana zunum turbit diagridii A-
na 3 tres macis gariophilorum, cum coronis Galangæ
Nucis Muscatę 3. Recipo Spinardi Granę quinque
Succari albi 3 quartt: Fiat secundum artem & fiat ele-
ctuarium in tabulis debitis.*

203 *Modus utendi. Sumendo mane stomacho
ieiuno cum modico vini reuensi tepido hora quartã
vel quintã drachmam unam vel duas secundum natu-
ram persone, sumentis ieiunando per horas 5 vel 6
Hæc est levis & facilis purgatio absque ullo impedi-
mento aut difficultate sumentis. Etiam à puerperis
potest sumi absque periculo, & si non satis sedes mo-
ueat, potest pondus duplicari & drachmas duas unã
vice sumi.*

Teeringhe.

204 *Dooz de Teeringe of afnemende sieckte salmen
nemen een Wijnpot vol streylen / of pis van een knecht-
ken van 7 Jaren ende doen daer inne een doyer van een
op dat versch is / gelijcmen een suppen cloyt sonder Sout /
ende doen daer inne een loot soete onghesouten Bottere /
ende latent dan op ballen / ende als dan daer inne doen ij le-
pelen bersehe Room / ende gieten dat suppen haestich
wt / in een eerden potken (anders sout runnen) ende dan
salmen nemen / of ghereet hebben / j pont van het beste
broodt Supcker / ende een vierdendeel loots Soffraens /
ende dit boozschreuen kleyn ghepulberiseert een pder by-
sonder / ende dan onder malcanderen ghemenght / ende
doen dan elke reys / van dit boozschreuen pulber j loot in
dat suppen / wel onder malcanderen gheroert / ende die*

voorzchreiben suppen salmen nemen 30. daghen/na mal-
canderen/des morgens ontrent 7 upzen/ ende vasten daer
naer 2 upzen / ende men sal inde 30 daghen gheen **Woes**
eten / of melck of oock dat met melck ghecockt is / oock
gheen **Appel** (doch een ghebraden **Appel** schaet niet ghe-
ten) men sal oock niet eten / seer ghebrande spys. **Proba-**
tum in multis Personis.

Rasenden honts beet.

205 **Ghebrasse** remedie boorzrasende of dullen **Honts**
beet / **Reemt Wijnruyt** / **smal Savie** / **Terpenty** / wil-
de caerde bladeren **Ana**, een goede hant vol / dese groene
crupden stoot seer cleyn / ende wzingetse boorz eenen doec /
met een doxtien oft pint **Wijnedick** / ende doet daer toe
Triakel / soo groot als een half okernootte groot is / dit
gheeft den patient te drincken / des morgens nuchteren /
soo heel naer abbenant / dat hy dit in 9 mogghens of da-
ghen wtbynckt / ende de **Wonde** sal hy oock met dat **Nat**
of **Sap** wasschen / des daechs 1 of 2 mael / ende sal dan al-
tijt / dat naekruyt wat nat ende vocht maecten / met heel
boorznoemde nat ende op die **Wonde** legghen / soo en be-
hoefden die **wonde** niet met eenighe heete **Useren** te
branden / ende wanneer die negghen omme zijn / soo mach-
men de **wonde** toe heelen / met ander heel salbe / hler mede
is menich mensch geholpen. **Atem** men moet dese krup-
den des **Somers** / wanneer sy tydich zijn / op byken / dat
mensche des **Winters** / als men die behoef hebben mach /
ende des **Winters** salmen die crupden seer cleyn stooten /
ende gheben den patient dat ghestooten crupt elcke reys
ter behoelgher tijdt soo groot in als een half **Okernoot**
groot / doch te boorzen in goede **Wijnedick** nat ghemaect.

Wonden dranc voor alderley **Wonden** goet,
ende soo een **Wonde** qualyck gheheelt waer, ende doch
niette seer out waer, ende van dese dranc drinckt, die
Wonde sal hem wederom openen, ende te gronde op een
nieu heelen, desen dranc drijft wt de **Wonde** quact vlees,
ende

ende andere onreynicheyt, oock ghebroken beenen, ende soo splinters inde Wonde waren sullen sy wtgaen.

206 Reemt twee handt vol Wintergroen in latijn Pirola of Singroen / in latijn Vnica of Perunica, somen heet Winter groen niet hebben en can j handt vol Sankel eert handt vol klepne geele Klaveren / ende wast aen den wech / of hooghe dycoghe weyden ende heeft klepne bladerkens / met gheele Cransen bloemkens int latijn Corona Regia / ende j handt vol wilde Fiolen / of bypnelle ghenamt / ende wascht oock als voorszeyden / met blaetwe bloemkens / ende men mach oock daer wel by doen / j handt vol klepne rooden byboet.

207 Ende of pemant nu een gheswil of anders wat opents hadde / dat hem van selfs comen waer / soo salmen tot den voorszeyden crupden doen / een handt vol edel Beconi / ende een handt vol Haesen Serf. Millefolium.

Dese voornoemde krupden salmen in eenen repnen eerden pot doen / stoppen dat dicht roe / ende laten dat met zwinghelen goet out bier / oft renschen oude Wijn (den Wijn is best) ontrent op de helft of dat derdendeel versterben ende laten dat dan gestopt ront worden die voornoemde krupden machmen wel cleyn snijden.

Item oft den ghewonden noch enich gheronnen bloet binnen by hem hadde / so salmen byde voozgaende krupden doen / een halve handt vol melissecrup.

Item soo wanneer Jemant gewont is / ende men bereydenck ghebruycken wil / soo salmen den patient met een eper plaester verbinden / ende laten die tot aenden derden dach daer op legghen ende dinccken van desen voozghen dyanck des daechs tweemaal een glaesken lau warm des moorghens nuchteren / ende daer g of tij upzen op ghebast / ende des avonts wanneer men slapen gaet alles als voorszeyden doende / ende wanneer men nu die eper plaester daer van doet / so salmen nemen een repn lijnen doercken / ende maecken dat in den dyanck (lau warm ghemaect) nat / of deyt vocht / ende wasschen die wonde daer reyt mede.

208 **I**s sp nodich te hechren / soo machmen daer
 Wachten in maecten / ende legghen daer beesen in van lij-
 nen doeck / of de blocken van Cardobenedicte / met uwen
 voozgaende dyanck nat ghemaect / ende j root cool blat
 warm oock inden dyanck ghenettet / met de onrechte zijde
 daer op ghelept / die ribben daer van afghesneden / (want
 die selve ribspde treckt ende die rechte zijde heelt) ende die
 onderste zijde als boven ghesept is / daer op laten legghen /
 soo langhe de wonde al treckt / anders salmen die cael op
 perste zijde daer op legghen / die heelt als voozsept / ende
 men sal ander lijnen doecken daer op binden / doch niet te
 veel of te hert om tswillen wil / of datse niet te seer heet
 of cout ghehouden en worde / dat daer gheen hitte noch
 roude in en come / ende als nu de eper plaester af is / soo
 salmen den voozschreiben dyanck des namiddaegs ontrent
 tij uppen dyancken / ende vasten als boven / oock salmen in
 anderhalf of ij uppen te boozen niet geten hebben / als men
 den dyanck dyancken wil.

209 1. **O**f nu eener soo seer verwont waer / dat men
 besozchde daer aen te sterben / soo salmen nemen een Mus-
 raet ende stooten die cleyn tot pulber ende gheben hem dat
 met warm bier te dyancken / ende so den ghetwonde dat by
 hem hout / sonder ober te gheben / is zynen troost / is des
 niet / soo ist zijne groote zorghe.

210 2. **O**f men mach hem oock desen naerbolgende
 dyanck maecten / neemt kreeften ooghen / kleyn ghesto-
 ten / met stercken Wgnedick ghemenght ende laet dat al
 soo staen (tot dat gerren ende opwerpen ghedaen is) dicht
 toe ghestopt / ende gheben den patient daer naer van te
 drucken / comt den dyanck dan weder so ist zynen troost /
 ist niet / soo is zynen doot te besozghen.

211 3 **O**ft men mach een hant vol Melisse / ende 20.
 Schaeps keutelen nemen / ende met bier deur slaen / men
 sal dat crupt kleyn snijden / ende met een minghele wijns
 (somen dyanck stet) sieden / ende hem ingheben / van dit is
 oock seer goet / ghewis / ende gheprobeert.

Nota. **D**ese voozschreiben Wonden dyanck / is dicmael
 ghepro-

gheppobeert/ende seer excellent ende wercklijck behonden/
door den wel Ebelen ende Wijgen Heeren Deberijck/ van
Batenburch Heer te Menholt.

Qui obiit in Anholt Anno Salutis 1586. 9. Iannuarij hora
antemeridiana quasi Septima.

Steen.

212 Teghen den Steen. Neemt ij of iij Eckelen/
daer naer dat den persoon sterck van natuppen is/ gedruet
ende den bast afgedaen/ende cleyn ghepulveriseert/ en met
warm bier inghenomen/ doch met Wijn ist beter/ Item
die oude of Jartighe Eckelen sullen wassen op de Eckel-
boomen daer dat lof niet of en vervaelt eer dat nieuwe we-
der opspruyt/ oft dat hout daer sp op wassen/ kraket en
onrustich is wanneer het ontweder met windt of anders
werden wil/ twelcke men daer by meschen mach.

Roos.

213 Teghen de Roose salmen nemen dat witte van een
versch ey / ende cloppent seer rot dat het rot dun schupen
worde/ als water / ende met een wepnich witten repnen
Alupns onder een gheslaghen / en de alsoo met eenlijnen
of wullen doeck nat ghemaecte ende daer op gheleght.

214 Aliud. Swarte seep op Grau papier gesmeert/
is oock goet daer op ghelecht/ in ghelijcken alle vercoelen-
de wateren / Flieren ende de Nachtschaden water daerom
gheslaghen.

215 Aliud. Item eener die de Roos krijght/ salmer
terstont het wit van een versch ey/ met Roosen ende Vlie-
ren water / onder een slaen / ende een doeckken daer inne
nat maecten/ ende daer oplegghen.

216 Item men sal nemen soo haest alsment krijght/
Somer Honich/ ende smeeren dat daer op / soo sal sp ne-
der slaen.

217 Item die de Roos aencomt / sal nemen een goede
hant vol Serpentijns met de bladeren ende wortelen/ende
stooten dat in eenen vpsel ofte moztier steen soo lange dat-

men daer een glas vol nat wtdruckt / dat door eenen haren of te lijnen doeck ghedaen / daer salmen in doen een weynich Triakels / soo groot als een boon ende kloppen dat onder malcanderen / ende dat tot eenemaal drijcken / soo sal die koose verstant vertrecken ende vergaen.

Beroeringhe.

218 Doozberoeringe. Neemt Goudbloemen / die men in de Tynen of Hoben poot / ende zyn goud geel / in latijn Calendula / dat wit onder van de bloemen afgesneden ende dat andere met Supcker ghesteken ghelijck men kooseconfer maekt / tot een pont bloemen sal men nemen twee pondt sijnen ende goeden Canari Supcker / alle te samen kleyn ghestooten / ende wel verstroyt in den Son gedistilleert / hoe langher hoe beter / als men nu eenighe verstroyrenisse krijght / so sal men daer van soo groot als een boon of meer ghebzuypcken.

Dranck, teeringhe.

219 Wonder goet vooz menigherley kranckheyt / sonderlinge teeringhe of quade ziekte des menschen.

Atem men sal nemen / edel Betonie / Aeffruyt / Wijnrupte / Alsen / Petercelie / Venicoel / Webernelle wortelen / Agrimoni / Diolen bladeren / (doch men sal van de bloemen dat wit onder afsnijden / ende) die bloemen zyn altijd beter als de bladeren / van dese voozsz krapden sal men van elcks een hand vol nemen / die reyn wasschen ende schoon maken / oock grof ontween snijden / ende doen die daer na in een glazen flesschen of steenen kanne / die binnen glat is niet eenen engen hals etc. Dan sal men nemen Saligaen / Muscaten bloemen / Caneel / witte Gimber / Gzejn van Paradys / Zeduwaer wortelen / Muscaten Nagelen met de kroonen / Muscaten nooten / Baerkelaer kooznen gheschelt / jeders een loot / Saffraen van Noort / een vierendeel loots of draghma / etc. Dese voozschzeben krapden grof gestooten / ende in een flessche of canne als vooznoemt vry van by menghelen goeden ouden Rijnischen Wijn
ge.

gedaen/ daer oock de andere voornoemde krupden by sul-
 len ghedaen worden/ ende maken deselve boben met was/
 of een repn ghewasschen blaefken dicht roe/ ende dat was
 naest de flessche gheleghet/ alsoo dat daer gheen lucht upt
 noch in en mach/ ende graben de kanne ofte flessche i wee
 boet diep onder der aerden i hien daghen lanck/ ende na te
 thien dagen wederom uptghenomen/ ende den Wijn van
 de voorsz krupden door eenen doeck gheslaghen/ ende twee
 loot goeden Canari Supcker daer by ghedaen/ ende doen
 den wijn met het Supcker in een gelassen flesken ofte een
 onghesuyckte kan/ dicht toeghestopt/ ende noch eens ver-
 sien laten/ in een vast toeghestopte gelassen flesken of glas.

Van desen dyanck sal men den krancken alle mozghen
 nycteren/ (ende daer na twee of dyp uren daer op gewast)
 ende des middaeghs vooz dyp uyzen/ ende des avonts soo
 wanneer hy slapen gaet eenen goeden eet-leyel te dzyicken
 gheben/ sal hem met Gods hulpe goedt doen/ oock is te
 bedencken als desen dyanck gelijck voorszeyben/ een mael
 ghemaect is/ dat men als van van de voornoemde groe-
 ne krupden/ wederomme upt de voorsz dzooghe krupden
 bede/ ende wederom als voornoemt eenen dyanck maecte/
 sal noch eenighsins sterck ghenoech zijn.

Stoelganck.

220 Item of men nu oock stoelganck met bezheerde/
 so sal men daer by doen ij vierendeel loots oft een half loot
 (daer naer dat men gheerne veel ofte weynich stoelganck
 hadde/) goede Senis bladren / ende oock soo veel goede
 Kobarber.

Water.

221 Wtter maten goet dat het Derte stercket/ ende alle
 Leden/ die dat dzyicken een Leyel vol/ met noch eens soo
 veel Wjns/ Avonts ende Mozghens.

Men sal nemen den alder besten ghebzanden Wijn een
 half Ringhelen/ ende nemen dan een stuck goet Gouts/
 ofte Gouden Rinck/ van fijnen Goude / ende maken die
 D 5 glop.

gloepen heet neghen ofte chienmael/pder mael inden ghe-
 bzanden Wijn gheblust/ hoe dick wilder hoe beter / ende
 hoe dat Water stercker ende beter wort/ende men macht
 wel heeten: *Quintam Essentiam*, van Goude. Van salmen
 noch in desen gheblusten ghebzanden Wijn doen/ een half
 vierendeel loots Rooyts Saffraen / oock soo veel Gal-
 gaens onghestooten/ maer seer kleyn ghesneden/ ende een
 vierendeel loodts fijnen Caneel / den Soffraen met den
 Caneel sijn ghestooten / ende Goudtbladeren cleyn ghe-
 wzeben/ een vierendeel loots/ oock Mustaten/ Nagelen/
 soo veel als van het voorszzeben Caneel/ ende met fijnen
 Supcher dit wat wit ghemaect / ende laten dit staen
 in een Canne oft Ghelas 7 oft 8 daghen lanck / seer dicht
 toe ghestopt / doch men salt alle daghs met een stockskien
 tweemaal omroeren/en wederom dicht toestoppen/want
 neer men dit nu ghebruycken wil/ soo salment ongheroert
 laten 4. oft 5. daghen/ dat het lau ende claer worde.

Coude Maghe.

222 Dit voorsz. Water verwermt de coude Maghe/
 ende gheeft cracht den glideren / insonderheyt den ouden
 lieden / die niet cranckheyt sijn beladen gheweest / ende
 haer cracht verdozven is/ dat Goudt alsoo gheheet / ende
 wort nochtans niet te argher.

Item men sal des mozghens ij eetlepel vanden voorsz.
 Dranck innemen / ende vasten daer ij upzen op eude des a-
 vonts als men te bedde gaer/so salmen eenen lepel vol daer
 van innemen/ende ist u te sterck of te heet/ soo sal men ee-
 nen lepel goeden ouden klaren Wijn daer onder mengen/
 ende nemen alsoo alle mozghen ende avonts als voorsz.

Dooftheyt.

123 Teghen doofheyt / Neemt Tjmus ende kleyn
 Majoroon / ende Lauren bladeren ende Lavendule ende
 Roomsche Camille/ende smal Sabie/elck eben veel/ende
 doet dat in eenen aerden pot/ doet daer onder een mengelen
 Wjns/ ende laet het daer met sieben met een pint of oort
 Water/

Water / ende wanneer dat opghesoden is / suldt ghy daer eenen trechter op setten / ende daer suldy een opz ober houden / soo langhe daer hitte inne is ende upt komt / ende als ghy ophout / soo suldt ghy eenen warmen doerck daeromme winden ende houdent warm / dit suldt ghy avondts ende morgghens doen.

Item Mandelen Olie / met droppelkens in de ooren ghegoten / of met boomwolle daer inne gheleyt is gantsch goet.

Item een gat ghemaect in een heete ghebaken broot / wanneer het upt den oben komt / ende syn opz daer op geleght / soo heet ende langhe men dat kan lyden.

Item ad auditum bonum faciendum pone Micas Panis Hordeaci, in Aure calidas.

Ut rugę de facie moveantur aded ut videatur juvenis. Recipe Spatielam scetidam, coque eam in Melle, & ex illo Melle unगतur Facies rugosa.

Pentafolium fertur talem virtutem habere, quod si carpas herbam illam cum radice & portes hanc in Manu tua ab omni metu & penore liber eris. Si autem frices eadem Manus tuas atque ubi Pisces sunt laves, congregabūt ininia dulcedine. Omnes fides sit pœnes lectorem.

Lazarye.

224 Neemt een Vaetken of Cuppen van 5. of 6. mingelen Wjns / en woeyt in dat Vaetken of Cuppen met Wjns een levendighe slanghe / ende laet de selve haer selfs daer inne dood loopen ende dzyneken / van desen Wjns sal men den lazerighen of melaetsche te dzyneken geben / ende en moet anders gheenen dzyneken dan van desen Wjns / ende het sal dooz middel der Godlycke ghenade de siecke genesen.

Kancker.

225 Men sal nemen Carbenedicte krupt / en droogent

gent dat men't pulueriseren kan/kleyn ghesift / ende nemen Cardobenedicte water/ende doen dat Cardobenedicte puluer daer inne / ende maecken daer eenen schoonen lijnen doet in nat met het puluer/en leggent op den kreesf of cancker/hoe men't dickwilder doet hoe beter.

226 Aliud. Neemt verschen dreck van een Geyte die altijt gras etet/ende versche Water/ende menght dat wel onder malcanderen/ende bjaet dat te samen in een panne/ende maekt daer van een plaester / ende legghet soo heet als men lijden kan op dat seer / ende laten de plaester 3. of 4. dagen daer op legghen.

227 Aliud. Noch een ander: Is de Cancker of Kreeft noch niet opē/ so sal men daer op leggen gestooten Schelwoztelen/int Latijn ghenamt Chelidonia, ende heete netelen/ ende dese krupden wel ghestooten/ ende legghen dat daer op/tot dat het vergaen is.

Waer wanneer sy open is/ soo salmen daer op legghen een plaester van Honichseem / van sijn wepten meel / dat salmen wel onder malcanderen menghen / ende maecken daer een plaester van twee vingheren dick / ende legghen die plaester daer op / ende laten se iij daghen ende nachten daer op leggen/en dan salmen stooten Scherlep woztelen ende douwen dat nat ofte sap daer schoon wat / ende doen dat op den Honich ende Wepte meel / ende ontroerent seer wel onder malcanderen/ ende leggent dan soo warm op den Cancker ofte Kreeft/so sal hy hem doot eten/ende blijft aende plaester hanghen.

228 Item men sal nemen Honich ende Geyten dreck ende maecken dat te samen tot een plaester / ende nemen versche Galnoten ende stooten die cleyn/ende stropen die op de booschjeven plaester / ende dan salmen de plaester op de Cancker ofte Kreeft legghen/ dat doodet hem.

Item pulfer van Hoosemareyn op den Cancker ghesaen/ doodet hem.

Item neemt Schelwoztel/ende droochit die ende stoot se tot pulfer/ende doet daer toe het derde deel goet Suppers/

voor veelderley ghebreken. 59

kers/ ende menght dat onder malcanderen ende etet daer
smogghens nuchteren van een loot/ ende vast daer op ij of
ij uppen.

Roosemareyns cracht.

229 Die bloemen van Roosemareyn / gesoden in Fonteyn-
ofte Drietende water/ ende daer inne gebaet ofte ge-
stooft is seer goet.

Haer doen wassen.

230 Neemt Roosemareyn Bloemen / ofte bladeren /
in witten Wijn ghesoden/ ende wasset alle daghe die stede
daer mede / daer haer wtghevallen is daer sal haest haer
wederomme wassen.

Serpent.

231 Iffer een Serpent in een huys / of menschen lijf /
soo stoockt een vierken van Roosemareyn/ende so haest sy
den reuck voelt moet het wt.

Voetquettinghe.

232 Ist dat jemandt synen voet ghequetst heeft / alsoo
dat het oploopt of swilt van slaen of stooten / so siet Roose-
mareyn in water / ende badet daer inne / ende legghet met
natte doerckens oock daer op ende het sal beteren.

Spouwen.

233 De bloemen van Roosemareyn ghedrooght ende
gepulveriseert / ende ghegheten / is seer goet reghen dat
spouwen / ende vooz de ghene die haest overgeben / die haer
spijse niet houden noch verteeren en können.

Hoest.

234 Roosemareyn gesoden in half bier / ende wat ger-
sten waters / dickmael ghedroncken / verdyjst den hoest.

Sweet.

235 Soo een mensche te veel Sweet / so salmen Roose-
mareyn

marepn sieden in water / ende baden in dat water / so sal dat veel Sweeten vergaen.

Appetyt.

236 Item heeft een mensche zynen appetijt ende geneghentheyt tot spijse verloozen / dien sal wat Roosemaarepn nemen / ende sieden in fonteyn ofte bliedende water / ende wasschen zyne voeten (Pedes) daer inne / dat sterckt / men ghiet met Roosemarepn krupt / of pulver met wijn / ende doopt daer sopkens in ende eet die / so sult ghy uwen verloozen appetijt wederomme krijgen.

Geficht hoeft ende herffenen.

237 Siet Roosemarepn / een wyl in bliedende water ende wascht de voeten daer mede / dat sterckt dat geficht / hoeft / herffenen / memozie / ende dat gantsche lijf.

Tantpijn.

238 Neemt asschen van gebzanden Roosemarepn hout ende bindt die in eenen schoonen lijnen doeck / ende wijst alle daghen uwe tanden daer mede / soo sullen sy ghesont worden / niet wee doen / ende soo daer wormen in zyn sullen sterben.

Motten.

239 Waer Motten of wormen in een kiste of kasse zyn / daer legt Roosemarepn in / het helpt.

Bloet geronnen in de oogen.

240 Die aent ooghe ghestooten of gheslagen is / dattet gheronnen bloet inne is / die neme het wit van een verscheyp ende kloppe dat klepn als water / en doe daer bloemen van Roosemarepn (of deser bladeren gebzoken ende klepn ghestooten) in / ende kloppet wel met het wit van een ey / ende daer een doeckken in nat ghemaect ende op dat ooghe ofte ooghen ghelept des abonts als men slapen gaet.

Cardobenedicte pulver.

241 Sal men also maken / wanner de Cardobenedicte staet en bloet / ende als het in twee daghen niet gheregent en heeft / so sal men die bladeren van Cardobenedicte / op den middagh ontrent twaelfsuppen plucken / ende legghen die onghewasschen tusschen twee schoone lyne doecrhens op eenen dzooghen solder of kamer te dzooghen / dat se wel dzoogh zijn / en dat men se wel kleyn stooten kan / maer en kan men de bladeren soo dzoogh niet krighen / soo sal men die in een nieuwe aerden pot of pan / in eenen warmen oven setten / wanner de wegghen daer upt zijn of komen / van ghestooten ende ghesift in een schoone doose / oft glas ghedaen / dicht toe-ghestopt / soo blyft dit pulver wel een jaer goet.

Cortse of Feber.

242 Dit poeder is tot veel ziekten goet / ten eersten die de Feber heeft / die sal een lepel van de pulver innemen met een kleyn roemerken Cardobenedicte water / oft met bier / doch Cardobenedicte water is beter / dit mach men oock de kinderen voor Feber ingheven.

Worm.

243 Het is oock seer goet voor den worm of pier in de buick / maer vrouwen die kindt draghen moeten gheen Cardobenedicte innemen / anders souben sy van het kindt schepden.

Droncken sieckte.

244 Ten derden ist oock seer goet dit pulver inghenomen / die sieck van dpincken is / die sal des morgens nuchteren van dit pulver nemen met een weynigh wijns ofte biers / ende vasten een upze daer op / ende des avondts wanneer men te bedde gaet / oock also innemen dat helpt.

Bant om 'therte.

245 Die oock eenen bant om 'therte oft maghe heeft / die

die neme dit pulber by of vier moeghen nachteren/ met hier of wijn in/ ende vaste daer een of twee upzen op/ ende des abonts/ sal men oock wat innemen.

Roos.

246 Pulver van Cardobenedicte / als de Goos dor is doorgedaen of ghebroken / sal men des daeghs twee mael op de stede legghen/ daer het dooz is/ ende maecten eenen schoonen doeck in Cardebenedicte nat/ doch sal men eerst het poeder seer dunne daer op legghen/ ende daer naer den natten doeck daer op/ ende so die mael als men daer vart op leght/ sal men dat eerst seer schoon wasschen met eenen natten doeck/ in het water ghenet.

Cardobenedicte kruyt.

247 Een groote mans hant vol ghedaen in eenen nieren loen aenden pot / ende daer op ghedaen twee menghelen goeden witten Jarighen Wijn/ den pot dicht toegestopt/ sacht gesoden op de helft/ ende daer naer dooz eenen schoonen lij en doeck/ styf wt ghedout/ ende in een steenen can ghedaen/ die binneu ende buyten wel gheloot is/ ende wel dicht toe ghestopt/ etc.

Die hem niet wel en boeit het sy van Pest ofte wat anders/ eenen Roomer bloet warm daer van ghebroncken/ warm te bedde ghedeckt / ende ij. ofte iij. upen daer op ghebast.

Pest.

Neemt een lepel pulver van voorszreben Cardobenedicte/ ende een groot helf mengelen Rijnischen Wijn Jarighe/ ende dyncht dat met het pulver in / ende gaet daer mede by in delucht/ op wandelen by iij upzen / dit moeten doen eer men gheslapen heeft / men moet in iij. upzen niet eten oft dyncken/ oock niet slapen / als men dit iij upzen in ghesadt heeft / soo sal men teghen een eycken vier sitten/ ende hem wel wermen / men mach oock wel by sulcke vier gaen sitten / ende hem wermen / soo haest
men

men dat inghenomen heeft / maer men moet in sij upzen
 niet slapen ofte eeten / men sal den siecken / nae tij upzen /
 warm te bedde helpen / ende hem wel warm decken / ende
 laten hem wel slapen / inden name Gods / den crancken
 sal seer daer van sweeten / daerom salmen hem drooghe
 warme doecken langhen / dat den siecken dat sweet schoort
 afdooght / wanneer dan dat sweeten ghedaen is / ende den
 siecken begheert op te staen / soo salmen hem een schoort
 warm Demde langhen ende hem laten kleden / ende te
 gheneen goede epcken vier setten / ende eeten goede ende
 verdoulijcke spise / ende dincen goeden Dyanck / Wijn
 ofte Bier / niet overbloedich / door Gods ghenade sal den
 crancken binnen 24. upzen ghesont zyn / dit is dickmael
 gheprobeert / ende waer bevonden / doch teghen den doot
 en is gheenen raet.

248 Aliud. Een ander dickmael gheprobeert teghen
 de Pest.

Neemt een hantbol Wijnrupte / een hant bol Chelidont /
 Gout wortelen / ende siet het in een mingelen goeden Rijn-
 schen Winedick / op de helst / ende drucke het door eenen
 doeck / ende soo haest jenant voelt dat hem de Pest met
 een viesse ofte schudden aencoemt / eer hy daer op ghesla-
 pen heeft / eenen goeden herden dyanck daer van ghesonck-
 ken / een weynich hem op de beenen ghehouden / ende ge-
 gaen tot dat den dyanck een weynich int lijf ghesonckers
 is / ende daer hem (voor t' slapen) ghelept / voor een goet
 epcken vier te sweeten / can hy den dyanck by hem besou-
 den / soo is hy ghewonnen.

Anghelica.

249 Door de Pest neemt ij of v wortelen vant krupt
 geheeten Angelica / of negencracht / die schoon gewasschen
 ende die al t' samen op gheten / dat treckt terstont het vier
 bander herten / maer men moet het doen soo haest men die
 Pest op den hals crucht / ende blijven gaen soomen can
 tis noch goet voor de Ross.

Verscheyden remedien Pest dranck seer heerlijk.

250 Neemt ij. loot goeden Triakels/ Anoploock/ Geyanden Wijn/ Wijnedick Ana, dat Anoploock salmen stooten/ ende des saps soo veel als vant ander onder een ghemenght/ ende dicht toe ghestopt/ ende in een Flesken ofte ander Potken ghedaen/ ende daer des daechs eenen lepel vol van gedroncken/ dit is oock goet als men de Pest eerst krijcht ij. ofte ij. lepelen ghedroncken/ ende warm daer op te bedt ghelept.

Pest preservatif.

251 Neemt xv groote boomnoten hoe ouder hoe beter/ doch datse niet gheheel garst en zijn/ doet die kernen uyt ende stootse kleyn met 8. ofte 10. Dodeckse Wgghen/ ofte Wgghen van Seps/ ende neemt een groote hant vol Wggrupte/ ende stoot die seer kleyn/ met de Roten ende Wgghen/ ende neemt een minghele goeden Honigh/ ende een minghele schoon water ende siet dien Honigh in water in een schoon nieuwe eerden Panneken ofte pot/ ende schupmet altijt schoon/ ende siebet so langhe dat het water te samen versoden is/ ende doet dat andere te samen in den Honigh/ ende laet dat oock een wijle sieden/ ende dan sal ment doen in eenen schoonen steenen pot of glas/ ende set tent in der Sonnen/ etc. Dit is seer goet voor de Pest/ alle morgghen daer wat van ghegeten.

Atem neemt Scheelwoztel of Cheledonia, de woxtels met het krupt een goede handt vol kleyn ghestooten/ dat doorgheslagen met een groot glas repnen schoonen Wijn edick/ ende ghebet den krancken in/ dat treckt het vyer want herte.

Aliud.

252 Noch een oprechte remedie tegen de Pest/ die maelt gheprobeert ende oprecht bebonden/ 'twelcke men in de Pest tijt doen sal.

Neemt ses van de beste Muscaten/ ende doet die in nat werck/ of een nat grau papier/ of in een natte Artte/ ende leght

leght dat onder heete asschen / ende laet de Muscaten al
sacht ende met ghemack braden datse niet en verbranden/
dan salmen die Muscaten kleyn stooten / ende doen daer
inne een once of twee loodt oprechtten Veneetschen Tri-
akel/ende menghen die Muscaten ende Triakel wel onder
malcanderen/ ende dat soo te samen in een schoon steener
krupcrken met eenen engen hals/ ghebaen/ ende giet daer
op een menghelen van den besten Rijnischen Wijn-edick/
ende dan sal men dat wel langhe onder malcanderen roe-
ren/ die krupcrken wel dicht toe-stoppen / ende settense in
de Sonne te distilleren/ maer ten moet niet in den regher
staen/ ende men sal dat alle daghen omme roeren ende ge-
stopt houden / Dier van alle moeghen in de peste tijdt een
glasken nuchteren/ wanneer't eerst wel omgeroert is/ ge-
dzoncken/ is seer goet om de pest niet te krijghen.

253 Item in de Peste tijt alle moeghen een goede vette
brugghe met wat Wijnrupte ghegeten/ ende Wijnrupte
in de hant ghenomen/ende daer aen riecken wanneer men
Pesthupsen booz by gaet/ is seer goet.

Keel.

254 Dooz een gestwollen keel/ Het sy squinanti/ of wat
het is/ een remedie :

Neemt wolle van een Ram/ Widder of Deckis/ deselbe
wol sal men den Ram of Deckis/ boven upt den nec sche-
ten/ ende maecken die nat in heete Linzaet oli/ als nu de
wolle wel nat is/ dan salmen dat den ziecken om den hals
doen/ soo warm als hy dat lijden kan/ met een doeccken
het helpt haest.

Quade keelen tē ghenesen.

255 Men sal groote noten plucken / ontrent Joannis
in de Somer/ eer de noten hout hebben/ die sal men kleyn
backen ende stooten/ ende doense in een kilock/ ende bran-
den daer water van/ dat is seer goet booz de Pest gedzonc-
ken/ het drijft het vper vant herte/ het is oock seer goede
Dooz quade keelen/ men salt in den mont nemen ende goz-
gheleu

ghelen daer soo langhe mede als men kan / ende elcke reys
upt- spoutwen ende nemen wederomme varsch / dan sal
men nemen **Roten** en **Syrop** in den mondt / ende latent
dooz gaen.

Nooten Syrop.

256 Aldus maect men **Rooten Syrop** ontrent **S.
Jan Baptist** / of daer naer eer de **Roten** hout hebben / soo
stoot men de **Rooten** kleyn en douste stijf dooz eenen doec /
dat men veel nats heeft / tot een minghelen nats sal men
nemen dyp mingelen witten **Honigh** of **Syrop** van sup-
ker **Candys** / men sal den **Honigh** of **Syrop** wel schup-
men / dat het wel schoon ende klaer is / dan sal men dat nat
van den gestooten **Rooten** daer by doen / ende latent sacht
zieden / tot dat het begint dick te worden / dan sal men het
doen in eenen steenen pot / dit is seer goedt dooz quade kee-
len / ende die de kinder pokken in de keele hebben / van dese
Syrop dickmael in den mont ghenomen / is goede pur-
gatie want het laxeert.

Sweerende Borsten.

257 Dooz sweerende borsten of andere stweringhe aen
de handen ofte armen / sal men nemen een **Dot-worms**
vel / ende de rouwe zyde op't seer legghen / het sal daer on-
der vergaen / maer wanneer dat dooz is / so sal men de rou-
zyde al wederom daer op legghen / tot dat heel is / ende of
het daer van niet heelen en wilde / so neemt oude oberjari-
ghe boonen ende siet die met stroomwater / soo langhe tot
datse mozz worden ende dicke pap / etc. Leght dat op de
borst met eenen witten wullen lap / ende wanneer die hout
wojdt wederom warm daer op ghelept / helpt ende heelt.

Aliud.

258 Item neemt een goedt deel **Wierbladeren** / ende
stampt of stoot die / ende leght die op de sweeren ende als
het droogh is wederom varsch daer op ghedaen ende het
heelt / men macht oock op de vrouwen borsten doen.

Worm ofte Fijt aen den vingher.

259 Neemt kern of bottermelck / ende doet daer inns een wepnigh Wgnedick ende seitet by 'typer / ende latent by een schieten / dat dick salmen op den vingher legghen / soo heet als ment lijden kan / wanneer dat hout is al wederom warm daer op ghelept / tot dat de worm daer ups is / dan salt wel beteren.

Haer worm.

260 Dit mach men oock wel op den Daerworm legghen / die wormen sterben oock daer van.

Aliud.

261 Neemt groote roode Boonen ende stootse kleyn in eenen bysel / ende stetes ende neemt dat Booneameel / ende doet daer by Muscaten water / ende menget dat met boonen meel / ende maectat een dick papken daer van oft maectat waer / dat leght op eenen schoonen lijnen doeck / ende bint dat op den siecken vingher / ende so dickmaels als dat droogh wordt / soo doet het daer af / ende leght wederom een varsche plaester daer op / soo langhe de pap nat blijft / soo haest de worm doot is / salt oock beteren / maer soo't met de pap niet beteren en wilende heelen / so salmen daer een heel plaester op legghen.

Febris ofte Cortse.

262 Door de Feber. Neemt twee Roomers Wjne dick met een lepel Mostaert / j loot ghestooten Ginters / een half Muschaet ghebraden / ende ghepulveriseert dit boorschreven onder malscanderen gheroert ende daer van twee lepelen ghenomen / als men de Cortse crijcht ende daer op gaen wandelen.

Rakinghe.

263 Item booz eenen die gheraekt is / salmen nemen een heel goede Muscaet / ende soo swaer Cubeken / ins Giecks / Karison, als de Muscaet swaer is / kleyn ghestooten

stooten ende daer by ghebaen een Wijn Glas / vol Zart-ge warme Wjns / ende laten dit voorschreven eenen dach oft halven staen / ende hier van ij. oft ij. lepelen daeghs ghedroncken.

Stoelganck voor Ionghe Kinderen,

264 Wanneer sy niet te stoel en connen gaen sal men haer oude Med Boter onder den Pabel smeerem / men mach daer oock gansen smout ofte vet om smieren / doch het eerste helpt hun best.

Gheswel ende vier in wonde.

265 Om een Gheswel te versachten / oft dat hier daer inne te blusschen / neemt Roggh ende siet die met Water tot dat hy van selfs op rompt / ende brenghet dat van onder malcanderen / leght dat soo warm daer op als men lippen can.

Bloet te stoppen inden neuse.

266 Neemt Bolus / Boonen meel / ende Wjnedick / dit te samen onder een ghemenght / ende ist een Man die Bloet / soo cout om zijn ghemagt gheslaghen / maer ist een Vrouw / om haer Borst / men mach oock Wjnedick alleen nemen.

Gheswel vier ofte hitte, in een Wonde te sachten ende te blusschen.

267 Salmen nemen eycken Asschen / ende maechen daer een Looch van / ende cloppen die met Boomoli / ofte lijnoli / onder malcanderen seer wel dat het wort als salf / ende netten daer in een lijnen doercken / ende legt dat daer op ofte daerom / dickwils verberstet.

Roosen oli te maecken.

268 Neemt een handt vol Roosen / eenen dach ghebroocht / ende die in boom oli ghebaen / ende inde Sonne gheset hoe langher hoe beter.

Camillen oli.

269 Salmen ghelijck alsoo maecten/ doch datmen die
Camillen twee daghen drooghet.

Fiolen oli.

270 Salmen maecten als de Roosen oli/maer sonder
drooghen twee hant vollen/ etc.

Roosen honich te maecten van roode
Roosen.

271 Men sal nemen een minghelen Pontichs/ een hant
vol Roosen/ tij dagen gedroocht/ ende daer naer inde Son-
ne ghedistileert als boozschreven.

Worm. voor den Worm oft crawwighe
tranighe Beenen.

272 Neemt witten Coperoot een loot / ende een min-
ghelen schoon Purwater/ daer met ghesoden/ booz eenen
doeck gheslagen/ ende daer mede gewasschen. Probatum.

Baermoeder ofte buyck-wee.

273 Item booz de Baer-moeder sal men nemen een
hant vol affchen/ een hant vol Wijnrupte/ een hant vol A-
beroene/ Abrotonia ghenaeint / ghesoden te samen in een
pinte biers op de helft / ende daer van ghedroncken een
kleyn gelaesken.

Daer en is gheen beter raedt booz onlijdelijcke buyck-
pijn/ dan versche peerde-mes of oreck/ in Wijn/ out bier
of melck ghedaen/ ende booz een doercken gheperst / ende
daer van eenen goeden roemer ghedroncken.

Ooghen.

274 Booz quade ooghen/ neemt de bloemen van Wech-
weissen/ int latijn Solsequium of Sichorum, ende doet die
in een gelas/ ende stopper dicht toe/ ende stellet in een nest
daer Ambeyten oft Mieren in zijn / daer sp hun van toe
wates

water distilleren/ dit voorsz water salmen nemen en doen
het in alle quaden ooghen/ ende soo daer blecken op waren
sullen sy vergaen.

Ooghwater.

275 Neemt witte Roosen/ Ooghentroost/ Wijnruy-
te/ Goudt oft Schellwoyrtel/ met bladeren ende bloemen
gehackte/ item Venicool/ so veel ende daer na datmen veel
waters begheert/ jeders eben veel/ ende dat ghestopt twee
of dyp maanden in de Sonne geset/ hoe langher hoe beter/
ende waker daer van getrant niet te heet/ noch in de Son-
ne gedistilleert/ doch in de Mey ghetrant is seer goet in de
ooghen/ ober den antveren of derden dagh ghebaen/ want
te veel en is niet goet.

Vingeren die sweeren of ruydigh zijn.

276 Om die te doen rijpen ende helen / salmen nemen
een Dpghe cleyn van malcanderen ghesneden / Somer
oft Daeghden Honigh/ Sout/ Weyten Meel/ Boonen
meel/ j doper van een versck ey / dit al wel onder malcan-
deren geslagen ende met een doercken daer opgelecht.

Borst.

277 Voor eenen Sweerende borst ofte Tepelen/ neemt
Elshen hout/ ghetrant / ende op een schottel ofte telloop
ghedout daer comt van Oli wt/ dese oli op de Tepelen ge-
smeert/ doet de sweeringhe berdyghen/ etc.

Lenden ofte rugghe pyn.

278 Item voor de pijn inde Lenden/ of Rugh stranck
salmen nemen Roosen Water / wit van ey / ende roodert
Wolus / wel onder malcanderen ghesloopt / ende dat met
werck achter op de Lenden ofte Rughstranck ghebonden/
doet de pijn vergaen.

Item men sal nemen Hertts Ongel ofte Vet/ Oli van
Roode Roosen/ Wit Waensaeer ghestooten / daer toe ghe-
baen Vrouwen Speen van een vrouwe/ die een knechtken
gheeft

heeft gehad/ende oock een weynich Soffraens/dit boozschyden tsamen ghesmolten/ende onder een geroert/doch niet langhet dan tot dat het ghesmolten is / ende met dese salve om die Dinnegge ghesmeert.

Worm int aensicht.

279 Item te verdyiben Worm/witten aenghesichte. Neemt sloot Salpeters/ i loot Solfer / kleyn in eenen Opsel ghepulveriseert / ende ghemenght met een weynich Saep olie ende Werckens vet van een Berch / ende smeert dunnekens die Goode stede ende pupskens/ maer booz dat smeerren/ soo neemt een lynen doercken / ende legghet in scherpen goeden Wijnedick / ende leght dat eerst daer op tij ofte tij werff.

Kinder Pocken.

280 Item booz Kinder ofte oude lieden / die de Kinder Pocken hebben/om het vier vander herten te dyiben.

Neemt Peerde Melck somen die kringhen kan/anders salmen Koe Melck nemen/ die niet seer nieuw en is/ daer toe een weynich Triakels ghedaen/ende een half ofte heel Note Muschaet/ cleyn ghepulveriseert daer toe ghedaen/ ende dat warm inghegeven/men salse inmers wel wachten/ dat se gheen wit lynenwaet en ghebyrcken / eer dat se van selfs/ afvallen.

Steen.

281 Item booz den Steen/ salmen nemen of gebuytken swart Getten soo groot als een lit van eenen Dinger/ kleyn in eenen Opsel ghestooten / ende dan repn ghesift/ ende met heeten Wijn inghenomen/ is seer goet ende doet veel steens afgaen/sonder pijn. Probatum.

Spouwen ofte doen overgheven.

282 Neemt eenen grooten Beker vol repn/ oft schoon waters/ warm ghemaect ende daer toe ghedaen/ een lepel Boomolie/ tsamen ghemenght ende in warm inghenomen.

Bloet te stoppen.

283 Item om bloet te stoppen / sal men nemen van de groote biannetelen wortelen / ende de selve repen gemaect / ende in de mont onder de tonghe ghenomen / Et proderit / of men mach boonenmeel daer op binden / so het een wortel is.

Febris ofte Cortse.

284 Voor de kortse sal men nemen een handvol smalle Savie ende stooten die / ende met Wijnedick deur ghesla-ghen / ende daer toe ghedaen een ghestooten Muscaet / ende wanneer men de kortse voelt / een geflasien daer van lauw of warm ghebroncken.

Gaten int lijf ghelegen.

285 Item die gaten int lijf ghelegghen hebben / sullen nemen Raep-olie / Herts onghel / Was / onghesouten Mey-botter Ana, te samen ghesmolten / ende een lijnen doercken daer inne nat ghemaect / ende als een plaester daer op gelept / doet terstont heelen / ende dat quaedt sweet vleesch verteeren.

Kinder navel.

286 Voor kinderen navel die uptgaet / groot woort / of is / sal men nemen eper olie ende smeeren daer mede / des daeghs eens / seer dun / ende legghen dan daer een plaester van Santkel salf op. Ist in den Sommer / so sal men onder den voorsz eperolle kerbel sap doen / ooc sal men op de plaester een lijnen doercken leggen / als een popken gemaect / acht of tien dick / kirups wijs daer op ghebonden niet te seer hart / ende de plaester sal men dan daer so lange op laten ende ghebypcken als sy goet blijft / doch men moet dat altydt wachten met het verbinden / dat het hem soo wepnigh opheeft alst moghelijck is / ende dit sal men so langhe doen / tot dat men beteringhe vint / ten mach oock niet schaden dat men het kindt / of de Amme / of de supper moeder

moeder twee of dzy mael des daeghs / daer van te dzycken gheeft.

Ghebroken kinderen.

287 Van de selve ghemaect van Wintergroen ende Sanicula, Polere / edel Savie / ghesacht ende met soere Depbotter ghebraden / tot dat de boter gi oen wozt / ende dan doozgheslagen / ende hier van ettelycke mael een boot groot / met warm Bier / als voorsz inghenomen / dat heelt van binnen ende is oock goet voor kinderen die ghebroken sijn / dickmael geprobeert.

Kinder aenghewassen.

288 Item voor kinderen die aen-ghewassen sijn / salmen nemen sap van kerbel met kerffen-zaet deur ghesla-
ben ende daer mede ghestreken.

Vrouwen borst.

Item voor een vrouwe die de borst sweert / salmen nemen kerbel sap ende baden de borst daer inne / dat sal daer gheswil doen vergaen.

Item Wilsen zaet ghestooten ende met wijn gemengt / ende op de borst ghelept is oock seer goet.

Kancker ende Steen.

289 Item voor Kancker salmen water blanden van Alepne Kliffen bladeren / ende daer een doercken in nat gemaect ende dickwils daer op ghelept.

Item van dit water / 2. mael des daeghs een glaesken ghezoncken / is goet voor den Steen.

Vercrompen leden.

290 Item voor een Litmaet dat Vercrompen is / oft versmaet / salmen nemen een hant bol oft glas bol Dieren die watter eerden loopen / ende wasschen die een wepnich met goeden Wijn / ende doense dan in een glas / ende stoppen

pen dat boven dicht toe/ met een Lep ofte ander Bertken bedeckt/ ende maecten dat glas rontom/ in of met goeden Broot deech ofte dreesem / ende laten dat inden hoven setten ende Backen / van sulen die Pieren Water worden/ daer mede salmen die Vercrompen of versmaede Leiden wel wassen ende wygven.

Baer moeder colica.

291 Item tegen die Baer moeder ofte Colica. Neemt i hant vol Coedzecks oft Nest / i pinte Wijnedich / i half pinte Doornoli / die salmen sieden in een panne / ende legghent tusschen twee doeckens / soo heet men dat igden ran op den Nabel (Ombilicum) gheleght.

Worm int lyf.

292 Item teghen den Worm diemen int liff heeft. Neemt i hant vol Perssen loof / i handt vol centaure / i hant vol Wissen / dat salmen sieden in een mingele Bierg / op de helft / ende hier van salmen dzycken / & Proderit.

Popelsy.

293 Een gewisse dyanck vooz de Popelsy ofte Sakinghe. Item men sal nemen Lavendelen bloemen / alst se soon hiker weder is ende plucken alle de bloemkens bysonder upt / van dese voozsz bloemen sal men een handt vol nemen / ende doen die in een glas / ende gieren daer op anderhalf of twee minghelen ghebunden wijns van den alderbesten / of ten minsten een mingele / ende nemen Muscaten bloemen / Naghelen met de kooznen / Saffraen / Casneel / Muscaten noten / Wepbloemen in latijn Liliū Co vallium, (so men die krijgen kan) van elcks een wepnich / die voozsz grof gepulvert seert / ende tot den vooznoemden Wijn ghedaen / ende daer in hanghen of doet daer noch in goede Webergheel / int latijn Castoreum, soo groot als een ke van een dypm / of vingher / ooc mach men witten mo staert zaet / Roosemareyn bloemen / in een popken daer in hanghen by de voozgaende Webergheel / soo groot als een ke

lit van een biugher / Hoosmareyn water alleen tot het vorighe ghedaen / is niet quaet / ende men sal als dan dat gelas dicht toestoppen ende in de Sonne wel distilleren / hoe langher hoe beter / ende somt gdt's met een lanck storcken omroeren ende weder dicht toestoppen / ende als men hier van ghebruycken wil / soo mach men dat met ghebrandert wijn opbullen / ende macht alle jaren met nieuwe bloemen wederom verberschen.

Hier van sal men den krankken eenen lepel vol gheben / ofte met een plupinken op ende onder de tonge der krankken smeerren / ende soo door den tijt sijnen brandt een wepnich hier mede menghen / ende waer hem dat gebreke is / sal men hem ooc daer mede smeerren en strijcken tegen een goet vier / doch men mach wel met ander goeden gebranden wijn / Lavendel water ofte goeden ouden Rijnischen wijn menghen / daer mede men dat strijcken wil / is orecht aen vele. Probatum.

Spraeck die verloren is weder te krijgen.

294. Neemt Goudbloemen wortelen / int latijn Calendula, ende een stuck Bebergheel onder de tonge des krankken ghelegt.

Item het bloet van een lebendige Toxtelduppe dat seer versch is / den kop lebendig afghetogen en in een glas of beker laten loopen / ende daer by ghedaen so veel goet Lavender water / ende twee of dyp droppelen Lavender olie / ende een wepnich Bebergheel seer kleyn ghesneden / ende dit woortz wel onder malcanderen ghemenght / ende daer van met een plupinken des daeghs vier of vijf mael onder ende op de tonghe ghestreken / oock mach men in de spys ject daer van nemen oft eten. Probatum.

Aliud.

295. Item noch een ander soo haest als semant beroert wordt / soo sal men hem inne gheben van een Muschate / met Lavendel water / ende men sal hem alle morgen van een Muschaet eten gheben / oock daer van by hem aen

den Hals dyaghen/ ende soo jemant sijnen mont verroert/
vertoghen of op een sijde ghestelt waer/ als hy die Beroc-
tinghe gekregghen hadde/ die sal terstont inden mont ne-
men ij of ij Bosbooms knoppen of bladeren/ ende know-
wen die.

Popelky.

296 Item booz die Popelsje salmen met handschoe
ende niet met blote handen die bloemen vande grote nete-
len plucken/dese bloemen salmen den krancken op de ton-
ge leggen/ende oock daer onder/ende die sprake sal weder
komen/maer de bloemen salmen niet te seer drooghen/ in
een lichte kanner / op een papier ende is dooz dat jaer
bewaerd.

Voor 'twater door den stoelganck.

297 Item dat water dooz den stoelganck te purgeren/
salmen nemen vlieten peeren/wanneer sy rijp zyn afze-
ken ende dat swart afgewasschen/(boozt af ghebaen)ende
de steenen ghedrooght ende tot pulver ghemaect / ende
van dat pulver een vierendeel loots of een wepnigh meer/
met warm bier of melck inghenomen/ dit purgeert sach-
telijck / ende doet het water dooz den stoel-ganck van dert
mensche schepden.

Rooden buyckloop.

298 Maer dat swart van de Peerkens of Dierkop-
kens stopt/ wanneer men die in neemt/ ende is goedt in-
genomen als men den rooden buyckloop heeft. Maer in
water purgeringhe of afdringhe/ moet men die daer af
doen/ dese Peerkens afghebroken/ wanneer sy rijp zyn/
kan men ghedrooght dooz het gantsche jaer bewaren ende
ghebrucken.

Tacken.

299 Item booz de tacken die inwendigh wee doen/al-
so dat eenen bloet begint af te gaen/ salmen frand-krup
in

In bier loggen/ eenen nacht lanch/ ende dvincken daer van/
dat sal hem purgeren ende dat ghebreck daer van drijven.

Aliud.

300 Men mach oock nemen **Wosselschelpen**/ dicht op
malcanderen in eenen nieuwen aerden pot/ dat sy ghesheet
hol werde/ ende dan den pot dicht toegesloopt ende int vper
gheset/ dat se tot pulber bernen/ of butten/ ende dat pulver
daer op ghelept dat het niet af en ga/ dat is goet als sy upt
zyn/ want daer van heelen sy.

Aliud.

301 **Aemul** **Persen** steenen ghebrandt ende tot pulver
ghemaect/ ende snijtselen van leer dat de **Schoenmakers**
bende **Schoenen** snijden/ die oock gebrent ende tot pulver
ghemaect ende met onghesouten boter onder malcande-
ren menghen/ ende makent als een zalf / ende die sal men
dan op de **Tacken** legghen.

Tant-pijn.

302 **Wooz** **Tant-pijn** salmen nemen **Wonsdraf** / ende
wojden die niet **Soud** / ende daer salmen een pilken van
maken/ ende steecken dat in 't **Ooz**/ daer die pijn is/ ende
daen dan oock daer op ligghen / soo langhe dat het warm
woyt / namelijk 1 ofte 2 **Miserere**/ oft men mach oock ne-
men **Purcum** oft **Bertram** wortelen ende snijden die mid-
den dooz/ oft in twee / zyn sy drooch/ soo salmen die eerst
1. 2. oft 3. uppen in **Wynedick** of gebrenten wijnleggen/
dat se weeck worden / ende legghen dan die binnenste ofte
inwendighe syde daer op.

Tant wt doen vallen.

303 **Item** omi quade **Tanden** wt te doen vallen suldy
nemen die wortelen van **Woerbessien** bomen/ ende stooten
die met **Wynedick** / ende laetse staen inder **Sonnen** ruyg.
daghen / met den **Wynedick** ende dan ghebroocht / ende
pulver daer van ghemaect dit pulver salmen leggen in de
Tant gaten/ doet se wt vallen.

Sydt fucht.

304 Item tegen sieckten in der Spben salmen nemen die groote Roosen die mit Lozen ofte Wepte wassen. (Kolen Bloemen) / ende die met water ghesoden / ende dat in genomen / ofte dat ghedistilleerde water daer van / g. oft ij. lepel sal seer goet zyn.

Kancker.

305 Item booz den Cancker / Neemt Esels Melck / (dat is de beste) ofte Perls / Gepten / Schaeps / ofte Koep Melck / ende die spighelen ofte ooghen / bande Pauwe Pluppen / seer kleyn ghesoden ende ghemenght / salmen daer op legghen ende ververschen.

Klapoor.

306 Om een Klapoor te verdrÿben. Neemt Oli van Roosen / ende booz een blanck Soffraen / Opium Thebicum, om ij. blancken / dit te samen kleyn ghepulveriseert / ghetempert / ende te samen ghemengt / met twee doperen van versche Epers / ende een plaester daer van gemaect / van werck / ende in Roose water ghenet / ende daer nae de substantie bande boozschreven wateren daer op gesmeert / ende al weerm op dat ghebzeck ofte gestwil gelecht.

Wonden doen draghen, Loot ofte splinter wt doen gaen.

307 Item om een wonde te doen draghen / ofte purgheeren / ende om een Loot ofte splinter van een hout / wt de Wonde te drÿben. Neemt Linden hout / tot kolen gebzant / ende wel kleyn ghepulveriseert / ende ghesoden in rooden Wÿn / ende van Ambrosiam, dat is wilde Savie / Gepnbaer / van elck een hant vol / ende ander halve hant vol wortelen / van dat cruyt datmen noemt Sigillum Mariae, ofte onser L. Vrouwen Seghel / dit boozschreven salmen te samen sieden in rooden Wÿn boozsz. / met de Linden Roelen

Koolen op de helft / hier van een glas teffens gedroncken
smozgens nuchteren / ende des namiddaechs ende avonts
wanneermen slapen gaet / lauw warm / ende die Wonde
sal natuerlyck purgheeren / ende wydgiben alle wat daer
tine zijn mach / t' sp Ufer / Loot / ofte Hout.

Aegiptiacum wondtsalf.

308 Item een wonde salf gheuaemt Aegiptiacum , om
een wonde te reynigen ende dat quaet wt te doen. Neemt
ghebzanden Wijn / Cooperoot / Spaens groen / Ana, ende
kleyn ghepulberiseert / ende dat ghemengt met Tarwen
ofte wepten bloemen meel / een groot deel Seem ofte Ho-
nich / ende een luttel Wijnedick te samen ghemengt / ende
een goede wyl gesoden / in een eerden Pan / dan ist gereet.

Balsam Oli.

309 Item een olte van Balsam dienende tot versche
wonden / om goet vleesch te maken / ende oock oude won-
den als sp gerepnicht zijn. Neemt olie van Olphen / olte
van Lijnfaet / van elcx een mingelen / eel Sabie / Aloe
Centaure, Lavender / Wijnruyt / Balsam / Honts ribben /
Gerst / kleyn Betonte / Celidoni / Afferuyt / te samen
gestooten / ende inde voorszreven oli een half upze gheso-
den / ende dan die krupden uptgheperst / ende werch ghe-
woyden etc. Dan neemt dese naerbolghende crupden of
Gommen Matrix Soffraen Mummy, Roeten musschaten
ende naghelen y loot ende met den oli ghesoden.

Geswel doen openen.

310 Item om gheswel te doen openen wat gheswil
dat het 3p / neemt Peterseli van Alexandryen of Wace-
bonien ende meulen stof (dat is dat stof dat op die balcken /
ende ober al op die meulens vlicht) ende Ruyt ghemengt
met honich / ende daer dan een plaester ghemaect ende
daer op ghelecht.

Wonden te reynighen.

311 Item om wonden die qualick gherepnicht / ghe-
nesen /

neseu/ ofte te vzoech ghesloten eer sy gherepnicht zyn/ te
repnighen. Neemt Septen dyck ofte stront/ ghemengt
met ouden repnen wijn/ ende legt dat daer op daerse open
is/ soo sal sy gheneseu/ ende is sy qualick gheheelt/ ofte
gheneseu/ soo sal sy haer selfs openen ende gheneseu.

Item Comijn / ofte Comijn ghesoden in ongesouten
Botter /ende maect daer een plaester af/ende legse daer
op soo heet als men dat lijden kan/ende het sal uyt trecken.

Borsten.

312 Item teghen ghesworen vrouwen Borsten sal-
men nemen Olie van Olyben/ ende versche onghesouten
Botter te samen ghesmolten/ ende smeert die borst daer
mede/ dat Donderbaert ofte hupfloock ende nachtschaeft
onder malkanderen gestooten/ende Vrouwen melck daer
toe ghedaen/ daer van een plaester ghemaect/ ende daer
op ghelecht.

Item Veniskiel woxtel seer Wit/hoort weck ghesoden
ende laet w werm op de sweerende Borst ghelecht/ ende
dickmael berber schet is oock seer goet.

Barende Craemvrouwen.

313 Wanneer een swanger Vrouwe niet kan baren/
soo neemt Holwoxtel met wijn ghesoden ende Woomolt/
ende den bupck daer mede ghesmeert.

Steen.

314 Item om Steen te verdyngen/ of te vzekien/ in
des menschen lijf/ salmen nemen Hop ofre Hopsaet/ ende
dat in stroomwater ghesoden te samen/ ende dan salmen
den krancken eerst smeeren in't dunne van sijnen bupck/
boben 'tgemachte met Schoypioenen oli / ende wel stijf
ghetwezen ende ghestreken teghen een goet epcken vper
ende leggen hem dan eerst te bedde / ende dan salmen dat
Hop heet boben sijn ghemachte leggen / ende laen den
krancken soo liggen / of g uppen wel ghebedt/ ende doet
hem

Hem dan piffen in een becken/ende jult sien dat hy den steē
mer stucken upt piffen sal/ ende doet dit soo lange/ dat hy
geen grups ofte stucken van steen meer en pist noch hant
afgaen.

Exter-ooghen.

315 Item booz Exter-ooghen/ neemt weyten Se-
mele ende Camillen bloemen/ ende siet die in water ende
neemt dan Agrimoni, ende stoot die kleyn/ ende menget die
in sout ende wyndick/ ende legger die daer op.

Item men mach nemen ongheluschten Calck/ ende
leggen dan dat daer op g oft in daghen/ gebonden met een
doercken / ende men sal die Exter-ooghen eerst seer durt
snijden tot op den gront.

Item nachteren Speeksel is doek goet.

Item Meustrum mulieris daer op/ oft op wratten ghe-
smeert/het helpt.

Wratten.

316 Wratten te verdyven salmen nemen Goutbloes-
men/ ende Alsem ghestooten/ ende dat sap ofte nat in een
doercken uptghebuckt/ ende de wratten daer mede ghe-
smeert.

Keel.

317 Item booz een quade keel Neemt Iseren Hart
tusschen die twee L. Vrouwen gheplucht/ ende in wort
op die helft ghesoden/ in eenen nieuwen eerden pot dicht
toeghestopt/ doch datmen den wasem inden hals gaen of
komen laet.

Weevel.

318 Booz den Weevel in u koozen/ salmen netten een
kuppken met reyn water/ ende doet daer inne twee hand
bol souts/ ende twee handbol hopps/ ende laten dat eenen
nacht staen/ ende nemen dan des morgens een goede hand
bol knoploock/ ende stooten dat/ ende slaen dan dat water

met het knoploock ende Woppe dooz eenen doerk etc. ende met dat water salmen den Rogge besprengen als men den ommewendt/ ende daer van sullen sp sterben.

Wilt vyer.

319 Neemt ij lepel dicke Roont-melck end 6 of 7 bla-
beren knoploocks/ ende witen Bolus een half loot/ ende
'twitte van een Ep t' samen ghestoten/ ende daer op ghe-
lecht/ etc.

Buyck rammelen.

320 Item booz dat rammelen inden Buyck/ neemt
Bernende saet-netelen/ ende daer van water ghebrant ende
ghedistilliert/ ende van dat water salmen een goet glaes-
ken ofte wijnpotken vol dvincken.

Tant-pijn.

321 Item booz de Tant-pijn salmen nemen Luyse-
woortelen met de blaetwe bloemen/ ende sieden die in Bier
ende spoelen den mont/ daer sal die pijn van vergaen.

Steen.

222 Item booz den Steen/ Neemt wilde Caerden/
ende brant die tot assen/ ende neemt warme wijn / ende
maeckt loghe van den wijn ende asche/ dat salmen dzin-
ken/ daer van sal den Steen bzeken ende vergaen.

Water.

323 Dyanck booz't Water salmen albus maken/ nie-
sal nemen van die blaetwe koozen-bloemen/ en laten die
Bloemen afsnijden als het klaer weder is/ ende die bloe-
men niet verbleekt en zijn/ ende plucke n dan die blaetwe
bladerkens bysonder uyt de bloemen ende leggen die op
een luchtighe plaets/ daer de Sonn: aset op en schijnt/ oft
tusschen ij repne ligne doecken dat sp wat dzoeghe werden
ende als men se dooz't jaer houden wil/ soo salmen die booz-
schreven bloemen luchtpeerdich in ligne sarkens hangen/
maer

Maer somen die terstont wil gheoyupcken soo salmen die Bloemen op een Tafel wigt van malcanderen spreeden/ ende laten die also wat dzoorch worden 3 ofte 4 uren lanck/ ende als men den dyanck nu maken wil/ soo salmen nemen een nieuw steenen Krupck / daer niet in en is gheweet/ dan goeden Rijnnschen Wijn / ende men moet se eerst met warme water ghebepckt ofte ghesoden hebben / oock dat het boven met eenen enghen Hals sp / twee ofte dyp minghelen ofte grooter / daer naer dat men veel dyanck heb- ben wil.

Hier in salmen doen vanden Alderbesten Rijnnschen Wijn/ die niet te seer out en is / maer mildt ende liefelijck om dyancken/ ende tot een minghelen Wjns salmen doert een koppen ofte hant vol der voorszreben bloemen / ende tot ij minghelen Wjns salmen doen, vooz twee blancken Foli oft Muscaten Bloemen/ al ghepulvertseert ofte gestoten/ ende men sal die Krupcke boven dicht toe stoppen/ ende oock soo maecken dat de voorszreben bloemen met den Wijn bedout ofte benet zijn / ende gantsch onder dert Wijn / ende nemen dan de Krupck ende Graven die int Welt/ Hof ofte Tuyn/ daer goede eerde is ij ofte iij voes diep inder eerden / ende worpen die upt gheworpen eerde daer rontomme/ ende treden die vast om de Krupcke toe/ alsoo dat se vast inder eerde stae / ende oock boven diche met eerde ghevult / ende laten die voorszreben Krupcke inder eerden staen dypmael 24. upzen ende noch 2. upzen/ oft sp een half upze langer staet daer en lept niet aen/ maer dat se oock niet langer stae/ en als men eenen nieuwen dyanck wil maecken / soo moet men oock een nieuwe stede nemen daer men de Krupcke inne set/ maer het mach wel de selve Krupcke zijn/ ende doen oock met het graven als boven.

Wanneer men nu desen voorszreben dyanck wil gheoyupcken soo salmen daer des moorghens nuchteren vart dyancken eenen goeden becker vol / ende vasten daer een upze op / of des abonts als men slapen gaet/ of die de machte heeft ende des dyancks ghenoech krugghen can/ die machte met goede mate alst hem lust dyancken.

Item oft men dien dyanck alsoo metter haest te maecten niet wachten en mochte/ soo mach men banden voorschreuen wt gepluckte Bloemen sieden met goeden Wijn/ ende dyancken daer van/ is oock seer goet/ dit voorschreue Water/ sal eenen dat water vander herten drijven / ende oft het nae de beenen toech ende die dick swollen / soo sal men een Doet badt maecten als volcht.

Voetbat voor het water.

324. Neemt Sabie/ Zloop / Tpmus / Rooden ende witten Opboet / ende laten dit met blietende water eert groote half upze sieden/ ende doet dat in een kuppken/ ende laet den crancken daer ober sitten / rondromme dicht toeghestopt/ dat den swadem daer niet wt en gaet / ende stoben die beenen / ontrent een groote half upze dan sal men nemen cout water/ ende coelen dat Bat daer mede / dat men die beenen daer inne liden mach/ ende sitten dan daer inne totten halven Knien toe/ oft een wepnich dieper ontrent een groote half upze/ dan sal men eenen goeden erbaren Barbier krijgen eer men wt het Bat is/ ende trecken dan een been vooz wt het Bat / drooghen dat met eenen Lijnen doeck/ en laten dat ander been noch daer in staen/ ende dat upt het badt is/ daer sal men in laten staen dyp oft vier klepne gaetkens twee vingeren breet van malcanderen/ dat immer de aderen niet gheraect en worden/ men false staen bukten ende binnen het been/ van den enkel tot boben aen den hofebant / onder de knie ende niet hoogher. Item of de boeren oock dick geswollen waren/ soo mach men oock daer het geswollenis/ een gaetken maecten aen den grooten of klepnen teen / daer sal dat water sijn upt loopen/ maer dat men immer wel toe sie/ dat men geen aderen en rake/ men moet oock witte onghewerde hoosen dragen/ oft nu so gebeurde dat de gaetkens toegingen/ soo sal men een nieu bad maken ende doen als voornoemt ende maken wederomme nieuwe gaetkens / soo de beenen geswollen sijn/ anders is het bad niet noodigh.

VWater siekten, dient hoe hy hem in eten
ende drincken houden sal.

325 Men sal geen Wercken noch gesouten vleesch eten/
oock seer wepnigh spijse die gesouten is/oock geen vleesch
dat platte voeten heeft/ als Gansen/ Swanen en Enden/
oock gheen visch/spijse die gheen schobben en hebben/noch
Herinck/ of oock wepnigh visch/ noch melck/ want dese
doornoemde dinghen brengen al water by/ men sal oock
gheen jonck bier drincken/oock altijt seer wepnigh biers/
doch want out is ende niet hert ofte weedt/ die de macht
hebben mogen matelijck wijn drincken sonder overbloet/
dit is het alderghesontste / oock sal men in de spijse ghe-
bruycken Folt of Muscaten bloemen/ men sal altijt schu-
wen/ plaetsen/ hupsen en kamieren die vorcht of remetijck
zijn/want die zijn tot dese krankheyt seer quaet/den dooz-
noemde drank/ oock dese spijse/ ende Dieet/zijn aen vele
menschen waerachtigh ende goet bevonden.

VWater fuchtigher teken, datmen hen niet
wel helpen en can syn dese:

326 1 Inden eersten als den mensche van naturen heet
oft drooch is/ soo en canmen hem niet wel helpen/om dat
de siekte een contrarie complexie is.

2 T'is oock een quaet tecken als hy de coytse seer hert
inde cranckheyt krijght.

3 Item als hy den Loop seer inden buyck krijght/son-
der ophouden.

4 Ofte wanneer hy al gheenen Stoelganck krijght is
quaet/ ende een teken des doots/ doch ten schaede niet dat
hy ondertusschen den loop krijght/ ende onderusschen
wederomme op-houdt/ want dat water gaet soo wel van
den mensche door den natuerlijcken stoel-ganck als door
zijn water.

5 Ist saecke dat hem oock dat water seer haestigh ende
overbloedigh afl oopt/dat is seer sozghelijck/ want de na-
tuere en kan sulckx niet wel verdragen.

6 Ist oock een quaet teeken / als des menschen water van twee bartwen of coleuren is / als boben root ende onder bael / of boben root ende onder swart / dit is een doodelijck teken.

7 Oock als zijnen adem seer kozt wort / ende datse seer swaerlijck toegiet / ende dat zijnen stoelganck ofte meest gantschj grapent wort / dat is een teken dat zyn doot seer nae by is.

8 Ooc als den krancken mensche seer hoeft / ende hem dat niet van koude / maer van de ziekte komt / dat is oock mede quaet.

9 Oock als des krancken slupmen oft speecksel is als schupm / ende dat den adem / sweet ende al dat uyt zyn lijf komt / seer stinckt / dat is een ghewis teken des doots.

10 Het is oock een quaet teeken als men den krancken dyanck of eenigh remedium gheeft / daer hy hem seer wel van gheboelt of verlichtentis kryghe / is teghen den doot of des selfs aenstaende teken / wanneer dese verlichtinghe maer twee of dyp daghen duyt / ende dan wederom seer kranck wort / ende dan wederom twee of dyp daghen beter wort ende also dikhmael gheschiet.

11 Doch is quaet / als hy gheensins van den dyanck of remedium gheen verlichtinghe en vint / die en mach niet langhe leven noch met den dyanck geholpen worden.

12 Cis oock een quaet teken / wanneer de handen gheswollen ende opghelopen zijn / ende als hem bladeren in zijnen mont om zyn tant vleesch ende om zyn lijf uytloopen / ende als hem dooz zijnen stoelganck uytgaet als vleesch / of als bloedigh verseert vleesch / want dat beteekent dat hem de lever schiept ende de doot naket / daer nae mach men den mensche tot God te bekeeren vermanen.

Dollen of rasenden Honts beet.

327 Dooz rasenden Honts beet / sal men nemen rooden Wirre / Bethoni / Affruct / Wijnrupte / Wilde Katten / dat krupt van Caerden / jeders eben vele / ende klapn ghepacht als moes / ende met wijn dooz de menschen / maer met

met water voor de beesten ghesoden / ghelgck men doch
moes siedet / ende dat ghegheten / oock op den veer ghe-
lept. Et proderit.

Brant.

328 Om den brant te heelen / salmen nemen een doyer
van een ey / met Boornolie wel onder malcander en ghe-
klopt ende op een ghewepclat kool-blat ghesmeert / ende
daer op ghelept / of vrouwen speen met Raep-olie wel
onder malcanderen gheslaghen / ende dat als voorgaen-
de opghelept.

Onmacht.

329 Item voor onmacht / of die van hem selfs is / sal
men nemen Caneel / Muscaren bloemen ende Naghelen /
dit sal men kleyn pulberiseren of krouwen / ende blasen of te
doen dat den onmachtighen in zynen mont.

Tantpijn.

330 Item die pijn in de tanden heeft / sal nemen By-
voet ende Poten bladeren / ende sieden die met water / ende
gafen daer ober / ende laten den swadem by recht in den
mont gaen / ende stecken of binden daer nae eenen goeden
warmen doeck om dat hooft / ende sweeten daer mede.

Aliud. Item men sal nemen Hoosemareyn die groen
is ende niet verdozret / ende dyoghhen die eenen dagh ofte
twee / ende byanden van affchen daer van / ende maecten
een popken van de affchen / ende legghen dat in een wep-
nigh Wijn / ende met den Wijn salmen dan den monde
spoelen.

Ruych-zalf.

331 Item men sal nemen versche Alants wortelen /
ende in schijfkens ghesneden / twee hant vol / noch Baken-
laer die gheschelt / Holtwortelen / Ruys / elcks en vierden-
deel loodts / dit voornoemde ghesoden in een goede groote
minghelen biers / tot dat de wortelen seer weeck worden /
alsoo dat men se wijghen kan / ende als men daer van byinc-
ken

ken wil/ sal men daer wat goeden **Supcker** in doen/ ende
 Dzincken des mogghens daer soo langhe van / tot dat het
 menghelen upt is/ een kleyn gelaesken/ende tot de gront-
 soppe sal men wat **Wep**-bater doen ende een wepnich
Ruët / **Solphet** kleyn ghestooten / ende maerken daer
 een salfken van/ ende smieren daer dat ruyg mede tot dat
 het heel is.

Hals of keel.

332 Item teghen eenen quaden **Dals** / salmen nemen
 een stuck **Webergeel** / soo goot als een **Wasenoot** / ende dat
 in klepne stuckens ghesneden/ghelijck oft grof ghestoten
 waer/ooch 4 oft 5 bladeren smalle **Sabie**/kleyn gehackt/
 ende dit boozscheven te samen gesoden/ in het 6 of 7 deel/
 van een minghelen **Waters** / niet langer als omtrent een
Water Poster lanck oft 2 ende hier mede aile upzen ghe-
 gozzelt/ ofte ooch dicwilber/ men macht niet te veel doen/
 dat sal (wil **Godt**) wel helpen.

Ooghen.

333 Om quade **Ooghen** te ghenesen / salmen nemen
Oli van **Roosen**/ ende een doper van een versch **Ep**/ ende
Vrouwen melck / die eenen **Zoon** supghet/ ende slaen dat
 te samen/ ende maken daer een plaester van/ met werck/
 daer gheen scheven in zyn/ ofte van **cattoen** / ende leggen
 dat alsoo opt **Ooghe**.

Roode Ooghen.

334 Om quade roode **Ooghen** te ghenesen / salmen
 nemen het wit van een **Ep** / ende slaen ofte cloppen daer
 inne een wepnich witten **Donich** / ende dat alsoo als een
 plaester/ met reyn werck / des avonts daer opgebonden.

Hooft-pijn.

335 Item booz **Hooft** wee ofte pijn / sal men nemen
 een stuck magher ongesouten **Gunt** vleesch/ daer geen vet
 aen en is/ dat soo groot is als een palm van een hant/ ende
 binders

binden dat met eenen lynen doeck inden Jocke / van den genen die hooftpijn heeft / ende latent alsoo 24. upzen bligben / ende de hooftpijn sal vergaen / ende dat vleesch sal swart worden.

Sweerende borst.

336 Item voor een sweerende borst salmen nemen berotte appelen / de albert waer sie die men binden kan / ende twee of dyp voperen van versche eperen / ende een goet deel Weptotieren / ende maken daer een appel pap van / ende legghent met een doercken (so heet als men het inden kan) op de borst / tot dat se deurt is / dan mach men nemen ghemeynen Honigh ende Wepten-meel ende legghent warm op die Borst / alle dese dinghen moet men twee mael s' daeghs doen.

Wonden.

337 Item Wonden te verwaren dat sy niet en sweeren noch etteren / salmen nemen / heete netelen / ende stonten die ende wzingen dat sap wt / ende soo jemant gewont wort / so neemt cleyn beestkens van lynen doeck geschaeft / ende net die indat sap nat / ende leght die inde wonden Gofte tij mael / soo en sal de wonde niet sweeren.

Wonde wyder te maecken.

338 Item voor een Wonde / die cleyn is grooter te maecken / sonder pijn oft weedom / salmen nemen Gentiam ofte Alants wortelen / ende maecken daer een pil van ghelick een wiecke / ende strecken die inde Wonde.

Vyeruyt de Wonde te verdrijven.

339 Item voor een wonde ofte gebreck / daer dat vperinne is / salmen neemen dat boorschpeben gheschel inde Weert / ende binden dat in een doercken / ende laten dat water daer wt druppen / ende distilleeren terstont daer waer van etc. Dit water dient tot allen gebreken daert vperin is / dick daer in nat ghemaect ende daer op gheleert.

Brant te heelen.

340 Item om Brant te heelen salmen nemen / Wijn-
rupie gestooten met oude smeer / ofse die Hertten van roo-
de Cooren / in Aep Boter seer wel ghebraden / ende den
lyant seer dun daer met ghesmeert.

Hoest.

341 Item vooz vercoutheyt ofse bekommernisse inde
Borst / salmen nemen 8 oncen (16 loodt) witten Honich
ongheperst / (soomen die krighen can) daer toe ghedaen
twee mitghelen reyn fonteyn / ofse loopende Water ende
noch een hant vol drooghe Flope / dit voorszreven in ee-
nen nieuwen eerden pot ghesooden / ende soo langhe ghe-
schuymit dat daer gheen schuymit meer boven op en come /
maer gantsch claer is / daer naer salmen nemen een stuck
goeden Caneel / soo langhe als eenen vingher / ende tamen-
lyck kleyn gesneden / ende niet gestooten / ende in een lynnet
doercken gedaen / ende soo inde voorszreven dranck geleg
ende laten dat noch 5 of 6 mael daer inne over sieden / ende
dan vooz een doercken ghekleert / hier van salmen drinc-
ken soo dickmael den crancken belieft / ende wanneer't
se out is salment ververschen.

Borst sieckte.

342 Item vooz de Borst. Salmen nemen Koedreck /
(van eene goede Roe ist best) met vier drooghe Naghen /
noch een Boon groot sijnen Driakels / Ireefsten oogen /
Snoecks (Lupi pisces) coghen / ofse van den Schelvis /
ende van de Beenkens die de schelle visschen inde ooggen
hebben diemen lief vroukens heet / ende Accolepen saet /
Bazckelaer cornen gheschelt / dit salmen stooten / ende
maeckent kleyn gepulvert tot den anderen dyp voorszre-
ven materien ghedaen / ende men sal dat bloet warm in-
nemen / men mach daer oock toe doen ij ofse ij lepelen Ho-
nicks / oft wat Supckers / daer naer mach men nemen
vorsche soete melck oock van een roode Roe / ende sieden
ende

voor veelderley ghebreken. 91

Ende maecten daer eenen witten wullen doech in nat / ende dien dan tot gebzuckt / ende die alsoo warm als men lyden mach / op de Borst geleght / ofte op die spde daer die pijn is ende dat wel dick verbarscht / als dat cout is / weder omme wat warm is ende barsch / daer op gheleght / doet dat bloet deelen / ende die flupmen tot werpen.

Swangher ghebarende Vrouwen geboorte,
te vorderen.

343 Salmen haer eerst een wepnich Muscaten bloemen / ende Caneel te eten gheben / dan salmen oock in eenen lepel doen een wepnich Senbozens gestooten / oft een wepnich ghestooten wit Agaten steen / somen die crygen tan / de witte zijn de beste / dit boozsz. met een wepnich Wjns ofte Biers inghenomen / etc.

Nae gheborde.

344 Item Polepen water ghedroncken / dzijst die nae gheboorte upt / d'welck versupint wordt dooz de Doetmoeder.

Bpboet met Wijn oft Bier gesoden / is oock seer goet / daer toe oock in Kints arbept ghenoten oft ghedroncken vande barende Vrouw.

Doot Kint.

345 Ende ist saecke dat een Vrouw een doot Kint bp haer hadde / die dzyncke hier van / ende sal lichtelijck ghenesen.

Wonden Salf.

Item een salbe booz versche Wonden / oock oude / goet ofte quaet hoe sp zijn / Reemt Hasen Ghers in't latijn (Mille Folium) Depdens wonde krupt / Brunella, Cerevisijs / Sanikel Winter groen / dese boozsz. krupden gehackt ende ghesoden met loopende water als men moest tiet / ende dan dooz eenen doech ghedzuckt / ende daer upt een Byp ghemaect / ende menght daer onder meel van Radices

Radices Consolide ende laet dat met Woxv ruet / oft Hert
ruet ende repn Berghen sineer elck eben veel / Boomolff
half soo veel / wel onder malcanderen op steden / ende doet
daer toe een weynich repn Was / ende wel onder malcand
deren gheroert als een salf / is seer goet.

Hooft wee ofte swymel.

346 Item booz wee ofte Swymel int hooft / salmen
nemen / Geneben Bestien die verich zyn / Okernoten bla
deren / Comijn / elckis eben veel / ende ghestooten tot pul
ver / ende dat in een lynen kuisken van wit lynen syndel
dooz sticht ghemaect / ende opt hooft ghelept / oock van
een wilde Catte vel / in een Bonet ghevopert / ofte doecken
ghenet in gebzande Wijn / ende opt hooft ghelecht / is seer
goet booz Swymelinghe int hooft.

Item roosen koecken in Wynedick genet ende op hooft
ghelecht.

Vyt ofte quade vingher.

347 Item booz den vyt ofte quade Vingher / salmen
nemen Dupflood / ende papen platten wortelen dit ghe
stooten / ende daer op ghelecht / ende dickwils verbericht.

Item Reemt een krupt datmen noemt muer Peper /
ofte Pappenheiden / ende wast op de oude Ruyzen / ofte
op de huyzen daer dacken zyn / ende Dupflood dit booz
bejde ghelyck eben veel / ende die crupden met het say ge
stooten / onder malcanderen ende met eenen lynen doeck
om den vingher ghebonden / alle daeghen twee ofte dry
mael vernieut / tot dat het hem tot sweeringhe begheeft /
ende alsdan een plaesterken van Terpentyn / daer op ghe
leght / ende die ghestooten crupden eben wel daeromme
ghebonden / tot dat het helpt ende heelt is.

Bruyn in de Keele.

348 Booz den Bruyn inde Keele ofte mont / salmen
nemen eenen hengst-Beert / dat seer doystich is / ende ghe
ben hem Haber / ende Winter gerst te eeten / ende want
neer

meer hy moe is / ende om den mont Schuynt / soo salmen hem te drincken vooz houden / ende als hy int drincken is salmen hem tucken / ende den dranck ofte Water een wepnich wepgheren / ofte ontrecken / ende wat hem dan upt den mont loept / salmen in een repne schottel / oft in jet anders laten druppen ofte loopen / ende dat selve salmen dooz eenen doeck spghen / ende daer mede salmen den patient doen gorgelen / en deri mont spoeken / ende daer naer wt spouwen / dit salmen doen soo langhe tot dat het betert.

Ghemacht gheswollen.

349 Item een die zyn Ghemacht gheswollen is / sal nemen vier bladeren ende wullen bladeren int latijn Taxus barbatus, ofte de woztelen daer van soomen die bladeren niet krighen en kan / ende doen dit voozsz. in eenen nieuwen eerden pot ende sieden dat met out vier op de helft / ende doen daer inne soo veel Alpins als een Doender ep / ende daer mede salmen dat ghebreck stoben / men mach oock wel een wepnich daer mede baden / maer niet te heet / dit is oock goet vooz Peerden.

Item ep loof / dat aende Wilghen / oft epcken boomier (Quod praetar) wast oft staet tegen der Sonnen opgauck / dat is het alderbeste / dit machmen als voozsz. in water sieden / ende ghebzupcken als boven.

Bloet stoppen.

350 Item Bloet te stoppen / Salmen nemen ghepalbert Coperoot / ende dat roode van een ep / oock machmen daer by doen van ghetackte Galnoten / ende Werck ofte Blas / in dat voozschreven stoot van ep nat ghemaect / ende dat voozschreven pulber daer op ghestropt / ende op die Wonde gheleght.

Item men sal pulber van ghetackte Galnoten / daer inne stropen.

Loot wt het lijf ofte Wonde te drijven.

351 Salmen nemen soo veel Wussen krypt als men toe genen

eenen seheit ghebypcht / ende gheben dat den gewonden ofte gheschoten met warm bier inne / ende daer wat Gaste oude Botter inne ghedaen te dzycken / ende dan warm te bedde gheleght / op de zyde daer dat Loodt inghegaen is / dat hy sweeten mach / soo sal dat daer wt comen.

Aliud.

352 Om Bloet te stoppen / Item men sal nemen Tescen crupt / Bursa pastoris ghenaemt / ghestoten ende met Wijnedick ghemenght / ende dat alsoo op bepde Polstert (soo verre op bepde spden de neuse bloet) ende op hooft ofte Wenelstrop gheleght / ende oock inde Neuse ghesteecken / Probatum pro fuerit.

Wonden Salf.

353 Item tot een salbe voorsz allen wonden ofte seeren / salmen nemen dat vet van out gheroockte vleeschs / ende dat in eenen lepel gesmolten / ende dan op schoon cout water gegoten / ende vant het soo veel alst u belieft genomen / ende daer toe ghedaen twee lepelen Honichs / dat repn is / ende ongeloette teere / oock so veel oude Wep Botter / oyt water ghegoten als voorsz.

Item Mastix / Spaens groen / jeders een half loot / een wepnich Wijnedick ende een wepnich Boomoli / een loot Cerups / dit voorsz. salmen op een vier smelten laten lancsaem / alijt roerende tot dat het een salde wort / ende hier van plaesteren ghemaect / etc. die plaester en salmen alle daghe niet bernieuwen / maer de vupnis afwischen ende soo langhe sp / dat sp dzoogh is / op de Wonde laten legghen.

Wonden dranck.

354 Item neemt een loot Zeduwær kleyen gesneden / ende in een minghelen Agnischen jarighen Wijn ghedaen in een toe canne / ofte in een repu glas / ende dat 24 uren dicht toeghestopt laten staen / ende dan salmen dat mogen ghebypchen / men mach dat oock wel langer laten staen / dare

vóór veelderley ghebreken: 95

baer nae datmen het van doene heeft / des daechs bye le-
pelen daer van ghedroncken / ende een oostler luyt blat / int
bier gheleght / ende op die Wonde ghebonden / ofte eent
wech byede blat.

Steen ofte Lenden pijn.

355 Salmen des mooghens nuchteren soe swaer als
eenen Gout Gulden / kleyn ghestooten kreeften ooghen
innemen / met een kleyn ghelaesken warm Wijn / ende
daer 4 ofte 5. uppen op vasten.

Hals ofte Keel.

356 Item hoor eenen quaden Hals ofte gheswollert
Keel Salmen nemen die Wortelen van Gout wortelen
int laryn Celidonia, ende stoten die in eenen Wortier steen /
ofte Wysel / ende dan daer toe goeden Wijnschen Wijn ge-
baen / ende laet dat tsamen sieden / daer van salmen dan in-
den mont nemen / soo warm als men lyden mach / maer
men salver niet in laten gaen / dit salmen todyt repser
doen.

357 Item oock machmen neuten verschen Schaepes
byeck / in eene panne heet ghemaect / ende tusschen twee
doecken soo heet als men lyden can / om den Hals ghebon-
den / ende de krupts Aber onder de Tonghe ghelaten / is
seer goet daer toe.

Gicht.

358 Item hoor de Gicht ende Verlamminge aen ee-
nighe Leden des lijfs Salmen nemen Sterne ghekogst
ofte gheschaet / ende dat metter hant teghen een goet ept-
ken byer ghestreken / ter plaetse daermen die pijn heeft /
dit sterre gheschaet machmen bergaderen / ende doent int
eenen steenen Verglaesden pot / soo sal dat tot water wor-
den / ende is al eien goet Probatum est.

Wonden Salf.

359 Tot een salve die seer heelt alle wonden oft swee-
singe /

ringhe / die dooz zijn / salmen nemen Hars / Was / Scha-
pen Guet oft Hertten ruet / oude Wep Botter (hoe ouder
hoe beter) Ana, dit boozschreiben te samen ghesoden / ende
wel om zijeroert / ende alsoo op cout water ghegoten ende
dan dat vuyl daer reyn van gheschept / ende dat wort dan
tot een doercken / hier van sal men dan dunne plaester-
kens maecten / ende legghense opt ghebreck / ende soo dat
te haest heelen wilt / salmen maecten een byjken van hier
ende Camillen Bloemen / ende een weynich Rogghen-
broodt's krupmen / daer onder ghedaen / ende dat te samen
ghesoden / ende tusschen twee doerckens op de plaester
ghelegt.

Aliud.

360 Item een salbe tot Wonde ofte ouden seeren / die
open zijn te maecten / salmen nemen / Vers / Was / Ter-
pentijn / een weynich Soffraens / boom oli / herten On-
gel / sooment krighen can / Wep botter / een seer wep-
nich Berghen reusel / dit booz. eben veel wtghenomen
dat reusel / ende Soffraen / wel onder malcanderen ghe-
roert / ghesmolten ende alsoo tot een salf gemaect.

Bloet ganck ende water.

361 Item booz den Bloetganck / ende soo ghy u Wa-
ter niet maecten cont / salmen nemen duppen dreck / met
stercken Winedick / in een Pan seer heet onder een ghe-
mengt / en tusschen twee linnen doecken so warm als men
lijden mach op den Bupck gelegt / ende dat dickwils ver-
nieut / oock ter weerken eens achter op de lenden ghelept /
ende die haer water niet en connen maecten / soo salmen
den booz. duppen dreck met goeden wijn ghesoden / oock
als bozen op den bupck legghen.

Brant van Buscruyt.

362 Item booz den brandt van buscruyt / neemt een
wit van een versch Ep / ende dat tot schupmwater ghe-
sagen /

slaghen / ende daer witte broodt in gheswercht / ende dat
broot voorschreven / ghenomen ende tusschen twee lijnen
doerxiens ghelept op den Brandt / ende alle halve upzets
berberschet.

Gheswil doen rijpen.

363 Item men sal nemen ghestooten Lijnsaet / ende
met een ghespalte ofte ghestooten Dpghe / op dat gheswil
ghelept / salt doen rijpen ende dooz doen gaen.

Hant splijtinghe.

364 Item vooz Splijtende ofte schoyftighe Handen /
salmen nemen snepplinghe van Leer / dat de Schoen-
makers vant ghesmeerde Leer snyder / ende die lapkens
ofre snippelinghe ghesoden / ende dat daer wt comt op die
hant ghesmeert heelt terstont.

Ionck te schijnen.

365 Item om goede jeucht te houden / salmen nemen
bitter Amandelen / die seer geel ende vet zijn / die salmen
stooten ende wyinghen dat sap daer wt / ende dat sap vant
Lelien wortelen / daer toe salmen oock nemen repn Was
ende Honich / dat ghesooden ende gheschuynt / ende dat
wel te samen ghemeught / als een dun salcken / ende dat
aengesicht daer met gesmeert / doch dat aengesicht wisselt
alst rimpelen wil.

Dou Worm.

366 Item vooz den Dou worm / ende alle wormen int
oude schaden oft seeren / salmen nemen Aloe ofte goeder
Neurick / ofte stoute Neurick / int Latijn Tocabona, dat
crupt groen ghestooten / ende inde oude seeren ofte wonde
ghelecht / daer wormen in zijn / doet die sterben / ende wt
ballen / ende die seeren ghenesen.

Swangher Vrouwen.

367 Item Reemt een goede Pant vol Acolspe Bladeren /

ren / ende siet die in een goet minghelen claren Aÿnscheen
 Jarighen Wijn / op die helst / ende gheeft dat de vrouwe
 te dÿncken / met Godts hulpe salp verlost worden / men
 sal die bladeren bande Acolepe inden Wep plucken / als het
 klaer ende schoon weder is / ende dzooghen die tusschen
 twee lijne doecken / ende leggen die dan wech of men die in
 den Winter behoefde / dan sal men se in Wijn setten / maer
 men moet dan wel twee hantbollen hebben :

Aliud.

Item men sal soete melck nemen / sieden die / ende doen
 daer inne ghestooten oprechte Soffraen van noot / soo
 veel als men op een goet punt van een mes legghen mach /
 dat sal de Vrouwe soo werm sp dat lyden van indÿncken /
 ten goet half minghele oft pint vol.

Pest.

368 Item wanneer men die Pest eerst crÿcht / soo sal
 men nemen een seer barsch Ep / ende legghent ofte setrent
 byt byer / dat het dooz heet warm worde / ende slaent dat
 aent spits epnde op / ende laten dan dat wit wtloopen / soo
 veel dat men daer inne can doen / 3. ofte 4. mael ghestoo-
 ten schepels / als men anders sout int Ep plach te doen /
 ende roerent wel om / ende dÿncken dat in / sittende teghent
 een goet eycken byer / comet eenen met roude aen / soo sal
 men een boon groot fÿnen Dÿakels nemē met Wijn / etc.
 Coemt het met hitte aen / soo sal ment met Endibien / ofte
 andere verkoelende wateren innemen / ende daer op hem
 warm te bedde gheleght / dat men aent sweeten comen
 mach.

Pest preservatijf.

369 Neemt Polepe / Wijnruyt / Vlier bladeren / roo-
 den Bpboet / Soutwortelen / int latÿn Calendula, Schel-
 wortelen / int latÿn Celidonia Ana ende stooten dit alle
 ende met Wÿnedick / dooz eenen dzoogen doeck geslagen /
 hier sal men van dÿncken / dÿp mooghens nuchteren / ende
 somtijt

soomen dat alle Maenden alsoo doet/salmen vande Pestilentie (door Gods ghenade) dan vyz 39.

370 Item wannest men de Pest krijght/salmen ter sront (eermien daer op slaept) nemen/ Gout wortelen Celandonia ende Wijnruyt een jeders een hant vol/ ende in een minghelen goeden Wijnedick Ad medietarem ghesoden/ ende door eenen doeck gedrukt/ ende daer van den crantken eenen goeden Roemer te drincken gegeven / een wep nich op de beenen ghehouden / tot dat den dranch int lijf ghesoncken is/ ende daer naer hem tegen een heet epcken vper te sweeten ghelecht/ ende daer op ghewandelt / ende hem eenen tijdt gaende gehouden/ can hy desen dranch by hem behouden/ soo is hy ghewonnen. Expertum in complurimis, in Ducatu Iulij alensi. Anno. 79. Die Mediaen te staen ofte laten is seer goet.

371 Item wannest men de Pest krijght/ dat vper van binnen te bliffchen: Neemt Paeyen platten/ende Raetschaede/ elck een hant vol / In tijdt dat in twee/ ende settet in eenen Vat ende giet daer Wijnedick op/ ende laet dat 9. of 10. daghen toeghestopt staen / ende ghebruycken daer van alle daghen eenen lepel vol / soo en mach u dien dagh gheen vper van binnen schaden.

Pest Lucht.

372 Door de Pest lucht salmen alle mogghen gebruycken/ eenen lepel vol goeden Wijnedick/ en dat in ende voog de neuse gestreken/opgetogen is goet/ ooc gedroncken etc. Item Wijnruyt in Wijnedick genet/ende by hem gebruygen/daer dickmael aen geroocken etc. Item Wijnruyt/keerne van Okernoten/ende Vpgen in stucken gesneden/ en onder een gestooten / ende daer alle mogghen een boot groot van ghegheeten. Item Radices Zeduarie, in stukken gesneden/ ende die geknouwet/ als men in quade locht gaet/ is ober al goet.

Exter ooghen.

373 Neemt krijpt ghebeeten Winterkers/ wylbet of stooten

stootet wat ende legghet op de Lijcdooyen / ofte Exterooghen / des daeghs ij. oft ij. mael / dit crupt oock ghewyzen ende op Wonden ghelept / daer quaet bleesch inne is des daeghs oock twee oft d'ij mael / treckt dat quaet bleesch wt.

Aliud probatum teghen Exterooghen.

374 Neemt een Upge ende snijtsse op / ende neemt daer een stuck af / soo groot als de Exteroogh is / ende doet het saet ofte steentkens inde Vijghe schoon wt / ende legghet dat ander opt seer / met de binnenste zijde / des avonts ende morgghens telkens een versch stuck / dit moet men al wat lanck doen.

Aliud.

375 Neemt die bladeren van Goutbloemen / en wrijft die / ende op de Exteroogen gelept / morgghens ende avonts / versche bladeren etc.

Verbena oft Yseren hart Virtuten.

376 Neemt Verbena oft Yseren hart gestooten / ende op Wonden ofte seeren ghelept / dat heelt boben maeten seer / die wortelen van Verbena ghesoden in Rijnschen jarighe Wijn / is seer goet avonts ende morgghens een Gomercken bloet warm van ghedroncken / voor de Gheelsucht.

Is oock seer goet daer van ghedroncken de ghene die seer hoesten / dat sap van Verbena / met Rijnschen jarighe Wijn ingenomen / verdrift alle Fenijn ofte Vergift dat in den menschen zijn mochte.

Verbena gesoden in schoon claer water / ende den Vrouwen inghegheben / is haer seer goet voor menigherley krankheyt.

Dat sap van Verbena ende sap van Venicool / van severs eben veel ende dat wel onder malsander e geme ngt / ende die mael des daeghs inde oogen gedaen / dat repnticht de ooghen ende verclaert oock het ghesicht.

Die Wortelen van Verbena ghedwocht ende kleyn gestooten/ ende daer alle morgghen wat van ingenomen met Rijnischen jarighen Wijn/ ende twee upen daer op ghevast. Item des abonts oock alsoo genomen dat verdyft ofte doet afscheppen/ den breecken rijsenden Steen / dese Verbena heeft blaen bloemkens ende dat is de beste.

Febris Remedium presentaneum.

377 Neemt alsoo veel soutz als een groote Note ende bint dat in eenen linnen doeck/ ende werpet int vper/ ende laet branden/ tot dat het een gloeper de roel is/ dan nemet wt het vper/ ende kloppet wel in stukken / erde wanneer den siecken de coude aencomt/ soo geeft hem dat met Cardobenedicto water te drijcken / ende het sal helpen/ ende soo het ten eersten niet en helpt / salment noch eens ofte tweemaal doen.

Aliud.

378 Teghen die Cooztse salmen nemen een groote Spin / een vande Spinnen met een groote witte buckel/ die salmen in een groote Hasenoot doen / maer als men die Spin daer in doet / salmen die Hasenoot rontomme met root was toemaerken/ ende hanghen dat aen den hals dat het eenen op den kofsch come/ ende latent so een wyle hanghen / dan blijft die Cooztse ofte Febris wt. Superstitiosum est.

Swanger Vrouwen schadelijcke spijsse.

379 Vrouwen die kindt dragen/ sullen gheen Kapuntzel salaet eeten oock niet over Kapuntzel gaen om dat het sozghelijck is / een doodt kindt ter werelt te brenghen/ sy en moet oock Madalieve / Maeperaen/ ofte Basilicum/ oock gheen Peterfeli eeten.

380 Item oft een Vrouw een swack cranck kindt dwoech ofte by haer hadde/ sal sy nemen Galigaen / Muscaten/ ende groote Folie/ ofte Muscaten bloemen/ van elc een loot/ ende twee loot Caneel/ een achtendeel Roozt Sof-
 4
 fraens

fraens/esi 16 loot goeden opzichten Supckers/ die boozschreben krupden salmen wel stooten / ghesijck oock den Supcker/ende wel te samen onder miltanderen mengen/ ende de swangher Vrouwe sal alle morggen een ofte twee sneden wittetzoet ofte weggen een wepnich hersten/ende dan wat Rijnische wijn daer op gieten/ ende doen dan wel van dit Pulver op dat gewepck Wittezoet/ ende petent des morgghens nuchteren. Fortificat Foetum.

Aliud voor verschrickinghe der swangher Vrouwen.

381 Wanneer een swangher Vrouwe tot haeren tijdt comen is/ende haer dunckt/ dat haer den noot aencoemt/ om te baren / soo sal sp haer aenghesicht wassen met reghenwater/ sament hebben can / ofte anders met ander schoon water/ Item haer Ozen/Handen/Armen/ ende Hals. etc.

Ende soo de Vrouwe in haer Kint draghen eens verschickt waer gheweest / ende om te weten oft oock rechten arbept is / salmen nemen een half minghelen versche soete Koemelck / sieden die ende doen daer inne een wepnich ghestooten ofte gewreven Soffraens van nooyt / dat sal de swangher Vrouwe warm dvincken / soo heet als sp dat liden can / ist dan haren arbept / soo en sal sp niet ophouden / tot dat Godt almachtich de vrucht verleent.

Aliud.

382 Neemt wat groen Roosemarijn/ ende dry oft vier Lauwerbladeren die salmen te samen sieden in Rijnischen Jarighen wijn / ende gheben dat die Vrouwe warm in / ist den arbept / so sal die vrouwe niet rusten tot dat het kint ghebooren is.

Ofte de Vrouwe den Arbept oft wee / op de rechte stede niet en ware / soo salmen Acoley stooten / met Snoetvoghen oock salmen haer Acoley saet gestooten / met het boozgaende inne geben / soo sullen die ween terstont op de rechte stede comen,

Vrouwen doen baren.

383 Men sal nemen Scherlep Bladeren / guetsen ofte wygben die / ende legghen die op den Vrouwen Navel / dat kindt moet van haer al waert schoon door.

Wanneer dat kindt inde gheboorte blyft / soo salmen hier oft vpf ploenen koxnen kleyn stooten / met kreeften ende Snoeck ooghen / heefmen wat ghedroochden Moosema-rijn / daer van salmen daer wat by stooten / ende gevent de vrouwen in / soo sal dat kindt ghebooren worden.

Aliud.

384 Neemt dat saer dat inde Hoode Bloemen is die int Koozen wasschen als sy wel rijp zijn / ende dat saet oock rijp etc / dat salmen wat stooten ende schrabben daer wat Genhoogens / ende wat Herts hoogens by / ende gheven dat de Vrouwe in met een roemerken warmen Wijn / ende sy sal ghebaren / ende soo salmen die Vrouwe (tus- schen kindt baren / ende naegheboorte / oft die moeder eer die voort comt) ingheven wat gheschaeft Genhoogens / ende een blaetken sijn Gouts / ende twee gestooten Schel- bis Beentkens / dit salmen / de Vrouwe voort met war- men Wijn ingeben / ende is haer goet voor alle ongemack ende voor de nalwee / men sal het kindt oock sijn Gout ende Genhoogen / ende by gestooten kreefts ooghen ende by ghestooten Snoecks ooghen / met Wijn ingheven dat is het kindt seer goet voor vicricheyt / ende alle quade win- den.

Rasenden Honts beer.

385 Neemt Wijnruyt / eel ofte smal Beton ende dat loof van wilde Caerden / oft dat by de Caerden / op slaet / Neemt dese krupden Feders eben veel / ende te samen ge- stooten etc. Men sal die wonde die vanden dullen hont ge- beten is / seer schoon schrabben / ende seer claer maken met een schoon mes rontomme tot dat die Wonde bloede / en dan neemt dat voorszeyden gestooten krup / ende drince wt

wt alle abonts ende morgens / geeft van dat den gebeeten
te dyncken / ende maect dat krupt wel warm in winge
dick / ende oock warm op de woude geleght.

Stoelganck oude Menschen, noch oock Ion-
ghen kinderen schadelijck.

386 Neemt dat crupt daer die stappen Bloemen oft
die Gheele Boter bloemen op wasschen / ende wat Ker-
vel / gheen ander krupten meer / ende laet daer moes van
maecken / ende alst ghenoech ghesooden / soo doet daer wel
Botter in daer naer ghy dat vet ofte magher begheert /
maer die Botter en moet niet met het Moes sieden want
ghesooden stoptse) daer naer als ghy Moes geten hebt / so
dyncket eenen goeden djonck daer op / dit helpt ende maect
eenen natuerlijcken stoelganck.

Purgatie.

387 Neeme twee loot Rosijnen die steenen wt ghebaert
een loot Venckel saet / een loodt Anijs saet een loot Soet-
hout / dit tsamen ghestooten / ende neemt een groote min-
ghelen Soete melck / ende set die op koolen / ende doet daer
ijne eenen goeden lepel Wynedick / ende laet dat t' samen
by een sieden / dan dat vel oft dick boben af ghedaen / ende
gieten dat dun ofte claer onder schoon af in eenen nieuwen
eerden Pot / ende doet dat booz' rhyben tsamen gestooten
in dat nat / ende laet dat alsoo te samen wat sieden / den pot
seer dicht toegedect / wanneer nu dat alsoo wat gesoden is /
so salment in eenen schoonen doec stijf wtbouwē en doent
in een kran dieft toegestopt / daer van dan een glaesken soo
dickmael men wil gedjoncken / maect een goede purgatie.

Roosen Siroop dat Hert sterckende.

388 Neemt by hantbollen goede Roode Roosen / en
doet die in eenen eer den Pot / oft Pan / ende doet daer op
by groote minghelen oft derde halve stoop stroom ofte
schoon Put water / ende laet het dicht toegestopt sieden /
scherp op een goede stoop / ende giet het van door eenen
schoonen

schoonen doeck/ende perst seer schoon wt/ ende doet daer weder versche roosen in dat upt geparste nat/ende laet das sieden op een groote minghele/ giet dat soo warm dooz eenen hooften doeck/ende perst seer stijf wederom wt/ende doet het dan in een schoon pan ofte pot/ ende doet daer een kleyn glaesken Roosen waters by / doert tot een minghele van dit nat i pont van den besten Supcher/eerst wel claer Gemaect/men salt te samen sieden tot dat het dick wort/ ende altyt roeren/ ende als het dick is / salment van het vper nemen / in een glas of tennen pot (als het kout begint te worden) gedaen/bit is alsdan een goede Syroop.

Fiolen Siroop.

389 Dus maect men ooc Fiolen Siroop/ men pluct die bladerkens ofte bloemkens van de Fiolen / ende siet die oock als voorsz. en perst die dan oock seer schoon wt.

Syroop van Fiolen is seer goet dickmael wat inghenomen/ eenen die een heete siechte heeft / het sterckt ende verhoelt.

Fiolen ende Roosen koeckens.

390 Neemt seer veel Fiolen bloemen/ ende pluct die blaew bladerkens van de bloemkens / ende wanneer die blaew bladerkens schoon afgepluct sijn/ soo sal men die bladerkens seer kleyn stooten/ en der selbe niet wepnich/ als die nu soo gestooten sijn/ soo salmen se dooz eenen haren doercken ofte eenen lijnen doeck wyven / ommer wel stijf upt ghedout/ dan sal men dat nat in een pan ofte pot doen die schoot is / daer men altyt kruyt in maect/ ende setten die pan oft pot in een kool vierken / ende doert wat Rosentwaters daer inne ende goede Supcher/datret is als een dick papken/ende latent sacht staen sieden/ men moet altyt wel roeren/ ende als dit een poose tijds ghesoden heeft/soo salment af nemen/en settent in een schoon steenen oft aerden beker / oft een nieuwe schoone aerden schotel op de tafel/ende gietent daer t'samen in/wanneert kout

Hout is / soo salment in soo groote oft klepne stukkens
 sijnden als men wil. Aldus maect men oock Raosen koep-
 kens / die stercken dat herte seer / men macher so veel tsef-
 fens maken als men wil / men false wat in de Sonne leg-
 gen alse heet schijnt / maer wel voor de bliegen wachten.

Een Vrouwe veel sochs te doen hebben.

391 Nremt Lattouwe ende Venckel / ende siedt dat /
 ende stovet met Vet / of siedet met een Doen / eet dat / soo
 suldy wel soch hebben / maer men moet die Lattouwe en
 Venckel alsoo dickwils sieben ende eeten.

Ist in den Winter dat men gheen groen bekomen en
 can / soo sal men Lattouwe ende Venckel zaet in duu bier
 sieben / ende dzyinken dat / soo sal men veel melcks in de
 borsten krijgen.

Vrouwen arbeyt.

392 Hoe men een Vrouw den arbeyt ofte ween / daer
 dat kint in de geboorte staet / sal doen vergaen:

Men sal nemen dat krupte ghenaeamt Wolfs tonghe /
 heeft groen gestippelde bladeren / een goede hant vol / ende
 wasschen die schoon / ende dzooghen dat water schoon af /
 stootet klep en ende douwet nat schoon upt / met wat biers
 ofte wijn / ende gheben dat den Vrouwen in / ende of dat
 niet en help / soo neemt wat witte oft blaauwe Akolepe /
 (witte spn de beste) zaedt / ende neemt 2 of 3 Pionen ko-
 nen / ende oock Kreeften of Snoey oaghen / dit te samen
 klep gestooten / ende met wijn of melck dat nat de Vrou-
 wen ingegeven / helpt seer.

Ende of die naegheboorte secundina niet en wilde voort
 comen / soo neemt 3 ofte 5 van hout dat tusschen de kerne
 in de groote noten is / dat snijt ende stootet oock klep / en
 neemt een van de beste Muschaten / ende doet die in nat
 werck / ofte in een natte flette / ende legget in heete asche /
 dat immer de Muschaet niet en verbande / wanneer nu
 dat werck ofte flette drooch is / soo is de Muschaet genoegh
 ghebraden / ende men false klep stooten / ende menghen sa-
 mee

met dat boozschreven hout van de Noten / ende geben dat de Vrouw in met warmen wijn / helpt het ten eersten niet / soo salment haer noch eens ingheben / tis waer een vaste koudst.

Swaren arbeyt te lichten.

393 Neemt een Lauren blad / ende bindt dat in een schoon san doercken / ende legghet de Vrouwen op haeren nabel / sy sal met vrenchden baren / ende of het kint in haeren lichame dood waer / soo neemt gestooten Caneel / ende ghebet de Vrouw met warm water in / soo sal dat kint terstont gebozen worden.

Vooy de nawee stoot die kleyn Schelvisch beenkens / ende wat Snoecx oogen / ende gebet de baren de Vrouwen met warmen wijn in.

Wanneer die kinderen krijsschen van Bupsk-wee ofte winden / sal men haer een wepnich gestooten Schelvisch beenkens met warm soch ingeben.

Soo haest dat kint gkebozen is / of eenich nat in zijnen mont krijcht / sal men nemen eenen ham / ofte kroon van eenen Hanen hoeft gesneden / ende daer mede dat onderste ende opperste tant bleesch gestreken oft gewroben / soo sal haest sonder pijn tanden krijgen.

Dese navolgende medecijnael stucken zijn gheschreven uyt eenen boeck , dat den ouden Heere H. Didrick van Aenholt, zalighe Vader, Jacob van Bronckhorst van Batenborgh, Heer tot Aenholt, &c. geschreven heeft, alle geexperimenteerde stucken.

Rasenden hont , ofte beesten beet.

394 **D**er teghen salmen neemen Aescrupt / smal Sabie / Betoni / smal Weeghbrude / Wijnrupt / dat crupt van wilde Caerden / ende roode Mirre / een jedere even deel / dit boozs, cleyn gebacht / als Moos / ende mee
Wijn

Wijn ghesooden / ende dan als ander Moes ghegheten / den Beesten salment met water sieden / ende in Ijs schuuden / dat seer ofte Honts beet / salmen met een beet Wier rontom bernen / ende dan vant voorszeyden Moes daer op legghen.

Beroeringhe ofte Popelsije.

395 Men sal nemen een goede Muscaet / ende so swaer cubenaen als de Muscaet swaer is seer cleyn ghestooten / ende een wepnich Bevergheel daer toe ghedaen / ende gieten daer op gorden jarighen Rijnischen Wijn / ende laten dat alsoo 24. uren oft langher staen / ende drincken des daeghs twee ofte dyp eetlepel vol daer van / dit is een goet preserbatijf voor de Beroeringhe ofte Popelsij.

Febris ofte Cortse.

396 Men sal nemen 7 ofte 9 ofte 11 (altijt onessen) oft meer daer naer de persoon sterck is van naturen / Peper rozen ende die grof in twee ghestooten / daer toe ghedaen dypmael soo veel souers / als men tusschen twee vingheren houden mach / ende dat met een cleyn gelaesken Vlieren Edick onder een gemengt / ende als men dat vyesen kragt inghenomen. Probatum.

Barende Vrouwe.

397 Men sal die Barende vrouwe eerst van Folt / ofte Muscaten bloemen / ende Kneel laten eten / inden tijt des arbepts / een wepnich daer nae salmen nemen Eenhooren / ende Craen ooghen / (Nux Vomica) jeders een wepnich in eenen lepel gheschept / daer toe ghedaen / twitten Agaten oft Ameron steen ghepulberiseert / ende dit met een wepnich warm biers ingenomen / oock Rosemaryns bladeren ende bloemen / met Wijn gesoden ende gedroncken / Facilitat partum & Liberat Fætum,

Pest op doen rijfen.

398 Men sal nemen Triakel / witte Mostaert saet / Vlieren

Wieren bladeren / ofte Wieren Beerhens / somen die crijghen can / ende stooten die voorsz. te samen / ende bindent op de plaetse daer die Pestilentie is / Prodest.

Oude wonden, seeren, ende vrouwen Borsten, die open syn.

399 Daer teghen salmen dese naerbolgende salve nemen. Neemt Vars / Was / Schapen reut (Doch Hertsruet is beter) oude Wep Botter hoe ouder hoe beter / gewasschen Serpentijn / een wepnich Witte / witten Wierroock / dit voorsz. samen onder een ghesoden / ende omgevoert / ende alsoo op cout water ghegoten / ende cout laten worden / ende dan daer wtghenomen / latent alsoo dzooghien / hier van salmen dunne plaesterkens op lijnen doecken smeeeren ende daer op legghen / van dese voorsz. materien salmen nemen jeders eben deel / ende oft die ghebreken te vaest toe heelden / so salmen nemen bier / camille bloemen / ende krupmen van roggen broot / onder malcanderen gemenght / ghesooden tot een Wapken ende tusschen 2 lijnen doecken daer op gheleght.

Wonden dranck voor menschen ende beesten.

400 Neemt Rooden Spboet / Algope / oft goet edel Penrick / Wepdens Wondecrupt ghenaeit / wal wortelen / in latijn (Consolida Major) int eerste vanden Wep / oft int leste vanden Wpzil / die wortelen wt ghegraven / eer die cracht wt de wortelen inde krupden comt / ende dat bitterste ofte buytteste sweert repn vande wortelen afgedaen / ende den bast tusschen het swart / ende de wortelen ghenomen / ende inden wint dzooch laten worden / om int dat gantsche jaer te mogen ghebruycken / noch salmen tot dese voorsz. krupden doen Wynelle / in't duytische Baldhiel etc eben deel / te weten een handt volen met een y mingelen Wjns ofte Biers op de helft ofte derdendeel / gelijcme anderen dzanc siet gesodé / en van desen dzanc des daechs

daeghs dymael een gheleesken laetw warm te dyncken
ghegheven / ende die Wonde dock repn daer mede ghe-
wasschen.

Confortijf.

401 Dooz een Cranck Menschē wanneer hy anders
niet eeten ofte Zinemen en can / Neemt eenen Capryn op
zjn behooyte schoon gemaeckt / ende dat vel daer van ge-
daen / ende die versoden in eenen nieuwen repnen eerden
Pot met half Wijn ende water te waten twee ofte dyp
minghelen t samen / soo lange dat het bleeschjs vande bee-
nen vake altydt dicht boven toe ghestopt / dan salmen dat
bleesch daer af nemen / kleyn ghesneden / ende dan in ee-
nen steenen Doxtier ghestooten / soo kleyn men kan ende
laent dan met het selve nat / dooz een haren / ofte lynen
doeck / in eenen schoonen pot ghedaen / daer toe een ofte
twee (min ofte meer soot hem beliese) loot goeden Sup-
kers / Canneel / Galigaen / Folt / witten Gumber elck een
half loodt / ende een weynich Muscaten Naghelen / een
weynich Soffraen / een Muschate-noot / ende laten dit
dooz. te samen opsteden / ende gheben den crancken daer
vant eeten / des morgens / middaeghs / ende abonts / met
wat inghekrupmelde witte broot.

Swymel.

402 Neemt Cortijn / Venckel saet / elck een half loot /
Genever bestien / Wakler Cibeken / elck een vierendeel
loots / te samen ghepulveriseert / ende met Sproop van
van strades ofte een Electuarium ghemaect / dit salmen
dyp ofte viermael / des morgens ende abonts / soo groot
als een Castani nemen ende tis seer goet dooz de Swy-
melinghe int hooft.

Gebrooken kinderen.

403 Neemt Doley / smal Sabie / Sanikel / Walwoy-
tel / Dyl wozyelen / dooz was / sament hebben van Amelis /
onghesouten Mey botter / die dooz. krupden kleyn ge-
bacht /

hacket / ende in een Pan soo lange met de vooznoemde bot-
ter ghebraden tot het groen worde / ende dan doozgedaen /
hier van met warm bier gedroncken / ofte die Wanne (soo
dat tint noch seer jonck is) ingheben / inen mach oock
wel winter groen daer by doen.

Ende men sal op de Breuck legghen Emplastrum Cor-
ruptionis, welke Plaester inde Aptreck te coop is / ende
laten die daer thien oft veertien daghen op legghen son-
der afnemen.

Vrouwen die de ontfanckenisse, door de be-
slooten moeder behindert oft belet wort.

404 Salmen openen met heete wassinghe / daer innd
gesoden is Walue zaet / Sengreck Botter / Oli van Oly-
de / Camillen / Terpentijn / Vygen Cassien en dat gebaen
inde Vrouwe Schamelheyt / helpt.

Doode vrucht wt smoeders lijfte drijven.

405 Neemt Castozum / ende kockt dat met Wijn ende
dijncke dat des abonts ende mozzens / ist een knechtken /
soo salt haest afgaen / maer ist een wechdeken salt swaer-
lyck schepden.

Mellieratum wort alsoo ghemaect.

406 Men sal nemen / een lepel vol Honichs / die sup-
ber ende lopende is / ende menghent met dyp lepelen Lau-
wer water / ende gheeft dat te drijcken / een Vrouwe die
in arbeet is.

Weedom der Moeder, daer die niet op haer
plaets en is.

407 Salmen nemen / Dilsaet in water ghesoden / ende
daer salmen in sitten ofte baden / oock machmen nemen
Lelien wortelen in Wijn gesoden / ende daer ober gebast
ofte ghestooft / Item men mach nemen Vyghen Bym-
mer zaet / Gersten water / ende dat t' samen gesoden ende
daer

Daer ober gebaeyt/doet de moeder terstont op haer plaetse
gaen, etc.

Koeck inde sijde.

408 Dooz koeck inder syden salmen desen dzanck ma-
ken / men sal nemen soo veel psops / als men dooz eenen
Gouden Rinck op een mael trecken soude / dat ghestooten
in eenen Doztier / daer coytelijck gheen Looch inne ghe-
stooten en is / ende slaen dat dooz met witte jarighe Wijn/
ende dzincken daer van alle morgghen een kleyn lepelken/
ende de coeck sal wt de zijde vergaen.

Versche wonden.

409 Dooz versche wonden diemen niet wieck en berf/
salmen nemen / Speck / Sabie / Wasen Gerf / Crupswor-
tel / met Lissenkrout / Spinnelweb / dit boozsz. kleyn ge-
hakt / ende als een plaester daer opgheleyt.

Wonden doen trecken.

410 Salmen nemen een ofte twee witte van versche
Eperen / Dupfloock / ende Wijnruyt gestooten / ende dat
sap vande crupden boozsz. met het wit van Ey / wel onder
malcander gheclopt / ende eenen linnen doeck / daer inne nat
ghemaect / ende bloet warm op de wonde ghelecht / ende
dickwils / verberschet / oock machmen nemen Wijnedick
daer inne doecken nat ghemaect ende slaense om ofte op
de wonde / ooc machmen nemen versche bier gist / tusschen
twee doecken daer op ghelecht / ende dickwils verberschet/
treckt oock dat byer wt de wonde.

Vrouwen sweerende Borsten.

411 Daer teghen salmen nemen / Spiegelkens vande
Dauwen bederen / seer cleyn ghesneben / ende daer toe ge-
stooten snoeyt houtwen / die wel gedroogt sijn / daer naer
alsoo niet warm bier inghenomen.

Gicht.

412 Neemt tegen de Gicht Wepte Meel / met Room
ofte

voor veelderley ghebreken. 113

ofte soete Melck ghesoden/ ende wat Soffraens daer by ghedaen/ ende dat met eenen witten wullen doeck so heet alsment lijden can daer op geleght.

Oock machmen nemen vande groote Kliffen bladeren ende daerom gheslaghen/ men mach oock Gout wortelen bladeren nemen/ ende daerom gebonden.

Koebzeck in een Pantie drooch gebraden / ende soo heet als men lijnen mach/ daer op of om/ met eenen lijnen doeck gheslaghen is goet.

Die Sicht om t' heet crijcht / sal witte Boomoli met warm bier onder een ghecloyt nemen/ ende daer somtijts een gelaesken van drincken.

Ruycheyt wt doen slaen.

413 Salmen nemen/ Baeckelaer cozenen / Hol wortelen/ elck oven veel/ ende een wepnich solffers/ alles cleyn ghestooten/ en des eenen halven eetlepel met warm bier/ des morgens nuchteren/ ende des avonts/ wanneer men slapen gaet/ ingenomen 5 ofte 6 dagen.

Apostemen oft Weedom inde Borst, oft lijf.

414 Salmen teghen nemen/ een hant vol Cardobenedicke crupt v. ofte vij. Dypghen/ in stukken ghesneden een vierendeel pont Dypmen van Damast / met de steenen in twee ghestoten/ ende een cleyn hant vol eerenprijs / die boozs. in eenen schoonen nieuwen erden pot dicht toe gestopt/ met twee minghelen Rijnschen Wijn / ontrent op de helft gesoden/ ende hier van des daeghs dypmael/ morgens/ middaeghs/ ende avonts/ gebzoncken.

Aenghesicht dat root oft puyflich is.

415 Daer teghen salmen nemen wijnedick/ wijn hesse ende wit van Epe t' samen geslagen/ ende met werck oft blas/ oft doecken/ op een root puyflich Aenghesicht gheslaghen/ doet beteren.

Wonden dranck te maken voor al goet.

416 Men sal nemen een hant vol / ghele claberen/ een

hant vol Schernickel twee handt vol winter groen / een hant vol wilde Fiolen / somen den Schernickel niet crighen can / salmen soo veel rooden Byvoet nemen / Item wanneer men geerne een wonda haest gheheelt hadde / soo salmen daer by doen een krypt / datmen kletten Paeypen blat noemt / Item den Schernickel moetmen soecken in Mey / Item die ander krupden soeket men tusschen onse L. Vrouwen Assumptionis ende Nativitatis Mariae, Item dese crupden salmen met de stangen ofte stelen aen deerde sonder wortelen afbreken / ende laten se inder Sonnen droghen tusschen twee lijnen doecken.

Om eenen dyanck van dese krupden te maken salmen nemen / elcks soo veel als boben gheschreben / ende doet in een minghelen wijns / ende siedent op de helft / oft men gheenen wijn en hadde / salmen nemen goot out bier / ende besen dyanck salmen gheben te dzycken eenen die gewont is / des daeghs bymael een glas vol / warm ghemaect / mooghens / middaeghs / ende avonts.

Soo daer veel wonden zyn / salmen des dyanck te meer dzycken / ende als men den dyanck eerstmael heeft ghenomen / salmen op de wonde een root Coolblat leggen / maer makent te voozen eerst warm / ende nettent inden dyanck / ende legghen die cael spde van dit blat op de wonde / maer soomen die roode cool bladeren niet conde krigen / soo salmen nemen Boomoli / ende strycken die met een veercken / dun door de wonde / ende legghen van een Papier daer op ende doen die doecken daer op.

Item wanneer yemant ghewont is / eer men hem den dyanck gheeft / soo salmen terstont maken een Eper plaester van twee oft dzy Eper wist / dat selve gheclopt ende om werck gheslagen / ende die plaester alsoo op die wonde ghelecht / ende die laten legghen tot op den anderen dach / maer ist datmen den vooznoemden dyanck den gewonden terstont ingheben can / soo salmen die Eper plaester tot op den tsi dach laten ligghen.

Waert dat die Wonde haer bloeden niet wilde laeten / ende

voor veelderley ghebreken. 115

ende die Eper plaester afdzeef / so salmen nemen Eper schalen / leggen die int byer ende byanden die swart / ende stooten die dan cleyn / ende nemen warmen peertdyck / ende menghen die onder dat poeder van schalen / ende stropert dat dun op de Eper plaester / ende legghen daer boven op noch een dun Eper plaesterken / ende latent als voorszreben legghen.

Antonis vyer.

417 Voor Antonis Vyer ende ander Byzant blussinge salmen nemen / Thonis Krupt / Son wortel of bypyn wortel int Latijn / Schrophularia , van die wortelen een handt vol reyn ghewassen / in een minghelen Rijn schen witten Wijn ghesoden / in eenen nieuwen eerden pot / een bypyn byet inghesoden / ende des mooghens / middaechs / ende avonts / een Wijnpotken lauw warm daer van ghebyoncken.

Daer soo dan het byer heftich daer inne waer / soo salmen dese nabeschreben salf maken ende gebuycken.

Item men sal nemen Hofloock / soo veel als men daer toe gebuycken wil / ende cleyn in eenen Moxtier steert ghestooten / ende dat saps daer wtghedruckt / daer toe soo veel Smer Salich als des saps is / ende daer toe ghebaen so veel vrouwen Speen ofte Melck / (die een knechtsooght) als alle tander tfamen is / onder een ghemengt / ende daer mede ghesmeert / ende eenen lijnen doeck indert voorszreben dranck ofte water nat ghemaect / ende daer opgelecht / dickmael met den selven doeck ververschet / is oprecht bevonden.

Pest preservatijf.

418 Voor de Pest salmen neemen Metridaet / ende Soffraen met wijn gemengt ende dat gebuycken.

Febris oft Cortse dranck.

419 Item voor de heete Febris / sal men desen seker koelende dranck maeken / ende nemen soo veel Dypbern

kerbel/ als in eenen pot van eenen mingelen gaen mach/
 doch niet hart op een gedout/ noch 9 ofte 10 bladeren Bo-
 ranges, Endivie/ Buglossie/ Cicozey / van elck eben veel/
 daer toe noch ghedaen een kleyn hant vol Wyoze / Melisse
 ende Betonte, doock een kleyn hant vol Poleyse/ Body ofte
 Waelwoztelen/ repn ghewasschen ende gheschraept/ ende
 midden deur ghespleten ofte ghesneden/ die binnen groen
 sijn/ sijn de beste/ noch sal men nemen een loot Anijs saek/
 een wepnich gestooten ofte gequetst / noch een vierendeel
 pondt goede Pypmen van Damast / met de steenen in
 twee ghestooten / dit boorszjeben te samen ghesoden in
 twee mingelen vlietende water op die helft/ in eenen nieu-
 wen dicht toegestopten aerden pot/ oft men gheen stoel-
 ganck en hadde / sal men nemen een half oft heel loot Se-
 nue bladeren / daer naer de mensche sterck van natuyzen
 is/ ende legghen die een kjoesken ofte beker goeden Sijne-
 schen jarigen witten Wijn/ ij. iij. of iiij. uren te weyche/
 en gieten dat tot den boorszjeben dranck/ ende latent met
 de kypden een wal of twee opsteden/ wilmen gheen sene
 nemen/ soo mach men Roerber of andere Laxatieve ma-
 terie nemen ende daer toe ghebruycken/ van desen dranck
 salmen den crancken des morgghens ende avonts/ eenen
 goeden beker bloet-warm te drincken gheben/ ende des
 morgghens 2 upren daer op ghebast. Probatissimum.

Dranck voor eenen die in groote Hitte al
 veel begeert, ende moet drincken, synen dranc daer
 mede te weeren ende te keeren.

420 Men sal nemen een hant vol winter Gerste / een
 mingelen loopende water een kleyn half mingelen Wijn-
 edick / een hant vol Surckel/ dit boorszj. in eenen eerden
 pot gesoden/ tot op de helft ofte derdendeel / dat verlaet
 den doyst seet/ ende verkoelt oock seet in de heete Cooyse.

Men sal daer oock gestooten Caneel by doen int sieben/
 na datmen wil die natuyze stercken/ machmen des veel of
 te wepnich maecten / oock salmen daer goeden Supcker
 toe doen.

Fébris dranck,

421 Item men sal nemen een handt vol **Mupssozen** / int Latyn / **Aurimulus Muris**, cork soo veel **Geneben** besien / dit voorsz. t' samen kleyn ghestooten ende met bier **Edick** door gheslagen / dat het eenen goeden dranck wort / ende daer naer dat de mensche sterck is / salmen hem dat ingeben eer hy de **Cooztse** cruyght / oft terstont als men dat meent te cruyghen / oft begint te voelen / ende legghen hem warm te bedde / dat hy aent t'weeten comen mach / helpt dit ten eersten niet / soo machmen dat twee ofte dypmael doen dat sal helpen.

Oft nu desen eenen te sterck waer / dat hy dien niet innemen en soude / soo machmen daer wel wat **Suckers** by doen.

Aliud.

422 Item men sal inden **Meert** iij daghen lanck des morgens nachteren voor den eeten een stuck van **Mirretick** kleyn ghestooten / ende met sout ghemenght eeten / een weynich min oft meer daer naer de natuyre sterck is.

Pijn ende steecten inde sijde.

423 Daer tegen salmen nemen negen bladeren **Amelis** kleyn gehact ende also in een ey gebacken / ende des morgens nachteren neghen daghen lanck nae malcanderen ghegheten / dat is seer goet voor steecte inde zijde hercomende door quetsinghe / stootinghe / ofte vallinghe / ofte anders van koecken daer mede te verdrjyben / ende sonderlinghe inden **Wep** / **Probatum**.

Item voor pijn inde zijde salmen nemen **Wenckel** / **lubstock** / **Ceckelen** / die een jaer out zijn / gedroocht ende gestooten / soo het met coytse is / salment met werm bier innemen / ist des niet met warmen wijn ingenomen.

Pleuris ende Aposteem.

424 Voor **Pleuris** ende **Aposteem** int **Lijf** / een oprechte **Remedie**.

Neemt oli Sommi ofte Wierooch / die stoot heel kleyn / ghesift ende met Botter ghemenght / dat het als een hart Deech is / ende maecht daer pullen af soo groot als een Ert / tot 5 ofte 7 die salmen den siecken ingeben / des moꝝghens nachteren / ende basten daer 2 upzen op / ende des abonts als men slapen gaet ende des anderen daeghs wederom / soo tot 3 merghen toe / die Aposteem sal vergaen / ende terstont dooz gaen.

Dranck voor menigherley cranckheyden,
oock voor de Teeringhe seer goet.

425 Item men sal nemen Galigaen / Muschaten bloemen / Muschaten Raghelen / witte Gimber / Geyn van Warhs Cozen / Zeduar Kaneel / elcx twee loot / gepulberiseert ende ghestooten / ende in een steeren krupck met 2 minghelen goeden Rijnischen jarighen Wijn duist toe gestopt / inder eerden ghegraben 10 daghen lauck / oft thienmael 24 upzen / hier van salmen des daeghs dymael oock dyp lepelkens dynccken / des moꝝgens / ende een ofte twee upzen daer op gtebast des middaeghs ende des abonts / wanneer men slapen gaet / dit is een seer wonder goeden dranck vol virtuyten ofte crachten / die men niet beschypden en can.

Quade Maghe.

426 Dooz een quade Maghe daer men gebreck in vint / salmen nemen een loot witte Gimber ghestoten / een vierendeel loot Sofferaen onghestooten / ende gieten daer op goeden stercken Wijnedick / hoe stercker hoe beter / dit salmen soo laten staen in een Glaesken etc. daer naer ghys heel maecten wilt sult ghys van elcks nemen / Wanneer hem nu jemant inde Maghe qualijck bevint salmen daer van een lepelken innemen / ofte een kostigen broot in dat boozs. wepcken / dat inslicken soo groot als men can / dat is alsoo beter gheten / dan als boozs. inghebzoncken / dit sal inde maghe vertoeren.

voor veelderley gebreken. 119
Goet voor geswollen beenen.

427 Item men sal nemen Savie/ Zofoe/ Tpmus/
rooden ende witten Wpboet/ een groote half upre met
schoon water gesoden/ ende een groot bierendeel van een
upre daer inne gestooft/ oock soo langhe ghebaedt ten hal-
den knien.

Hooft-pijn.

428 Dooz hooft pijn salmen nemen gebzanden alupn
kleyen gestoken/ ende soo veel souts als van den boozmoem-
den Alupn/ ende mengen dat onder walcanderen/ ende
stropen dat op eenen lijnen do eck ofte saccken/ dat het den
patient onder sijne voeten mach gheleyt worden/ dat sal
hem alle pijn ende quaet nederwaerts trecken/maer dat
Sout salmen oock te voren dzoogh bzaden.

Aliud.

Men sal nemen Wijngaerts Vladeren/ af ghepluict
tusschen 2 L. Vrouwen Allum. ende Nativita. ende laten
die dzoogh/ ende daer naer/ wanneer jemant pijn in het
hooft hrest/ salmens sieiden/ ende wasschen die voeten dan
daer inne/ ende bestrijcken die beenen dan daer mede van
de kanten nederwaerts tot op de voeten/ daer mede sal die
pijn hertrecken.

Hals ende Neck pijn.

429 Daer tegen salmen nemen Donts dzaf een hand
bol ende wrijben die in twee/ datse sappich worden/ ende
binden dat op die kuyt van den Neck/ ende het sal veteren.

Quinancia.

430 Ofte wanneer den Mensch den hals toefwilt/
salmen nemen ij. of ij. Amieren steenen die men tot Pa. No.
ghebzupelit/ ende stooten die in eenen Moxtier steen/ ende
nemen dan wat vper in een panneken/ ende stroepen van
dat pulber op het vper/ en doet daer eenen Trechter ober/
onder wijt ende boven enghe / dat den krancken den swa-
dem

Dem ofte roock van't pulver in den hals comen mach/het sal helpen/ ende neemt dan een gebuyckte of ghebesichde betachtighe Servette/ende neemt wol/die eenen Stam of Weer van de Schapen tusschen de beenen draecht / nese ofte steekitse in Edick / ende bindt dat om den hals. Probarum Remedium.

Quade loopende ooghen.

431 Daer voor sal men nemen een half vierendeel loots witte Clemije/ ende soo veelsouts/ ende een half mungele bluetende ofte spring water/ende dat sal men sieben 2. ofte 3. Parer no. in eenen nieuwen aerden pot/ dan sal men het laten staen tot dat het klaer wort/ ende spghent door eenen linnen doeck / ende doet het in een reyn steenen krupckent of glas/ het mach Jaer ende dach dyppen ende goedt bliuen/van dit voorszeyven water salmen abondts en moeghens met een reyn beerken oft doercken inde ooghen laten dyppen/ ende houdent dan toe/ ende wendent ofte laet dat ooghe rontom gaen/ dat het water gants daer deure komt/ 'tis goet ende gewis.

Die voor een ooghe ghesteken is/ sal nemen Agrimonie ende Celidoni/ Gout wortel gequetst/ ende daer op ghebonden.

Wennen.

432 Item die een wen heeft/ daer hy niet met ghebooren is/ sal nemen strijl ofte pis van een jongen Hondt die noch niet jarich en is/ ende smearent daer ij oft ij mael mede/ daer sal't van vergaen.

Roode salf te maken.

433 Item men sal nemen tusschen het Feest Assumtionis ende Nativitat. die wortelen van Ossentonghe/ ende wisschen die met eenen schonen doeck/ maer men moerse niet wasschen/ende snijden de in schijfkens/ ende bradent met goede gesouten Wep-botter / een uyje lanck in eenen eerden Pot / ende een wepnich Triakels / ende een wep-
sich

nich Sabie daer toe ghedaen / ende dan dooz eenen repnen lijnen doeck ghedrukt / ende in eenen steenen pot ghedaen dicht toe ghestopt / dese salve is goet met warm bier een boon groot ingenomen vooz die de blecken of kinder-pocken hebben of de rupbichz ingeslagen is / tot te doen daen / oft die eenich anders onghemack int lys hebben mocht.

Roos.

434 Dooz de Roose een oprechte salve / neemt soo veel Boomolt / als een ep groot in een Pan / ofte lepel gedaen / ende dat heet ghemaect / ende het schuym afghedaen / ende wanneer de olie wel heet is alsdan salmen soo groot nieuwe repne was nemen / als een half ep ende latent inde heete olie by hem selfs smelten / daer sal een salve van worden / daer sal men den arm ofte het been boven de Roose met smeerren / rontomme / ende dat selfde dan oock wel dun op de Roose ghesmeert / ende wel daer inne ghe- wezen / van sal die Roose op den anderen dach bladeren op werpen / als hittighe bladeren / die salmen dooz steken / soo sal de roose vergaen / ende niet wederomme comen. Item soomen gheen Boomolt en heeft / salmen soo groot Botter nemen ende smeerren dat was daer onder als boozschreven.

Gicht.

435 Teghen die Gicht salmen nemen barschen Koe- dreck / ende doen die in een panne over dat bier / ende roeren den Koe stont ofte drec rontomme tot dat hy droogh worde / ende legghen dien dun tusschen eenen lijnen doeck soo heet alsment lijden can / salment op de Gicht legghen daerment heeft / daer sal de pijn van verlichten.

Neusen snof.

436 Dooz den snof inden neuse of tegen die zijnen neuse te veel loopt / salmen nemen Tpinus / ende worpvent met de vingheren in twee ende steekent inde Neuse Gaten / daer salt van wtloopen ende vergaen.

Verscheyden remedien

Mem ofte Lel inden hals.

437 Neemt Water kleyn gheweven / ende met sout ghemenght / warm ghemaect ende tusschen twee doeken gheleght op de werbel top soo warm als men dat ijdēden can.

Item men sal den mensche met het onderste lapken ofte selken bande ooze hert ne der waerts trecken / soo sal vergaen.

Gicht om therte.

438 Een die de Gicht om t' herte krijght / sal nemen witten oli ende warm bier ende kloppen dat onder maldenderen / ende dvincken daer van een glaesken vol / soo sal de gicht vant herte trecken.

Exterooghen.

439 Men sal nemen wee asschen / ende maken daer loogh van cout / dan sal men noch ander wee asschen ende onghelusche kalck nemen elck even veel / ende sieden dat met de Looghe een ofte ander half upze / latent staen klaren ende dan sal men dat klaerste repn afgieten / ende daer naer werck nemen / in dat voorszreven nat ghemaeckt ende op dexter ooghen ghelecht / maer men sal eerst met een wepuych Calcx bestroepen / dit sal men doen 2 oft 3 daghen des daeghs eens verneutwt / dat sal dan de Exterooghe doen verdroghen / dat men dat rontomme met een mes sal moghen oplichten / ende daer naer met de wortelen wttrecken / dan sal men t voort met een andere heelplaester heelen.

Warch van Vlieren Dout in klepne dunne schijfkens ghesneden / ende daer op ghelecht is oock seer goet.

Vyer uyt een wonde te doen die geschoten ofte anders is.

440 Men sal nemen Queden ghelick sp ghewassen sijn / dat rouwe daer schoon af gewasschen / ende doen die
ij

In eenen repnen eerden Pot dicht toeghestopt ende setten die in eenen ketel met repn water alsoo moztu ghesoden als men can / ende dvincken dat nat vande queden schoon wt/ende gieten dat in een schoon Glas / of Wlesche wel toeghestopt etc/ hier van salmen dvincken/ ende die wonde daer dat hier in is/ met het selve water oock wasschen.

Aliud.

441 Of men die quaden niet en ronde krügen/ soo salmen krüghen Haber ende sieden die in schoon water/ met het selve salmen de wonde wassen ende natte doercken daer van op de wonde legghen/maer men sal tot een handt vol Habers een mingele waters doen/ en sient op de helst.

Botter voor ghevallen oft ghequetst.

442 Men sal nemen 3 oft 4 pont versche Mey botter wt de Kerne oft boterton/ (doch crups botter is beter dan ton) schoon gewassen onghesouten/ die in eenen pot ghebaen en gesmolten/ repn geschupmt, ende soo clær als olü ghemaect/ daer salmen dan dese naer volghende crupbert inne doen/ Beghen kracht/ Angelica, Smal Savie/ wilde sabie / Heydens wonde krupt / Zsoop / edel Betont/ Scharnikel / winter groen ofte Walt hoel Bupnelle/ Algop / die wortelen van walwortelen Consolida Major, Hasen gerf / Mupsenooz / Sinautwe/ Deur was/ (soo ment crighen mach) Hardus zaet/ Balsen crupt / van elcks een kleyn handt vol / hier toe salmen dan noch Amelisse crupt / met dat half soo veel als de andere alle tsamen/ dit voorszeyben t'samen gehackt/ende in eenen Moztier/ ofte bysel kleyn ghestooten etc / dan salmen noch soo veel versche schaeps keutelen/ als tander al tsamen is hier by doen / daer toe noch soo groot als een gansen Ep ghebaen swart Hardus saet/ oock kleyn ghestooten/ dit voorszeyben tsamen in eenen nieuwen eerden pot gebaen ende gesooden/ altijt roerende ghelijckmen moes plach te sieden/ met eenen lepel altijt ingebout / ende dan door enen doeck hert doozghedaen/ soo werm als men can / ende wanneer
dooz.

doorgedaen is salmen daer noch by doen Galigaen / Muscaden bloemen / Caneel elck eben veel / namelijk 2. loodt kleyn ghepulberiseert / altydt wel roerende dat het cout worde / anders souden die crupden op den grondt vallen. Dese Worter salmen in een verstopt Gelas / oft een ver-glaesden eerden Pot doen / ende bewaren / ende avonts ende morgens / als een lit vinghers groot. hier van in warm bier innemen / oock seer dunne daer met tegen het byer ghesmeert.

Geronnen bloet, oft het jemant schoon eenen langhen tydt van 10. ofte 12. laer ghedragen hadde, etc.

443 Daer teghen salmen nemen / een hant vol Beto-nie / een hant vol Melisse / een hant vol Agrimonte / ende daer inne twee minghelen biers gegoten / ende op de helst ghesoden / hier van salmen des avonts ende des morgens een potken laeu warm van dyncken / oock machmen daer toe doen 9. oft 10. versche schaeps keutelen / ende slaen die met den voorsz / dyanck dooz / dit salmen met een meuwe of volle Licht dyncken.

Item Melisse water gedroncken / ende daer met ghesmeert is oock seer goet.

Apostem oli ofte Salve, voor apostem wonden ende ander seeren, sweeringhen.

444 Item men sal nemen die bladeren vande groote Koolen / sp zijn root / ende wassen onder de Weyte ofte Rogghen / etc. Ende snijdt dat swert onder af ende laten die wat wint droogh werden / ende sieden die met goeden olf van Olijven / ende drucken die reyn uyt in een Wijn Gelas / ende doen daer wederomme versche der voorsz. bloemen in / ende setten dan dat Gelas inde Sonne / dicht ghestopt / om te destilleeren / oft in een warmen Oven / met desen Olie mach men alle quetsuren smieren / dat sp heplen. Die bladeren daer van in de wonde geleght / heelt seer in korten tijdt.

Item Wjamen bloemen olie/een Jaer ende 6 weecker
in der aerden ghegraven/ ende die bloemen eerst als voorsz
schreven gehandelt/ met dzoogen/ ende in Boomolie ghes
soden / is oock seer goet voorsz dierghelighen ende anders
meer dinghen.

Scheurmout.

445 Voorsz den Scheurmout sal men nemen een loof
Muschaten bloemen/ende 5 bierendeel loots Alupn/ende
oock soo veel Supckers / ende eenen lepel ongesoden Ro
nich / ende dit voorszschreven wel onder malcanderen ghe
mengt dat het dick wort/ ende den mont ende tantbleesch
daer mede gesmeert.

Scheurbuyck in't lijf ofte beenen.

Daer tegen sal men nemen roode Kool/ende wacker
die in de Hoven wast/ jeders eben veel/ ende seer dun met
suppen melck ghesoden/ ende dat alsoo int lijf 3. of 4. da
ghen continuerlijck ghedroncken/ dat sal hem van de stec
te brenghen.

Aliud. Item men sal oock nemen een hant vol klep
ofte spitse Sabie/ende snijden die klep/ende nemen daer
toe een achtendeel van een loof Campher / ende doen dit
voorszschreven te samen in een half minghelen Wijnedick/
dicht toegestopt/ende laten dat alsoo eenen nacht staen eer
dat men het buyck/ hier mede sal men den mont 3 maet
des daechs spoelen ende baden.

Item ist int lijf ende beenen/soo sal men van den voorsz
schreven dyanck des abouts ende mozhens eenen goet
lepel vol dyancken / ende maken daer oock een doercken in
nat/ende slaen dat om de beenen daer dat gebreck is/ doch
sal hy des dyancks altyt eerst dyancken.

Ghescheurde Kinder.

446 Voorsz gescheurde of gebroken kinderen van 5. of
6. jaren/oock voorsz die/die men noch supget etc.

Item men sal dat ghebzoken ten eersten in doen/ ende
nemen

nemen van *Bolepe*/ *sinai Sabie*/ *Scharnikel*/ *Wintergroen* / die wortelen van *Walwortel* / *Consolida Major*, *Amelg*/ *Doozwag* (soo men't beromen can) dat zaet daer van ghestooten/ oock de boozschreven *Walwortelen* ghestooten/ vant boozschreven elck eben keel/ ende die krupten kleyn gesneden/ ende in onghesotten *Meybotter* ghebraden/ toi dat de botter groen wordt/ ende druckense dan hart door eenen schoonen doeck/ in een schoon aerden potken/ dicht toegestopt/ hier van sal ment kindt ofte patient hzie mael des daechs soo groot als een boon ingheven met warm bier. Waer ist/ dat het kindt noch soo jonck is/ dat het niet nemen kan / soo salmen't de Amme ofte *Suytmoeder* (als boozschreven) ingeben/ dat sal het kindt ebenwel helpen.

Oock mach men nemen een goede handt vol *Sanikel* ende *Winter-groen* / oock van *Wal-wortelen*/ ende dat swart reyn afschappen/ ende ghestooten/ met een minge len oudt biers ghesoden op die helft/ hier van sal men alle daghe twee maellau warm drincken.

Noch een ander voor gebroken kinder, dat men in de Mey maken moet.

447 Men sal nemen *Sanikel* ende *Wintergroen*/ en haken die kleyn/ ende nemen out reusel van eenen *Berch* doen dat vet in een panne/ smeltent/ ende doen dat ghefact krupt daer inne/ ende laten dat te samen wel braden/ roerent wel om/ soo wordt dat als een salbe/ men mach daer oock wel *Eper* olie onder doen / ende hier mede sal men dat gebeck dan smeren.

448 Aliud. Item men sal nemen een hant vol *Sanikel*/ oec so veel *Amelisse* bladeren/ oec soo veel *Dupflooch*/ edel *Betont* 5 of 6 bladeren / dit boozsch. kleyn ghesneden ende gestooten / ende met *Berchen* smeer onder een ghebraden/ ende van hart door eenen doeck ghedruckt / ende van dese salbe op een stuck *Donden* ofte *Berchs* leder ghesmeert/ ende men sal dese salbe in de *Mey* maecken.

Item

Item oft die bzeucke nu veroudt of verbert waer / sal men met nuchteren speecksel alle mozghen smeren / ende niet Vrouwen speen die een knechtken soocht / tot dat het wederom sacht wordt / leggen dan die boozschyeben plaester daer op / ende als men nu de plaester afnemen wil / soo sal men die sacht opwaerts treckenbe afnemen / ende houden die hant daer onder aen / alsoo dat men die bzeuck inneghoudt / dat die niet wederomme wt en gae / ende legghen terstondt wederomme een ander plaester daer op / anders sout wederom wt bzecken. Item men moet in den eersten als men die plaester daer op lept / die selve twel 4 of 5 dagen daer op laten ligghen / ende men moet die kinderen in den bant houden / soo verre alst moghelijck ende bequaem is / doch moghen de kinderen van beide boozschyeben salbe wel innemen met melck ofte warm bier / ende alst genesen is / soo moet men die kinderen noch al een wepntch ende wyl tijts in den bant houden / anders en sout niet helpen / soe wederom wt bzaek.

Botter voor gescheurt ofte ghequetst.

449 Sal men nemen 9 pont krups botter / 6 hant vol Amelisse / 1 hant vol Weghebeede / oock soo veel Sabie / Wimpernelle / Cattetexte / Betoni / eben veel / dit kleyn ghehackt / ende hier toe noch ghedaen een goede handt vol Septen ofte Schapen keutelen / ende dit alles in de boozschyeben botter ghebraden / ende wel onder een gheroort / ende dan dooz eenen groben doeck hart warghebzuucht / hier mede sal men hem smeren / ende oock bant boozschyeben met warm bier dzincken / is seer goet / wil men van dia salbe soo veel niet maecten / soo mach men een pebers nae abbenant nemen.

S. Antonis ende Laurens vyer oock verhitte leden.

450 Daer tegen sal men nemen die kornen van Quaden / ende legghen die in schoon water te koeptken 1 ofte 2 nachten /

nachten/ende maken daer van eenen doeck nat/ ende leggen die dickmael verberschet daer op.

Item men sal nemen dat sap van Tessen krupt/ met Pupsloock ende Wijnedick vermenght/ ende alsoo daer op geslaghen.

Item men sal nemen Glas/ Water/ Parentaria/ oft dach ende nacht/ ende Pupsloock/ te samen ghestooten/ en dat sap met doecken daer op geslagen.

Ooren gesweer.

451 Daer teghen sal men nemen dat sap van Tessen krupt/ende warm in de oozen gelaten/beneemt den etter ende bloet.

Item sap van Poppe/ 3. sap van Wechbzyede/ 4. sap van Weredick.

Corten adem.

452 Door kopten adem neemt een half mingelen Rijn-schen wijn/een half mingelen schoon waters/ daer in sult ghy dese 4 krupten doen/ een handt vol Savie/ 2 loot Went-hel saet/ een handt vol Psope/ ende 2 loot Calisse/ in eenen aerden pot tot op de helft gesoden/ ende latent dan in dien pot eenen nacht staen/ ende dat klaer boven afgegoten/ in een schoon potken/ ende dzyinken des altijds avonts als men slapen gaet een half kroesken/het sal beteren.

Aliud voor engicheydt op de borst, oft corten adem.

453 Neemt een handt vol Knoploock/ende scheelt den uptersten rooden bast af/ met dat wit buyten daer naest volghende/ ende siedt dat ander in een minghele soete melc een uyze lanc/ tot dat het een yapken of byp wort/ en daer van des daechs 2 ofte 3 mael gegeten/ ende soo het te dick wort/mach men meer melc daer by doen. Probarum.

Voor den Steen.

454 1 Neemt 10 ofte meer schyfskens oft stuckens
ban

van Merredick / ende leght se eenen nacht in witten wijn / ende drinckt des mooghens nuchteren daer van / ende des avonts wanneer ghy slapen gaet.

2 Item neemt Pimpernelle / ende leght die 9 daghen lanck in rooden wijn / ende droochte daer naer in de Sonne / ende kleyn ghestooten / ghesift / ende in Boom olie gemengt / nuchteren met wijn gedronckē / breect den Steen.

3 Item Stoozkens swabel (int latijn Rostrum Ciconia) ende Steenbzeke Saxifragium, elc even veel in wijn ofte water gesoden / door eenen doeck gheslagen / ende daer naer een sweet badt ghemaect / van Haberen strop ghenomen / ende dat oock in water ghesoden / ende daer naer eenen kieffel ofte kiepsteen gloepende heet ghemaect / begoten met den booschreven water / ende als men dan begint te sweeten / soo sal men dien wijn ofte water voorsz. daer den Stoozkens swabel in ghesoden is drincken / dis sal men alsoo 3 mael nae malcanderen doen.

4 Item wortelen van Pseren hart met het krupt gestooten / ende met wijn gedroncken / verdrift den steen.

5 Item water dat wt den gesneden wijnstock druypt / met wijn gedroncken.

6 Item Cardobenedicte met wijn gesoden / en warmt gedroncken / is goet.

7 Item Steenbzeke water etlijcke morgen nae malcanderen gedroncken.

8 Item de Peerkens ofte vrucht van Ep-loof / dat langhs op de Epcken bomen wast / 7 ofte 11 koppen met warmen wijn ofte water ingenomen / is goet.

9 Item in Camillen 3 of 4 mael gebaet / is oock goet / ende verdrift den steen saftelyck.

10 Aliud. Item neemt de kernen wt de kerfse steenen / ende stoot die met Malvasape oft Romenpe / of met stercken blancken wijn / ende als het alsoo t'samen ghestooten is / soo sal men doen in eenen schoonen aerden pot dicht toegestopt / ende setten dien gestopten pot 9 dagen in der aerden / ende als de 9 daghen omme syn / sal men den pot wt nemen / ende sghent t'samen door eenen linnen doeck ende

dyncken hier van des mozghens nuchteren/ ende vasten daer een wepnich op/ende oock des avonts als men slapen gaet/ daer sal den steen wonderlijken seer af bzyken.

Voor groot weedom int Hooft seer goede Remedie.

455 Neemt een half mengelen Wijnedick ende een half mengelen blietende Water / ende doet dat in eenen nieuwen eerden pot dicht toeghestopt / ende laet het met ghemack op de helft sieben/ ende alst wat verflaghen ofte ghekoelt is al ghedeckt ghedleben / dan doet daer ghesifte Rogghe meel in/ ende maectt een papken daer van/ maer men sal dat meel niet met sieben / ende leght het op het hooft eens stercken mensches / al warm tusschen eenen lijnen doeck / al waren eenen mensche die herffenen ontsoncken / hy soude daer van ghenesen / door Gods ghenaden / want het sterckt de Herffenen seer / oock het Hooft/ etc.

Item Neemt een selfcant van doeck ende binde die vast om t' hooft/ende neemt wijnedick ende blietende Water/ onghesoden / ende doet daer sijn rogghe bloem ofte meel in/ ende maectt daer een Rogghe papken van onghesoden/ende leght dat opt voorhooft des crancken.

Appetijt om spijsse wel te verdouwen oft verteren.

456 Neemt Anijs/ Venckel / Rozander / jeders een helf loot Cubeken/ Foli/ Canneel / jeder een half vierendeel loots ende so vel Supckers alst u belieft te samen gestooten/ ende wel onder malcanderen ghemengt ende telcken als men gheren heeft / middaeghs ende Avonts daer na soo veel als een Wasenoot/ van dit pulber gheten / verdouwet de spijsse/ ende sterckt de Maghe/ het verdyjft de winden ende sterckt het Hooft/ Probatum.

Eycken loof virtuyten ende crachten.

457 Men sal nemen Eycken loof / ofte bladeren ende doen

doen daer water van branden / ende die pijn ofte Weedom
erghens aen zyn lichaem / doet ofte handt oft pet anders
heeft / sal hem met dit booz3. water wasschen ofte stry-
ken vier ofte vyfmael des daeghs / ende slaen telcke reys
van dit water met eenen lijnen doecht daeromme / en bli-
uen alsoo wat sieten / ende cannen dat booznoemde water
soo haest niet hebben / soo salmen een goet deel Epcken
bladeren / in eenen nieuwen eerden pot doen ende reghen-
water daer op ghedaen / dicht toeghestopt / ende een goe-
den tydt ghesoden / ontrent een half uyze / dan salmen daer
inne wasschen als booz3 / tis seer goet / maer dat gebzan-
de water is beter.

Men sal oock die epcken bladeren dzogen tusschen doec-
ken / ende stooten die kleyn / ende siften die ende eten daer
daghelijck van in syn spijse / ofte soomen't begheert te
dzyncken / dat verdyft de pijn ende weedom des hoofts.
Item tant-pijn quaet tant-bleesch / maect oock een goe-
demaghe / verdyft oock 'tquaet vant herte / verdyft ooc-
den steen upt die blase ende nieren / oock alle gebreken van
water verdyft men met dit pulber gegeten / het verdyft
oock alle verstoppe wunden / ende die alle mozzhen een ey-
ken blat eet / sal dien dagh geen Pest dooz Gods ghenade
ontfanghen / die bladeren zyn seer goet op ghestoten ofte
gheslaghen quetsuren ghelecht: want sy heelen seer. Een
epcken boom en heeft niet of men ghebruycht het alles tot
Weesterje: dat water van epcken loof kan een gantsch
jaer goet bliuen.

Roos niet weder te krijgen.

458 Soo haest als jemant die roos gevoelt / ofte hem
aenkomt / soo salmen nemen een bande alderbeste musca-
ten en doen die in heete affchen / handen die in nat werck of
grauu papier / wanneer dat werck of papier dzooch wort /
soo is de musschaet ghenoech gebreken / ende als sy kleyn
gestoten is / soo neemt soo swaer Venckel saet als de mus-
caet ende stoot dat oock al kleyn / wel gemenghet met die
muscate / ende neemt dat met warm bier inne / ende dan
warm

warm te bedde ghebercht / ende slapen daer een uppe op /
het helpt dooz Gods ghenade.

Memorie te stercken.

459 Salmen nemen bloemen van Buglosse oft Ofsen tonge twelck inde hoben wasset / in Kynschen jarigen wijn gesoden (t'weten een cop van in een mingelen wijns) in een nieuwen eerden pot tot op de helft / desen wijn des daechs dziemael / ofte soo dick wyls men begeert gedroncken sterckt die memorie seer.

Buglosse Conserf te maken.

460 Neemt die bloemen van Buglosse / ende de bloemen van Bernards ofte Bernardi / van elcx eben veel / ende stoot die kleyn / ende doet daer inne noch eens soo veel goeden ghestoten Supckers alffer bloemen zyn / ende menghent wel onder malkanderen / ende doet dat in een Conserf-gelas / dicht toe gestopt ende inde Sonne geset / ende wel omgeroert / alle daghen machmen daer van bescreven / ende makens soo veel als men wil: als het wel gesoden is kans wel twee jaer goet blijven: men moet het tij ofte tij maenden alle daghen wel omroeren / ende moet niet bupten staen als het reghent.

Dese Conserf is boven maten seer goet / sy sterckt het verstant ende sinnen / sy stercket het hooft ende alle leden / ende die sijn verstant verloozen hadde oft quijt waer / sal men den selven dupster houden / ende van dese Conserf laten eten hoe dick wyls der hoe beter / men sal nemen vant beste Supcker / eben veel bloemen als Supcker / doch een wepnich meer Supcker als bloemen. Kraem-brouwen moghen dit wel eten maer die kint dragen niet.

Cardobeneditte water te drincken gegheben die ghene die haer sinnen quijt zyn / of die pdel van hooft zyn / dupster gehouden ende niet veel laten spreken / ende van dese Conserf laten eten / en Cardobeneditte water laten drincken

ken / door Godes ghenade sullen sy haer verstandt haest weder hebben.

Gout-bloemen Conserf.

461 Ober maten goet voor die geraect zijn / ofte met Popelsy geslaghen zijn.

Men sal plucken Gout-bloemen / als die Sonne wel schijnt ende niet gereghent heeft / op dien dagh dan moet men alle bloemen plucken ooc krupden / ende men sal van de Gout-bloemen anders niet nemen / dan die gheel blade-
ren / ende men sal dat wit schoon affnijden / ende doet daer by bycans noch eens soo veel goeden witten Sup-
kers / kleyn ghestooten / ende wel onder de voorz. bloe-
men ghemenght / ende in een glas ghedaen / inde Sonne gheset / wel toeghebedekt / ende als het reghent moet het niet buyten staen / ende men salt alle daghe wel omroeren / ende dicht toe stoppen men mach oock alle daghen wel meer daer by maecten / dese Conserf can wel 2 jaer goet blyven / als sy droogh staet.

Soo haest jemant beroert wort / van dese Conserf inde mont ghedaen / ende wat van Webergheel onder de tonghe ghedaen / ende men sal den gheraecten met beyde zijn schouderen schudden / ende staen hem tusschen de schouderen / soo crijcht men die spraeck terstont weder-
omme / van die Goutbloemen Conserf crijgen syse oock terstont wederom. *Sapissime expertum.*

Nota. Alle Conserven behoort 14. dagen inder Sonne te staen / ofte ist reghenachtich weer soo salt soo langhe staen tot dat aent houtken daer het met woort omgeroert / geen conserf meer blijft hanghen.

Item oft die Conserf Roosen verzoocht waren / soo salmen wat Suckers kleyn stooten / ende daer op stroepen.

Beroeringhe.

462 Noch een ander oprechte remedie voor de Beroe-
ringhe / neemt een minghele oprechten ghebzanden wijn /
daer doet inns twee loot Lavender bloemen vanden be-
ster

sten hoe sijnster hoe beter/di salmen plucken op den rechte-
ten middach/ als de Sonne alderheest schynnet/bitsalmen
in een Glas oopen ende den gebzanden Wijn daer op/ ende
stoppen dat Glas seer dicht ende settent inder Sonne soo
lange die Sonne heet schijnt hier van sal men den geraet-
ten eenen lepel gheben te drijncken/ende dat helpt terstont
soo Godt wil.

Dit nabelschreven is seer goet voor die geen
teeringhe ofte verdouwinghe der spysse inde Maghe heb-
ben, oock voor vercoudinghe der Maghe. Item voor veel-
derhande sieckte al hadmensse 12. laer ghehad,

463 Men sal nemen een blesche claren stercken Rijn-
schen jarighen wijn / daer salmen in doen van dese droo-
ghe krupden/ Galigaen/ Foli / ofte Muscaten bloemen/
van die grootste ende beste/ witten Simber / Geyn van
Parijs/ Seduwar/ Gzoffel- Bagels/ elck een once/ kleyn
tot puluer ghestooten ende doense dan in de Flesche met
Wijn/ende stoppen die flesche seer dicht toe/ ende setten
die toegestopte Flesche onder de aerde 10 daghen lanck/
ende nae 10 daghen wederom uut die aerde halen ende ne-
men daer wt dymael des daeghs eenen lepel vol/ vandert
Wijn met de krupden daer in/ men sal telcken de Flesche
wel om schudden/ende en moet telcks wanneer men daer
van inghenomen heeft in 2 upzen niet eeten oft drijncken/
men sal des morgens te 5 upzen ende des middaeghs om
een upze/ ends des avonts wanneer men slapen gaet/ eenen
lepel vol daer van innemen / men sal onder de voete wel
voelen ende die stercke en sal soo groot niet zyn/ sy en sal
door Gods genade beteren in coeken daghen.

Lever.

464 Door de hitte der Leber/ Neemt Andivie water/
Schabiose water/ Surckel water elck een pinte/ dit met
eenen lepel vol claren Bonich in eenen nieuwen eerden pot
ghesoden / schoon gheschapmt/ daer naer doet het in een
schoon Glas / wel dicht toeghestopt / hier drijnckt alle a-
vonts

vonts ende morgens een lepel vol van / is seer goet om de Leber te verkoelen.

Aliud.

465 Noch om die Leber te verkoelen ende wel te stercken.

Neemt 3. Oorkens ofte Pinkens blietende water / een hant vol goede clare winter Gerste / ende een hant vol Durkel saet / dat siet tsamen / in eenen nieuwen erden pot / tot dat het samen ghespleten ofte gheboosten is / dan sij get door eenē schoonen lynen doet / in eenen wel geloopden pot wel schoon wtgedruyt / ende doet daer inne 3 loot gestooten of ongestooten Wijn / en 3 loot vant beste Soerhout / ende eenen silveren ofte klepne lepel / vol claren oft onghesijnden Honich / dit set dan tsamen in eenen ketel / daer warm water in is / ende laet dat water inden ketel sieden / dat de pot oock seerhiet / ende den pot salmen al schupmen / wanneer het nu clare gheschupmt is soo ist ghenorch gesoden / hier neemt den heelen dach een lepelken vol van / hoe men dicwilber daer van neemt hoe beter / dit verkoele de Leber ende sterckte / etc.

Aliud.

466 Noch een Remedium voor een quade verhitte Leber seer goet / al waer oock de Leber soo quaet / ende verdozven datse niet stucken ofginghe. Neemt een minghelen goeden Wijnschen jarighen Wijn / daer doet in 8. loot Wants wortelen gesneden / ende 2 loot goeden Supersars van Canarien ende 2 loot Venckelsaet / 2 loot Wijnssiet / 2 loot vant beste soet hout / dat wat schoon afgedaen / dit laet samen sieden / in eenen nieuwen erden pot tot dat het derden deel versooden is / de pot moet altyde wel dicht toeghestopt zyn / dat sijge door eenen schoonen doech / ende doet het in een schoon erden Itan wel dicht toe ghestopt / hier salmen des avonts wanneer men slapen gaet / een klepne Glascken van bijncken / is boven maten goet.

Verscheyden remedien Isoop water salmen alsoo maken.

467 Wanneer de Isoope bloeyt salmen daer water van branden / ende dat in der Sonne setten / ende latent wel Sonnen / van dit water des morgens nuchteren een somercken ghedroncken / ende daer twee uren op ghebast 9 daghen op ghebast is seer goet / het verkiact ende supbert de Bors van alle klumpen / ende oock droochteit / het verclaert de Goghen / ende het sterckt ende consoortert de maghe ende dat hert / ende het opent de weggen der Leveren / der Milte ende Nieren / ende het heelt bladeren die op die lever staen / ende het opent de wegen van de urinen ende wateren / ende doet scheyden dat Gzaveel / gheneest wonden aende Longere / Isoope water is bobest maten goet ghebrypckt ende daer van ghedroncken.

Kollen blommen Water.

468 Water ghebrant vande groote Koosen / die int Coozen wassen / is een costelijck Water vooz den Steen / Pleuris / ende vooz de opstijginghe der Vrouwen Moeder.

Men sal van die groote Koosen een groot deel plucken / (die int kozen wassen) ende plucken die bladeren schoon af datter geen saet aen en is / ende doen die bladeren inde eloc / ende branden daer water van / ende Sonnent wel / van dit water des morgens nuchteren een somercken ghedroncken / is seer goet vooz den Steen / het verdryft den Steen ende het Gzaveel / ende dit water des morgens te vpf uren / ende des middaechs ten twee uren / ende des abonts als men slapen gaet een Glaesken telcken ghedroncken / is seer goet vooz haestighe sieckte / ende die dat Pleuris crighen / die sullen terfront (eer sy slapen) een Glaesken innemen / ende ooc (eer men slaeyt) die Mediaen laten dat helpt vooz Gods ghenade.

Pleuris.

469 Vooz dat Pleuris / is oock seer goet Hardus saet ghestooten / daer by ghedaen wat ghestooten Snoey. Coe

ghen/ende wat ghestooten Schelbis beentkens/ die inde Schelbis hoofden zyn/dit salmen cleyn stopten/ende met Rijnschen Wijn innemen/ ende de Mediaen gelaten verdyft dat Pleuris.

Langhe oeuvel Winden oft quaet Compas.

470 Daer vooz salmen nemen/witte Nicolepe saet/ende stooten dat cleyn ende nemen dat in met warme Wijn/dat helpt terstont.

Item Reemt Confili de Geyn oft Ammelis/ende siet dat in eenen nieuwen eerden Pot / ende doet daer op een minghelen Rijnschen jarighen Wijn/latet op de helst siedden den pot dicht toeghestopt den wijn stijf wt gedou/so warm gezoncken als men can helpt.

Aliud.

471 Reemt wat ghestooten Schelbischs Beentkens/Snoecks ooghen ghestooten / Vrouwen dystel Merjen dystel saedt / ende Roomsche Camillen / ende wat Pardus saet dit wel onder malcanderen geroert/ende met heten wijn een lepel ingevoinen/dat helpt/ die dit al t samen niet krijghen konde/die neeme wat ghestooten Schelbis Beentkens/ende gestooten Snoecx ooghen ende dvinck en dat met heeten Wijn/oft heete soete melck etc.

Ghequetst ofte ghevallen.

472 Die hem van binnen heeft ghequetst oft geballen is/ die neme des abonts ende mozghens/ een lepelken wol Pardus oli/met warm Bier oft Wijn/oft neemt de n oli oock sonder Bier/dat helpt/ al hadmen al dat lijf in twee ghevallen/men sal vanden oli ghenesen/ het sy oude menschen/ofte jonghe kinderen/so verre sy dit alsoo in te nemen wat achterbolghen.

Die den olie niet connen becomen sullen nemen Pardus saet/gestooten met wat Cardobenedicte pulber/ende wat Snoecx ooghen / ende Schellebis Beentkens gestooten/dit samen wel onder een geroert /ende daer des mozghens nuch/eren/

nuchteren/ eenen lepel vol met lauw bier daer van inghe-
nomen/ 2 upzen daer op gebast ende des avonts wanneer
men te bedde gaet/ oock so veel dat moerten doen tot dat
het helpt.

Inwendich ghequetst.

473 Nocht booz die hem Wee van binnen gedaen heeft
oft een Gib ontwee gheballen heeft etc.

Men sal nemen eenen nieuwen aerden Pot / ende doen
daer in twee minghamelen goet jopen biers oft seer goet an-
der oudt bier/ dat dick ende niet suer en is dat is het alder-
ghesonste/ daer salmen in doen een handt vol Amelis / oft
confit de Gzyp ende een handt vol roode ghestoten kool
bladeren en 3 oft 4 loot versche botter/ can men geen ver-
sche botter krijgen/ so sal men nemen goede oude mepbot-
ter/ hier mach men ooc wel by doen Eerenprijss / Carbo-
benedicte/ Ana m i .dit tsamen gesoden een goede upze/ en
daer des morgens ten 5 upzen een roemer so heet als men
driucken can van ingenomen/ 2 upzen daer op gebast/ ende
na de middach tusschen 2 en 3 upzen ooc eenen heeten roe-
mer gedzoncken / en in twee upzen niet te eten noch driuc-
ken/ en des avonts als men te bedde gaet weder o ingeno-
men etc. ende wanneer desen driuck wt is/ so salmen we-
derom nieuwen maecten als voorschreven/ ende soo lange
gebruycken tot dat het betert / dit verdryft ende gheneest
die apostemie van binnen.

Vallende siecke.

474 Een oprechte remedie booz die besieckt spn / het
sp kinderen ofte oude lieben etc.

Men sal nemen van een Vrouw/ die haer eerste kindt
eenen sone gebaert heeft / dat werck ofte die nagheboozte
daer dien sone heeft inne ghelegen in zyn moeders lijf/ die
sal men snijden in 3 ofte 4 stucken / ende doen dat soo on-
gewasschen in een nieuwen aerden pot / ende bindent met
een natte serte/ en settent niet Roggen broot in den oven/
daer den oven het alderheestste is / maer moet het immer
wachten

wachten dat het niet en verbzant/men salt soo laten dzooghjen datmen't kan stooten tot pulber / van dit pulber sal men den siecken ingheben als een Roosenobel / met warmen Rijnischen jartigen wijn/ maar can men geenen wijn betomen/soo salmen't met goedt out warm bier ingeben soo haest de sieckte konik / ende men moet in twee wpen niet eten ofte dvincken.

475 Aliud. Premt repnen verschen Dauwen dzeck ofte stont/ende laet die dooz een ligne doeycken met wijn ofte bier/maket warm ende gevet den siecken in/ so haest de sieckte begint te comen/dit is oock seer goedt.

Beswymen.

476 Dooz beswymen / neemt wat kruptnaghel ende stootse/met wijnedick / ende laet dat wat bzaden ofte siedden/niet lang in een pan ofte lepel/ ende bint dat al warm met een doeycken op bepde de polsen van den beswymenden/dat helpt terstont.

Hooft swijmelinge.

477 Dooz de hooft swijmelingh/ neemt een half loot Kneels/ een half loot Galigaens / een half loot Foli ofte Muschaten bloemen / een vierendeel loots Muschaten/ een vierendeel loots Kneel/een half vieredeel loots snoeydoggjen/een vierendeel pont Rosjnen/die steenen sijn wegedaen/een half loot sijn Peerlen/dit altemael kleyt ghestooten ende wel onder een gemengt/hier van alle abontg als men slapen gaet /met warme wijn wat ingenomen.

Water ofte Pis.

478 Een seer opzichten raet booz die haer water niet maken en connen: Neemt Genttaen van Grieken/ ende snijdt die in kleyne stukkens/ende werpt daer van in een kannelen biers al warm 3 ofte 5 stucken/ende dzinct dat/ dat sal terstont u water doen maecken.

Syroop voor hooft swijmelinge.

479 Neemt een hant vol Labendel bloemen/een hant
vol

vol. *Rospe* / *ven* *Handt* vol *Rossemareyn* / dit te samen ghe-
daen in eenen nieuwen aerden pot / daer op ghedaen een
groot mingele loopende ofte blietende water / den pot
dicht toegestopt ende latent sieden / alst by nae half ver so-
den is / dan salmen dit t'samen op een schoon doech gieten /
ofte straxrijn stijf doo; gheboutwet / ende doen dan in dat
nat een half pont van den besten *Suucker* / ende laten dat
te samen sacht sieden / tot dat het soo dick is als *Spyrop* /
hier by in dickmael ingenomen.

Ooghen.

480 Doo; siecke ofte quade ooghen: *Neemt* *Scherley*
bladeren met de wortelen / stoot die wel / ende drukt dat
nat schoon wt / ende doet dat in de ooghen.

481 Doo; heete ende siecke ooghen: *Neemt* *Rijn*
win / ende soo veel *Rosswaters* als *win* / doet
dit in een glas / ende doet daer wat groene versche *Wijn-*
ruyte / oock groene *Wenckel* by / ende met het sap de ooghen
dickmael ghewasschen helpt.

Aliud.

482 *Poley* water supbert de ooghen ende verdyjft de
hitte wt de Ooghen / verdyjft oock de pijn / sterckt oock
tghesicht / des avonts een upze eermen te bedde gaet / van
dit water in beyde ooghen ghedaen / ende wanneer men te
bedde is ende slapen wil / salmen een schoon sijn wit ijs-
nen boercken int voorschzeven water ghenet / dobbel op
de ooghen legghen ende daer mede slapen / dat sterckt dat
ghesichte seer.

Doo; siecke ende juckighe ooghen is *Cardobenedicte*
water seer goet / des moorghens de ooghen daer mede ghe-
wasschen / ende des avonts eermen slapen gaet / *Cardobe-*
nedicte water ghedroncken / verdyjft de hitte ende dat
jeucken der ooghen.

483 Aliud. Water ghebzyant van boonen bloemen des
avonts in de ooghen gedaen / een upze eermen slapen gaet /
dat

dat verdyſt dat jeucken inde ooghen / verdyſt oock het tranen ende loopen der ooghen.

484 Dooz toeghebacken Oogen/salmen nemen hupf-
loock water int epnde bande **Mep** ghebrant / hier mede
des mozghens ghewasschen / daer van gaen die ooghen
lichtelijck op/witte **Lilien** water is oock seer goet de qua-
de ooghen die van roock ofte hitre sieck zyn/des mozgens
ende avonts daer mede ghewasschen.

Item neemt **Denckel** met die wortelen / ende sijbet
beyde wel in twee / oft in stucken/ ende doet dat in eenen
nieuwen eerden pot / doet daer op stroom ofte blietende
Water/laet het sieden/ ende dat dan van den swadem op-
laet/ende aent becyel is daer mede smeert die canten ofte
boerckens der ooghen.

Aliud.

485 Noch booz siecke oogen (al waer eener half blind)
een ghewisse Remedium. Neemt twee versche **Eperen**/
ende neemt dat wit welc banden haen daer in is/doet dat
inde siecke **Oogh**/ ende soo sy beyde sieck zyn/ salment ut
beyde de ooghen doen / ende maken een sijn schoon boerck-
ken in **Denckel** water nat/ende legghen dat op de oogen/
ende die Patient moet op het bedt/ oock op den rugh wat
blijven ligghen / dit salmen dyp ofte vijfmael des daeghs
doen/ ende altyt eerst die ooghen schoon met **Denckel** wa-
ter ghewassen / eer men dat banden haen inde **Ooghen**
doet/ende als men dat inde **Ooghen** ghedaen heeft salmen
t'elcken den natten doeck int **Denckel** water ghenet op de
Ooghen doen/ ende blijven alsoo op den rugghe een wyle
ligghen.

Ooghe vlecken.

486 Eenen rechten seer goeden raet booz die op die oo-
gen vlecken hebben/ Neemt **Alupn** soo groot als een **Da-**
senoot/ende brant dat in eenen schoonen **Pieren** lepel/ende
dan neemt 3 versche **Eperen** ende siet die heel hert / ende
doet die dopers wt de witte / ende schelt die schael schoon
af/dan salmen dat wit seer cleyn hacken / ende doen ghe-
branden

handen Wapn onder een/ende doet dat in eenen schoonen
lijnen doeck/ende drucken den doeck heel strif oft hert/dan
falder noch nat wt comen / dat doet alle moghen ende a-
bontende Ooghen met een bedercken/op de blecken/ende
dat verdyjste.

Aliud.

487 Om blecken van Ooghen te verdyjben / het sy
menschen/ofte peerden/ men sal nemen dat vet van eenen
batten snoeck/ wanneer die open gedaen is/ eer men hert
wasschet salmen dat vet schoon upt den snoeck doen in een
glas/ ende stoppen dat dicht toe ende settent inde Sonne
wanneer die heet ende warm schijnt ende latent also inde
Sonne 10 ofte 12 weken staen/ende dat sal soo inde sonne
staen reijen ende werden als Oli/ dat salmen klaer afgie-
ten in een schoon Gelas/ ende setten dat klaer wederom
inde Sonne etc. Daer van niet een beercken op die blec-
ke ghedaen byttet seer / dan het verdyjst de blecken van
die ooghen der menschen ende oock der peerden.

Maghe.

488 Die ghebreck inde crop bande Mage heeft/ende
niet eten en mach/sal nemen een loot vant beste soet hout/
doet dat swart af ende snijt dat seer kleyn/ende neemt een
loot goeden Cornijn / ende een loot Anijs / die doet te sa-
men in een minghelen kerne Welck / dat vers ghekernt
ofte gestooten is/ende doet het t'samen in eenen nieuwen
eerden pot / ende latent sieden tot dat derdendeel versoden
is/dan drinckt dat ofte doet daer byoot in ende eet het/dat
verdyjst dat quaede upt den krop bande maghe/ ende hel-
pet ten eersten niet / soo salment noch eens ofte twee maal
doen/ het is een vaste doch slechte const.

Maghe.

489 Dooz een quade mage die niet verdoutmen of eten
kan/ende sijnen appetijs verloozen heeft/ etc. Neemt een
half loot Calmus/een half loot Gentiaen/en een klaerwe
van den

banden besten *Simber*/ dit seer kleyn gefreden ende niet gestoten/ ende daer by gedaen een crupinken roggenbroot soo groot als een dupin/ klein gekrupint/ dit doet in een steenen can ofte pot / ende doet daer op seer goeden *Wijn*-schen jarighen wijn (hoe die suder ende stercker is hoe beter) kanmen oock genen wijn krijghen so salmen daer op doen een goet mengelen *Wijn*-edick/ dit salmen seer dicht toe stoppen/ ende laet enen dagh ende nacht staen/ ende daer alle mozzghen eenen lepel vol van in ghe-
dzoncken/ eerst wel om geroert eer men daer van dzincht/ men moet daer twee uren op vasten/ des abonts als men te bedde gaet soo salmen oock daer van wat nemen/ daer op salmen goeden appetijt krijghen.

Hooft-pijn.

490 Dooz groote Hooft-pijn int hooft/ salmen nemen een stuck sner roggen deeffens/ ende wat soure/ ende wat seepe / ende wat roet upt den schooysteen/ ende dat wit van een *Op*/ dit t'samen wel onder malkander ghe-
roert ende op een groot kool-blat gedaen / maer kanmen geen kool-blat krijghen / soo salmen't op graen *Papier* doen/ ende dit salmen binden onder die ballen bande voer ende niet onder't hol etc.

Aliud.

491 Item dooz die ydel van hoofde zyn oft lichtsin-
nich etc/ Nemet ij hantbollen mirre daer die rode bloem-
kens op wassen / doet die in eenen nieuwen eerden pot/ ende doet daer op een mengelen jarigen *Wijn*-schen/ stopt den pot dicht toe / ende laet het sieden / hier salmen den ghenen die ydel van hoofde ofte krancksinnich is des morgens een roeterken bloet warm van te dzincken ge-
ben/ ende daer op een ofte ij uren gevast/ ende oock soo nae den middach omtrent ij uren/ ende des abonts als men slapen ofte te bedde gaet/ al bloet warm/ men moet wannermen dit gedzoncken heeft in ij uren daer op niet eten/ oft dzincken/ men moet oock den krancken seer dup-
ster houden/ ende niet ofte seer wepnich laten spreken.

Kinck-hoest.

492 Dooz den Kinck hoest neemt Mossel Schelpen/ doet die in eenen nieuwen eerden pot ofie pan/sonder nat/ ende doet dien dicht toe/ende set dien Pot ofte pan ergens heet ende laet het braden/ende stootent heel kleyn ende geban den siecken daer van des mozghens een kleyn half lepelken met werm bier inne / ende twee uppen daer op gebast / ende na den middagh ontrent dyp uppen oock alsoo/ ende des abonts/wanneermen slapen gaet / inghelijcken telcken een lepelken.

Kinder pocken

493 Dooz de Kinder Pocken salmen neemen Padde stoel / die wassen wt Appel ofte Peerboomen/ die witter eerden witte strupcken slaen/ die Padde stoel salmen stooten ende wtdouwen / ende bloedt warm met brack den kinderen ingheben die de pocken hebben / des mozghens een romercken/ende een uppe oft twee daer op gebast ende des abonts als men slapen wil wederom/ dat salmen alsoo twee oft dyp dagen doen/men sal die ooghen terstont met een veercken strijcken met het volghende sap / men sal nemen Rosen ofte Venckel water/ende doen daer inne Sofraen van noort etc / dat salmen op die ooghen ende ooghschelen smeerem als voorsz. soo en wort die/die de Pocken heeft niet blindt/ofc de pocken niet wel wt slaen wilde oft dat die wederom infloeghen / soo salmen ingeben gestoten Acolapè saet/ met een kleyn lepelken biers / dat treckt de Pocken vander herten / ende verdyjft oock die Maeselen ende plecken/ etc.

Maeselen.

494 Item dooz die Maeselen. Neemt eenen versche Peerts dreck/ van een peert dat Gras gheten heeft gheen Dop ofte Haber/men sal dat dooz slaen met bier/ende makent bloet warm/ende hter van een romercken ingedjoncken verdyjft de Maeselen.

Kinder sprou.

495 Dooz die den Sprou krÿgghen / Neemt twee loot witte Supckers Candp ende doet die in een nieuw eerden Potken / ende doet daer op een Romercken goet Rosenwater / laet dat soo langhe sieden / tot dat het Siroop wort de selve Sproop t'kint aende mont ghesmeert als dat kint ghesoghen heeft / ende wanneer also bestreken is / en moet het in een wyl tijts niet supghen.

Worm inden buyck.

496 Daer toe neemt wat bloemen ofte knoppen van Roomsche Camillen / ende siet die in soete Melck / een wyl van die melck des mozghens nuchteren gebzoncken / ende twee upzen daer op gebast / die kinderen sullen minder als oude Lieden dvincken. Item des abony salment oock dvincken dat helpt.

Hoest der Kinderen.

497 Dooz scherpe jonghe kinderen Hoest / salmen nemen dat sap van ghestooten Peterfeli / ende wat gestooten Comijn / ende van Vrouwen soch / ofte Melck van een Vrouw die een kint socht (een knechteken) dit voorszchebers salmen wel onder een in melck mengghen / ende gebent het kint bloet warm te dvincken / daer naer maect dese salve / Neemt Lÿnsaer ende Fenigrecum / ende laet dit tsamen in stroom water op sieden / ende nemt haest vant vier / ende gietet boven een schotel deur eenen doeck / stÿf wt ghewonghen / ende doet daer een deel ghesmolten boteren by / ende roeret wel onder een / ende besmeert het kint de Borst daer mede / t'sal helpen.

Breuck.

498 Een oprechte raet ende konst vooz die ghebrocken ofte gheboysten sijn / het sp Man ofte Vrouwe / kleyn ofte groote kinderen / sullen hier mede ghenesen.

Neemt vooz eenen stupper Bapen oli / vooz eenen stup-

Der Balsemoli/ vooz een stuup der Peter oli/ vooz een stuup der Terpentijn oli/ ende so veel Eper oli als alle dese voozschreben osten / ende men sal dese olien wel onder malcanderen roeren/ ende smeeren de bzeuck alle daghe eens daer mede / ende men sal nemen een sacht stuck Honden leerz/ ende besmeeren dat oock met dese salbe / ende legghen dat op de Bzeuck / ende legghen daer eenen acht dicken boeck op/ wel stijf ende vast daer op ghebonden / dat helpt met Gobts ghenade / men sal dese saibe doen in een wel dicht toeghestopte Glas.

Eyer oli.

499 Eper oli maect men alsoo / men sal nemen 15. oft 19. heel versche Eperen/ die sal men met de doperen ende dat wit in een schoon Pan doen/ ende bzaden die soo lange/ datter oli wtcomt / soo veel oft meer olie als der andere voozschreben alkemael / dese olien salmen dan wel onder malcanderen roeren/ ende gebzupcken als voozsz. ende dit is de beste eper oli etc.

Aliud.

500 Item noch een ander oprecht teghen de Bzeucke/ Meent alle mozghen nuchteren met warm bier een wep nich Pardus olie/ ende smeert de bzeuck alle morgen met Pardus oli/ ende legt daer op een sacht stuck Honden leerz onder 't kusken dat aen den bandt is/ en smieret dat Honden Leer oock met Pardus oli/ des abonts als men slapen wil/ soo samen oock wat Pardus oli met warm bier in byntken/ ende des morgens salmen twee upzen daer op vasten/ dat helpt seer wel.

Leden die verlamt oft Senuwen die ver-
crompen syn.

501 Daer teghen salmen nemen een ofte twee pondt (daer naer men der salbe veel maecten wil) onghesoutert botter op den 14. dach Augusti oft inde crups dagen (daer omme dat mensse crups botter heet) ghekernt of ghe-
stooten/

stooten / daer toe salmen nemen Amelis / ofte Confili de
 Syepn / Agrimoni / kofte Beroni / Verbena ofte Uieren /
 hert / Schernikel / van jeders een hant vol / dit salmen wat
 in twee singden / ende seer wel te samen stooten / ende doent
 dan in eenen nfeutwen eerden pot / met de versche angesou-
 ten botter / ende latent te samen sieden / tot dat het begint te
 rupcken dan salment boben afscheppen / (want het afge-
 scheypte ist alder beste) ende dat onderste salmen door eenen
 doeck doen / dis van binnen ghequetst is die neme van dat
 eerste / des abonts / ende des morgens nuchteren ende vast
 daer op een upze ofte twee.

Het is oock seer goet ingenomen vooz geronnen bloet /
 met dat ander onderste / salmen verrompen leer smeren /
 Het heelt ghesneden oft ghestooten / ende is opzecht goet.

Leden wt de stede.

502 Wanneer eenighe leden wt de stede zyn / salmen
 nemen ghebzant water / van groen gheuever besien / ofte
 wacholter besien / als die noch groen zyn / ende doet daer
 inne witte seep klepn geschrypt / ende maecht daer een salf
 van ende smeert die op eenen schonen lijnen doeck ende als
 dat lidt eerst ingheset is / daer op gheleghet.

Verstuyckt.

503 Die haer Pant Doet of Arm Verstuyckt hebben
 sullen nemen Hop oft Hopsaet / ende doen dat in witten
 Rijnschen Winedick / sieden dat ende legghent het vast
 ghebonden op dat verstuyckt ofte verruckt.

Aliud.

504 Neemt eenen Koy vol Weyte klepen ofte Weyte
 Samelen / die doet in eenen eerde Pot / ende scherft een
 hant vol eel Sabie ende doet daer op goet out dick bier en-
 de laet het wel sieden inden verdeckten pot / wanneer nu
 dit tot eenen dicken byp ghesoden is / soo doet daer van op
 een wullen witten lap / dat leghet den Patient op zyn ver-
 stuyckte Lidtmaet / wel vast ghebonden / soo heet hy dat

lijden mach/ ende wanneer het cout is / salmen wederom een ander warm ofte heet daer legghen / men mach oock dat cout wel wederom inden pot doen/ ende soo het te dick es comment met bier dun maken/ ende wederom een wep nich ghesoden/ dat helpt.

Bloet te stoppen.

505 Neemt Papier/ ende out schoon lijnen doeck ende byant dat ober een schotel/ etc. ende bande affsien een goet deel inde wonde ghedaen/ demt/ ofte stopt dat bloet.

Quade Beenen ende Schenen.

506 Booz quade Schenen/ Benen/ ende gaetkens daer in/ Neemt Epcken bladeren/ die inde graven schier verout ende verrot zijn/ die leght op de quade Beenen/ daer gaten in zijn / des daeghs tweemaal / Somerdaeghs dymael met loopende water daer roode Cool in ghesoden is ghe- wasschen/ ofter byer aen eenighe seren quam/ soo salmen roode kool stooten/ ende doerken in dat nat/ nat maecken/ ende op dat seer legghen / ende die ghestooten Cool op de boozscheben natten doeck/ oft nacht schaer oft weechbyde ghestooten / opt seer gheleght treckt dat seer daer wt/ ende waer die boyst oft roude inne comt / daer salmen suer Rogghe Deech op legghen / hoe den Deech ouder ende suerder is hoe beter.

Die bladeren van die byamen daer die swerte Bessien (Bzaembessien) op wasschen/ ghestoten/ ende op de Schenen ofte gaten aen de Beenen ghelept heelt seer.

507 Item booz gaten aende beenen/ die niet wel heelen en connen/ salmen nemen witte Clamepsteen/ Oogsteen/ ende legt die in stroom water/ ende maect dat warm/ eff wast dat seer des Somerdaechs dymael daer mede/ des Winters tweemaal ende als het schoon gewasschen is sal men opt seer leggen/ byde Sabie bladeren met de glaede spde/ ende op de Sabie sal men eenen dobbelen doeck in't boozzinde water nat gemaect legghen/ dat helpt seer.

Quade

Quade beenen.

508 Item om quade beenen te ghenesen / Hoe groote gaten dat het spn.

Neemt ouden lijn / hoe ouder hoe beter / die sal men kleyn stooten / ende daer van wat op het zeer doen / ende neemt eenen witten sachten lijnen doeck vier dick / ende maecten hem nat in goeden lijnschen Wijnedick / ende legt die opt gat / daer den gestooten lijn ingedaen is / die sal men des Somers driemaal / ende des Winters twee mael doen / endet 'elckens wanneer men het verbindt / sal men 't schoon wasschen met warm water daer roode kool bladeren in ghesoden spn / maer men salse sieden in stroom ofte blietende water / ende soomen gheen roode kool kuyghen en conde / soo sal men dat seer t'elcken met stroomwater wepcken.

Wonden olie.

509 Om Olie te maecten voor alle wonden ende sweren etc. Men sal nemen een hant vol Dimpernel / Waenwigel of Catekrup / oft Boomsche Sabie / oft Ambrosiam , men heet het oock Balsen / Confili de greyn / ofte Amelis / Merck (genaemt Joffroumerck) Lebercrup / Paritari / Edel ofte smal Sabie / Betoni / Heydens wonden krup / Sankel / van jeders een hant vol. Dese krupden sal men seer kleyn stooten / ende in een welgheloeyde kanne doen / ende daer op doen een groote pint ofte oortken Boomolie / ende stoppen die kan wel dicht toe / ende settense in eenen kelder / ende laten die soo 2 ofte 3 maent staen rotten / ende roeren dit den 2 of 3 dach met een storkken wel om / ende stoppent t'elcken wederom dicht toe / als den Balsen bloeyt / soo sal men van die bloemen een halve hant vol nemen / ende doen die in een glas / ende doen daer by een groote half pint Boomolie in het glas daer die Balsen bloemen in spn / ende roeren die bloemen wel in de Boomolie / ende setten dat soo in de Sonne 2 maenden lanck / dan sal men dat in de kanne is / oock dat int glas

is/ t'samen by een doen in een schoone pan/ ende laten dat t'samen wat sieden ofte bzaden / ende roerent al stadich/ ende latent oock al stadich met gemaek op een kleyn vper sieden ofte bzaden/ als het nu een wijle gesoden heeft/ dan sal men dat t'samen door eenen groven hollen doeck stijf wtwijngen/ ende doent in een steene kan ofte pot/ stoppen die st of toz/ settent wech tot dat ment behoefst / dit is een seer goede Olie alle wonden heelende.

Gaten aen beenen ofte armen te ghenesen.

510 Sal men nemen die klepne roode koolsteng / die steelen van de koolen sijn als bloet root / ende wassen des Somers/maer des Winters en sijn sp niet te binden/het sijn seer goede koolen om te meesteren / want sp heften seer / dese koolen een goet deel ghesoden in stroomwater wel wt / ende daer mede dat quaedt des Somers daechs driemaal/ende des Winters tweemaal gewasschen.

Roos deurgesworen, ende anders voor allen seeren, salve.

511 Door de Roos die door gesworen is ende gaten gemaect heeft. Neemt eenen nieuwen aerden pot ofte aerden pan/ende doet daer inne een mingele Boomolie / ende set dien pot ofte pan op een kool vper / ende latent warm worden / ende dan sal men den Olie met eenen lepel wel omroeren / ende doen midlet tydt daer in een half pondt loot wit/ seer kleyn ghestooten/ alst wt wel gheroert/ tot dat het seer swart is als een kool/ hoe swarter hoe beter/ende daer by gedaen Liturgorum Auri, op duitsch Goughelit/ oock seer kleyn gestooten/ dit t'samen gesoden met gestadich roeren een half vper lanch/ dan sal men deser salve een drop op eenen tinnen Tellooz doen / est wanneer den drop vrcans cout is/ so boelt met een vingher/ oft so tap is als Deck/ dat ment wel smeren mach/ soo't dan alsoo is/ so ist ghenoech ghesoden/ dan set de pot of pan vant vper/ ende doet daer inne 2 loot wyre kleyn gestooten/ende wel goert/ dat het niet op de gront en valle/ dan neemt sijn out doeck

boeck van Mans hemden/ ofre van out sijn fluwijnen een
 half elle lanck ende bryet / met een tange sal men dese stuc-
 ken oudt lguen doech in de salve stercken / dat een booz / dat
 ander naer / tot 3 4 of 5 stucken toe / ende houdent met
 de tanghe ober de klan ofte pot / dattet wel afgebropen is /
 dat het immer oock wel nat ober al sp / ende geen drooghe
 plecke en hebbe / en dan werpt het in eenen Spinex schoon
 hout water / ende als het wel cout is / salment wt het wa-
 ter nemen / ende leggent op een schoon planck / ende strij-
 ken elck stuck wel glat / ende hangent op een lijnde 1 2 ofte
 3 dagen te droogen / tot dat de plaester ende doet hart ende
 stijf spn / dan sal men elck toe vouwen ende wech legghen
 tot dat men se behoeft / dese plaesteren connen haer 10 ofte
 12 jaer houden ende goet blijven.

Als men nu van dese plaesteren ghebrycken wil / soo sal
 men daer van snijden soo groot als de wonde is / ende leg-
 ghent daer op / ende legghen op de plaester een wit leeren
 lapken / van Hontsvel ofte leder / alle morgen ende avonts
 sal men die plaester afnemen / wasschen die wonde schoon
 met loopende water / daer roode kool in ghesoben is / men
 sal oock die plaester t'elcken schoon wisschen ende omkee-
 ren / want sy heelt aen beyde de spden / elcke repse sal men
 dat lederen lapken op de plaester legghen / aen een plaester
 heeft men 5 of 6 daghen genoegh. Of die wonde seer diep
 ware / soo sal men van dese boozschreven plaester daer in
 legghen / daer naer de wonde diep ende bryet is / daer naer
 sal men oock stucken daer in leggen.

Of die wonde root ende bperich worde / so neemt Rijn-
 schen witten Wghnedick / ende Vlieren water / van elcx e-
 ben veel / klopt dat onder malcanderen / ende maect daer
 schoon sachte doechkens inne nat / eerst warm gemaect /
 ende een wepnich wtgedout / die sal men soo langhe op die
 plaester legghen / tot dat de bperichepde wt is / men mach
 oock nemen roode koolbladen / ende sieden die eenen Pat.
 noft. lanck in stroom water / ende legghet die op die plaester /
 dat treckt het bper wel wt.

Of in de wonde quaet vleesch quame / so sal men Wlur n

bynden op een schup so lange dat hy geen schup in werpt/
dan den Alupn kleyn gestoren/ en dat pulber op dat quaet
bleesch gestroept/ of men sal nemen een lapken van Cant-
fas/ en leggen dat opt quaet bleesch/ dat nemet seer wech.

Of die wonde rontom quaet wierde/ soo sal men ront-
om die wonde smeerem met Popelier salve/ ende die plaes-
ter daer op ghelecht/ tot dat de wonde heelis. Den ghe-
wonden moet hem wachten geenen Alupn te eten/ of geen
gefouten bleesch/ of geen Verckenbleesch/ of geen looc etc.
Hy moet hem wachten vooz dioncken dvincken/ vooz
Vrouwen/ ende moet immers goeden stoelganck hebben.

Verwont.

312 Wie hem ghesteken heeft/ of gesteken of ghewont
is/ oock dooz eenen arm/ in een been/ op't hooft/ of ander-
sints etc. Die neme een roodt wullen lapken/ hoe fijnet
roodt hoe beter/ ende leght die rechte spde vant lapken op
de wonde/ soo groot dat het de wonde bedeckt/ het sp wat
wonden het sp/ al waren sp een lit van eenen vinger diep/
men behoeft gheen wietke daer inne te doen/ men sal dat
lapken wel vast op de wonde binden/ dat het immers
recht daer op blijbest ghghen/ ende men sal die wonde alle
mozgen besien/ draecht die wonde seer soo salmen dat lap-
ken met een schoon doercken af wisschen/ ende legghen die
ander syde vant lapken op de wonde/ oft dat lapken te stuf
vander wonde dracht worde/ soo salmen een ander schoon
lapken op de wonde leggen/ ende wasschen dat ander lap-
ken schoon/ dan ist al eben goet/ onder dat root lapken sal
die wonde wel helen/ ende of die wonde veel of seer droecht/
batter veel etters wt quam/ so salmen die wonde alle moz-
ghens ende abonts besten/ ende telcken dat lapken schoon
af wisschen/ dan machmen oock die wonde wel wasschen
met stroom water/ daer roode kool in ghesoden is/ ofte
permandt dwers dooz den arm ghesteken waer soo salmen
op beyde de syden/ een root fyn lapken leggen/ dat sal deur
Gods ghenade wel heelen/ soo daer gheen Senuwen oft
Aderen in twee ghyneden en zyn.

Brandt te heelen sonder lit-teecken te houden.

513 Men sal inden Waerte vergaderen schoone snee/ ende des al wat veel/ want veel Sneeus gheeft wepnich waters/ ende set die in een kelder ofte camer datter gheen stof ofte onreynicheyt inne en come/ ende wanneer de snee ghesmolten is / soo salmen dat Snee water schoon af gieten in een schoone ranne ofte glas / ende setten wech want het can wel twee of dyp jaer goet blijven.

Wanneer hem nu jemant ghebzant heeft / salmen terfont schoon doecken in dat snee water nat maecten / ende leggen die so nat op den bzant / dat treckt den bzant wt / als die doecken drooch zyn / soo salmen die wederom nat maecten / en soo dickmael nat daer op leggen / tot dat sy so haest niet droogen / dan is den bzant daer wt / so salmen Somer daeghs dypmael natte doecken int Snee water nat ghemaeckt wat werm op den bzant leggen / ende legghen latende / mach men oock deselve die op den bzant leggen met andere inghenette doecken verberschen / ende des winter daeghs tweemaal / etc.

Iffer jemant Jonck ofte Out kinderen ofte bedachde Menschen / die hem int aenghesicht verbzant heeft / die sal eenen dobbelen ofte twee voudighe doeck in dat water nat ghemaecten daer op legghen / doch en moeten die doecken niet van Vrouwen gewaet zyn / bysonder Heinden / ende soo dicmael die doecken droogh zyn / die selve verberschen / in manieren als boozen / tot dat den bzant wel daer upe is / ende daer naer salmen eenen sachten doeck om het aenghesichte napen / ende maecten gateren aen de neuse ende mondt daer men dooz eeten ende dypcken mach / ende laten den doeck omt hoest ghenaept tot dat het wel ghensen is / men sal den doeck twee oft dyp mael nat maecten met een ander doeck in sneewater nat gemaecten / dit snee water op andere hittighe seeren ghelecht / treckt dat hier daer wt.

Versheyden remedien Aliud teghen brant.

514 **Neemt** oprechtē **saep** olt / hoe ouder hoe beter ende neemt **Stroomwater** / can men gheen **Stroomwater** krijghen soo neemt roode kool / ende siet die in **Putwater** / en neemt des waters bycans soo veel als des **saep** olie / ende slaet dat alsoo langhe ofte roeret met een **storken** tot dat het een dicke geel salve is / dit sal men dan **smieren** / op de ribside van een noten blat ende legghen dat opt **stork** / ende **smieren** des morgens ende middaegs ontrent twee uren / ende des avonts wanneer men slapen gaet / wanneer de **brandt** nu upt is / soo sal men de **glafte** op **perste** spde / vande **kool** ofte **rote** bladt / smieren met de **voorschreven** salve / ende daer op legghen / ende dese **salve** sal seer doen heelen. **Is** men in het aenghesicht ghebrandt / soo sal men oock als men de ander spde gheschreven **saet** maecten ende binden ofte napen / ende alle daghe den **doeck** tweemaal / met een **peercken** deur **smieren** / ende laten den **doeck** daer op legghen tot dat heel is.

Maer om den **Brandt** eerst wt te drijven / sal men roode **Coel** in **water** sieden / ende die selve bladeren op den **brandt** ghelecht / ofte heel soute botter op een kool blat ghesmeert seer vet / dat treckt den **brandt** wt / watten in't eerste neemt om den **Brandt** te heelen / daer moet men op **slipen**.

Loopende varen.

515 **Voort** loopende varen / dat is voort die op een stede niet **duppen** en **connen** / ofte op een stede niet **stil** zijn en **can** etc. **Neemt** den eersten dach **pieren** die inde **Doven** **kruppen** / die sal men wel **schoon** **wasschen** / ende **stooten** die / ende dan des **morggens** met **warm** **bier** inghenomen / den anderen dach sal men nemen **seventygen** **Pieren** / den derden dach **seven-en-twintigh** ende doen ofte nemen **drie** als **voorschreven**.

Om te weten ofte die varen is ofte niet.

516 **Sal** men nemē eenen **Pier** / vanden genen die de **wit** ten

ten rinck om den hals hebben / ende legt die op de stede
baermen die baren heeft / ende soo het de baren is / sal der
Dier waanneer hy een wepnich daer op ghelegghen heeft
daer van bersten / maer blijft den Dier levendich / soo en
ist den baren niet / dit is alsoo gewis etc.

Sweeren.

517 Tegghen sweeringhe het sp aen Dingher / Want /
Arri / Voet / Been / of Vrouwen borsten etc. Salmen ne-
men Dieren loof / stootent ende leggent op de sweeringe /
des daeghs twee of dyp mael berberschet / so de sweerin-
ge niet dooz en wil / so neemt het of reusel van een Berg-
Dercken / hoe ouder hoe beter / ende smeert daer van wat
op wit pampier / of op een blieren of kool-blat / ende leghe
het op de sweeringge / ende leght van den ghestooten bie-
ren daer boven op.

Voor sweeren oock sweerende vrouwen
borsten.

518 Sal men nemen een Mod ofte Multwozms vel /
ende de rouwe zyde op de sweere legghen so salt verdwij-
nen of doozgaen / men sal oock dat vel mozzhens ende a-
bonts wisschen ende legghen't aldaer op tot dat heil is /
men kant oock betwaren tot op een ander tijt datmen des
van doen heeft.

Bloetsweeren.

519 Dooz bloetsweeren neemt eenen grooten eet-lepel
dol honigh / ende een doper van een ey / ende wat sijn wep-
te meels / ende roert dat wel onder malsanderen / ende doet
hier van wat op de rib-zyde van een wit kool-blat / oft op
een weeghbyze bladt / dit twee of dyp mael ghebaen / wilt
het van noch niet dooz / soo leght daer een reusel-plaester-
ken op als boorsz / dat immer de plaester niet te groot en
zy / anders soude dat gat ooc groot worden / ende men sals
eben leggen daert hem berbest of doozgaen wil.

Heel-

Heel-zalf op alle wonden goet.

520 Item op alle sweeringe/want sy treckt ende heelt
 oock op de pest ghelegt treckte dat etter upt ende heeltse.
 Neemt vant alder schoonste wit was dyp of vyf loot/ ofte
 soo veel ghy op een mael begheert te maecten/ende neemt
 oock soo veel spieghel hars/ oock soo veel wit Hars/ ende
 soo veel Hamels of Schapen ruet/ oock soo veel ghesmol-
 ten Verckens reusel van een Bergh/ onghesouten Dep-
 hoter/ een grooten eetlepel of wat meer vol Honighs/ die
 van selfs upt de haet ghezopen is/ (want dat waer hier
 toe den besten) ende oock so veel Boomolte alser boter is.
 Dit sal men t'samen in een nieuwen aerden panne smelten/
 of in een schoon gheschuytde pferen pan/ ende als dit tsa-
 men ghesmolten is/ salment dooz een haren of lynen doeck
 sigen/ ende doent dan wederom in de selve pan/ maer die
 moet eerst weder schoon gheschuyt zyn/ ende nemen soo
 swaer witten Wierroock / ofte Mastich wit ende schoon/
 soo swaer als twee groote Boonen/ seer kleyn gestooten/
 ende doen dan oock dat ander mede in de panne/ ende roe-
 rent wel te samen onder malckanderen / ende setten daer
 nae de pan op heete koolen/ roerent al/ als dat dick begint
 te worden ende nu dic is/ salment vant hier nemen al roe-
 rende/ wanneer het nu kout begint te worden/ salment in
 een bus of steenen pot doen/ etc. Dit is een kostel heel zal-
 ve aen vele geprobeert.

Wanneer men nu dese zalve ghebruycken wil op won-
 den ofte sweeren/ so sal men een plaester maken so groot
 als de wonde is / ende daer op legghen/ is de wonde seer
 diep dat mensche moet wiecken/ soo salmen wiecken maken
 van dat wulken dat aen Cardobenedicte krupt is / dese
 wulle ghesmeert met dese zalve/ dat in de wonde ghelegt
 ende de plaester daer boven op.

Of daer nu quaet bleesch in de wonde quam/ so sal men
 eenen schoonen doeck in rynschen Wijn-edick nat maken/
 ende houwen den doeck ende legghen die soo nat op de pla-
 ster/ men sal de wonde twee mael des daeghs verbinden/
 als dat seer begint te heelen/ soo salmen de plaester telcken
 schoon

schoon afwischen / ende legghen ober den anderen dagh
 een versche plaester daer op / dese zalbe is seer goet hoog
 gheboosten menschen ende kinderen / men mach daer oock
 van smeeren op honden leer / ende legghent op de bzeuck
 vast ghebonden / 'tis vooz al een heelsame goede zalbe.

Haerworm.

521 Een zalbe tegen Haerwozm seer heelsaem. Neemt
 twee of vier loot Quickzilver / ende soo veel witte Co-
 peroot / ende oock soo veel ander Coperoots / eude soo veel
 loot wit / ende so veel bukler kooznen / van jeders eben veel
 noch twee pont vorsche ongesouten boter / ende dyp hant
 bollen goet lanck rogghen stro tot asschen ghebzant / ende
 de asschen in de gesmolten boter ghedaen / ende dat voozs
 seer kleyn ghestooten / ende in een geschuerde pan gedaen /
 ende ober heete kolen gheset ende ghesoden / altijt wel ons
 gheroert / ende wanneer het nu wat ghesoden is / afghe-
 nomen / ende roerent tot dat het houdt begint te worden /
 dan in een busch of ander eerden potken ghedaen / als men
 dit nu gebzupeken wil / salment dun opt zeer of den Haer
 wozm smeeren / ende een nieuw schoon dobbel doercken
 op dat ghesmeerde seer legghen / ende dan noch met eenen
 doeck bewinden / ende desen dubbelden doeck sal men altijt
 daer op laten ligghen / tot dat het heelt / die mach men wel
 jonghe kinderen doen die maer bys of ses weken out zyn.

Aliud.

522 Item noch een oprechte konst den Haer-wozm te
 ghenesen ende niet wederom te krijghen. Neemt v. loot
 Quickzilver / ende bzeect dat soo kleyn als ghy immers
 kont / en spoutwet des morgens wanneer ghy noch nuch-
 teren zyt in u hant / ende doet daer wat Quickzilver in /
 ende wryft dat tusschen beyde u handen / dat het Quick-
 zilver wel ghezoken is / ende neemt acht loot ghewzeben
 Lootwit / ende acht loot Verckens Geusel van een Berg /
 hoe ouder hoe beter / dit sal men wel onder malckanderen
 toeren ende mengghen / ende daer van een plaester van ghe-
 maect

maect ende op den Haerwozm ghelegt/ des daeghs by
mael verbonden/ des morgghens ende avonds sal men de
plaester dun smieren /maer des middaeghs alleen afwif-
schen/ dit sal heelen en de wozm en sal niet weder komen.

Aliud.

523 Noch een ander vooz Haerwozm ooc oprecht. Neemt
een loot goet Coperoot die kleyn ghestooten is/ ende doet
dat in een groote minghele loopende of stroom-water/ in
eenen aerden pot/ende roeret so langhe tot dat het Coper-
root ghesmolten is/dan salmen dat warm maecten/ ende
dat zeer daer schoon met wasschen/wanneer het ghewas-
schen is sal men affchen van Wijnngaerts rancken daer op
stropen/ diemen also maken sal wanneer men den Wijn-
gaert snijt/ so salmen de rancken wat in den oven steken/
wanneer de weggen daer uyt komen/ ende latent daer in/
of in de Sonne des Somers drooghen/ende op een schoo-
ne plaetse met een was-kerse aen-steken ende branden/
men sal die affchen wel een jaer goet houden/ als men die
droogh ende dicht in een schoon kanne set/ van dese affche
salmen telcken/wanneer men dat zeer met het voornoem-
de water ghewasschen heeft/ daer op doen/ende maecten
eenen dubbelden schoonen doeck nat in dit warm water/
ende legghen die op dat seer/ daer de affchen op ghestropt
is/ alsoo salmen avont ende morgghen doen.

Water.

524 Vooz het Water een oprechte konst. Neemt wit-
te Wijnrancken ende brandt daer affchen af/ ende neemt
een mingele witten Rijnischen wijn/ hoe cuder hoe beter/
ende neemt een groote hant vol van dese affchen/ende doet
die in schoone lijne doecken/ ende leght den doeck met de
affchen op eenen schoonen pot/ ende giet dien Wijn op de
affchen ende doet het tsamen dooz den doeck loopen/dit sal
men dus twee mael op de selve affchen gieten/ (maer die
lijnen doeck moet so dicht zijn/ dat de affche niet met dooz-
en loope) dan sal men den Wijn in een schoone kan doen/
ende

ende dicht toestoppen/ etc. Hier van sal men den ghenen die dat water heeft des moorghens nuchteren een roemerken warm te dinccken gheben / ende daer twee upzen op laten vasten/ ende des abonts insghelijcken/ oock soo veel bloet warm/maer men maet eer men daer van dincckt/ de kanne met den dzanc wel omroeren ende toe stoppen. Item men met dese kanne dat water noch niet al quijt/ dat men noch al wat zierck is/ soo salment noch eens alsoo maken/ ende ghebruycken tot datmen ghenesen is.

Aliud.

525 Nocheenen vasten goeden raedt hoor het Water/ Neemt een groote wortel van de vrouwen Wups oft bart de Wups daer de gespikkelde bloemen op wassen/ende een stuc van de wortelen van Peper-radix/dese wortelen wel schoon ghewasschen ende wat weber laten berstigen/ darr seckleyn ghesneden ende ghestooten / ende dan door een stramijn met anderhalf minghelen jarighe Rijnse wijn door ghevozen ende in een kanne ghedaen/ die buyten en binnen seer wel geloot is/ ende stoppen de kanne wel dicht toe / ende hier van des Somer daeghs dyp mael een roemerken bloet warm ghebroncken/ eerst de kanne wel ontgheschud/men moet het smorghens nuchteren dinccken/ ende twee upzen daer na vasten/ ende namiddagh sal men oock soo veel daer van bloedt warm dinccken ontrent dyp upzen/ etc. Door het dinccken dat water alijt roerende/ ende weder dicht toemakende. Item des abonts als men slapen gaet een roemerken gebzoncken/ alles in manieren als vozen/ende of dat water somtijts inden mensche niet wel sincken en wilde/sal men den selven den rugge stricken/ van den necke nederwaerts/ so salt wel sincken/met desen dzanck zijn gheheelde ende ghenesen ettelijcke die de Doctoren het leven ontsepden/ het zy roodt/ gheal of wis water/ desen dzanck is daer toe goet.

Aliud.

226 Noch een ander oprechten raet hoor die het water hebben/

hebben/ daer mede oude ende jonghe menighmael geholpen zijn. Neemt twee hant vollen kleyen of te heper netelen dat krupt met de wortelen/ ende siet dat in twee minghelen goeden Rijnischen wijn/ oudt ende klaer/ dit doet te samen in eenen aerden pot dien wel dicht toegestopt/ ende laet het steegh staen steden/ als dat op de helft ghesoden is sal men den pot vant vper doen / ende decken die toe met een houten of eerden decksel (primers met gheen koopren of pseren) hier salmen des moighens nuchteren eenen goeden roemer vol van drincken/ bloedt warm/ ende des avonts oock alsoo/ dit is booz wit ende blanck water oock booz den steen seer goedt / men sal de kinderen van desen drinck (ist noot) een kleyen gelaesken ingeben/ ende men sal de netelen plucken wanneer sy int zaet staen.

Verstuyckte leden.

527 Booz verstuyckte leden/ al waren sy schoon upt de stede/ so moet men dat lit eerst in de rechte stede helpen en setten/ daer nae sal men nemen een groote hant vol groens Alffem/ ende twee versche eperen met de schalen/ in eenen bysel ghestooten / maer soo men gheen versche Alffen en kan krijgen/ so moet men hem met ghedrooghe behelpen/ doch de groene is de beste. Dit t'samen ghestooten sal men doen op eenen witten wollen lap ende maken dien wat warm/ ende doen dat op het zeer/ soo haest alst kout of drooghe wordt/ salment verberschen/ ende houden ders Doet/ Been/ Handt ofte Arm/ vier ofte vpf daghen stil/ het sal beteren.

Lôop in den buyck.

528 Eenem oprechten raet booz die te veel te stoel gaen/ of den loop hebben/etc. Neemt oprechten Rijnischen jarghen Wijn/ ende oprechten ghebzanden Wijn/ ende herst of bzaet een stuck witte broodt/ ende doet op dat gheherste broot eenen lepel ghebzanden wijn/ ende een lepel van den Rijnischen wijn/ dat eet smorghens nuchteren/ ende vast daes wat na/ dit sal men vier of vpf moighens also doen.

Hier mede zijn geholpen die den loop ober een jaer ghe-
hadt hebben / ende geen hulpe en baette

Aliud.

529 Neemt vande spaensche geschilderde ofte gespic-
kelde Boontkes / ende stiet die gans moztw in een sop daer
schapen vleesch inne gesoden is / doch dat niet sout en is /
men false soo langhe sieden dat sp splyten / daer alle daghe
van geten / stopt / sterckt ende boet seer.

Aliud.

530 Teghen den buyckloop / dat welck men Craem-
brouwen ingheben mach / men zal v of vj versche eperen
hart sieden / ende van salmen vande harde doperen som-
tijts wat innemen / kleyn wjghen / ende met wijn een dick
suppken maken / wilt ghy wat Supckers daer inne doen /
schadet niet / daer van salmen 's mozghens / 's middaerch
ende des abonts eten / dat stopt seer sacht / ende men mach
het oock wel Craembrouwen ingheben / die te vele stoel-
ganck hebben.

Root Melisoen ofte buyckloop.

531 Men sal inden Somer plucken een goet deel rods
Moerbessen die heel root zijn / ende doen die in een nieuwo
eerden pan / ende setten die ij of iij mael inden Oven als
de weggen daer upt komen / men false soo dick inden oven
setten tot datse soo drooch zijn / datmense tot kleyn pulber
stoten kan / maer men moets wachtten datse niet en ver-
branden. Dit pulber salmen drooghe in eenen steenen pot
dicht toe gestopt wech setten / daer het droogh staet / als
men hier van ghebypcken wil / salmen een kleyn half le-
velken in warm bier ofte wijn in een supp doen / ende dat
des daeghs ij mael soo eten / 's mozghens ende 's abonts.

Clepne jonghe kinderen van ij of iij jaren / die salmen
telkens soo veel ingheben / als men tusschen ij vingheren
vatten kan.

Aliud.

532 Noch een ander dat sacht stopt / men zal nemen

Wat seer kleyn gebuyt weyten meel/ ende doen dat in eenen nieuwen eerden pot/ of steenen potken / ende legghet daer een nat Papier op / doch dat het niet en druppel/ ende setten dat alsoo mettet byoot inden oben / ende laten't soo langhe staen tot dat het byoot gaer is/soo ist meel oock genoech etc / daer Wap afgemaect/ ende die's moogheus ende des abonts gegheten stopt natuylijck.

Stoelganck te doen hebben.

533 Men sal een witte ofte greele Baeten Wortel seer schoon wisschen ende niet wasschen/ doch soomense wasschet salmense wederom heel droogh laten worden / ende met een doeck drooghen/ dat scherp ofte kleyn wortelken mach onder met een mes wat afghesneden worden/ ende maken die wortelen een stuck weeghs wel het in raepol/ se weten dat scherp middelste eynde/ ende men sal de wortel alsoo in de oli vet ghemaect strecken in des menschen fondament/ hinderst of eynde of achterste/ en men sal eenen vierboudigen warmen doeck daer stijf booz legghen / is den Patient soo sterck dat hy sitten kan het zy op't bedde of op den stoel/ soo sal hy alsoo wat sitten blyben/dat sal trecken ende daer sal boozt goeden stoelganck navolghen/ als men nu te stoel gaen wil/ soo sal men nemen eenen ketel met warm water daer kool-bladeren in gesoden zijn/ hat men roode kool-bladeren krjghen dat zijn de beste/ dat sal men heet gieten in dat becken/ ofte anders daer men op te stoel gaen wil/ dat trect seer neder.

2 Men maect ooc pillen van witte zoep/ ende steect of net dat in raep-oli/ ende steect dat achter/ dat maect oock goeden stoelganck.

3 Noch salmen nemen een goeds Dyge/ snijden die op ende doen de kernnen schoon upt/ende nemen wat seer zout te boter/ende doen die op de uiterste zyde van den Dyghe/ ende rollen die stijf in malckanderen / ende tusschen elcke om-stach van den Dyghe salmen al wat boter doen/ ende dat salmen achter in steken/ dat helpt seer wel.

4 Eenen supren ghebraden appel gheschelt/ ende wat
 boter daer in ghedaen/ ende dat soo wat heet ghegeten/ als
 men zijn maeltijt ghedaen heeft/ ende van eenen goeden
 bronck bier daer op ghebroncken.

Winden steecken ofte pijn.

534 Die groote steerte van winden in den buyc heeft/
 ende gheenen wint boven noch beneden can quijt worden/
 sal nemen een of twee lepelen geversten Honigh/ ende doer
 die in eenen pferen lepel/ ende doen daer by soo veel zourg
 als een kleyn ey groot is/ ende een vierendeel loots goeden
 ghestooten Comijn/ die salmen ober wat kolen sacht bra-
 den/ men moet het altydt met een stocxten roeren sonder
 stil houden/ als dat soo wat ghebraden heeft/ salmen daer
 van wat op eenen tennen tellooz druppen laten / is dat het
 stijft wanneer het kout is/ so salmen van ooc haestich dat
 ander op een tellooz ofte schotel gieten / ende schoon wt de
 schotel of Van schrabben/ ende daer sal men twee ofte dry
 groote langhe Pillen / soo groot als een vingher van ma-
 ken of drapen / een van die pillen sal men achter steecken/
 ende doen eenen dubbelden doeck vooz dat eynde/ helpt het
 niet met een Pille / soo salmen wederom een steken / tot
 dat men wint kan laten.

Root melisoen.

535 Vooz roodt melisoen ende buyck-loop/ neemt een
 groote hant vol Amelis of Confili de greyn/ ende set die in
 een minghele soete melck/ in eenen nieuwen aerden Pot/
 dicht toegestopt/ ontrent een upre lanck/ hier van sal men
 des daeghs dry mael drincken / bloet warm ghemaecht/
 men sal een goede Muscaet in nat werck of nat Pampier
 doen/ ende in heete affchen braden/ als dat werck of Pa-
 pier droogh is/ soo is de muscaet oock ghenoegh ghebra-
 den/ men salse stooten ende nemen t'elckens wat met den
 vooznoemden melck in dat helpt.

Dese heerlijcke nabeschreven Medicinael
 stucken zijn ooc upt des weled. Dyr Heeren H. Bidrich
 van Batenborgh/wijlent Heere tot Aenholt/ ec. Med-
 derijnboeck gheschreven.

Tant-pijn.

536 **I**tem booz de tant-sweer ofte pijn / sal men nemen
 Wijnedick / ende houden die lange in den mont / met
 een krupht ghenaemt Quinque Folium, ofte siet die wortel-
 en van pferen hart / met Wijnedick / ende legghet als een
 plaester op de kinne backen of wanghen / wat tantsweer
 dat het is het sal beteren.

Brant.

537 **I**tem booz alderley byant sal men nemen Scha-
 pen Ongel ende Keusel van eenem Berch / Wierooch elck
 naer adbenant / den Wierooch gestooten / ende den Keusel
 gesmolten met het vet / wel onder malcanderen gemengt /
 ende op den byant gesmeert / ofte op een reyn lijnen doer-
 ken ghesmeert / ende daer op gheleght / alle dagen 2 mael
 verbonden ende reyn gemaect.

Worm.

538 **I**tem booz den Worm / ofte oude quade gaten in
 beenen ofte armen : Neemt een vierendeel pont out Keu-
 sel ofte Berghen smeer / een handt vol Wijnrupte / kleyn
 ghebacht / ende dat in een aerden Pan onder malcanderen
 ghebraden / dooz eenen doeck ofte stramijn ghedruckt soo
 hart als men kan : Item daer toe sal men nemen een once
 Coperoot / een once Alants wortelen gebroocht / een once
 Salpeter / een half once Solffers / dit boozschreven t'sa-
 men seer kleyn gestooten / ende in dat boozschreven Keusel
 ende Wijn-rupte ghedaen / ende wel onder malcande-
 ren gheroert / tot dat het koudt wordt / ende niet meer en
 sinckt / dan wordt het een salve / dit sal men dunne ont
 den Worm ofte ander boozschreven smeerren / soo nae aent
 sweer

stoeer als men lijden kan / ende niet in de wonde / want het soude te seer bijten. Dit sal men des daechs twee mael verbinden / maer niet tegen het vper / ende doen daer repn lijne doercken om / men sal den doeck met doecken verberschen. Dit sal mer den eersten seer bijten / maer het sal oock meesterlijck seer heelen. Probatissimum.

Lit-water te stoppen.

539 Neemt den middelsten bast van Linden-hout / eek daer op gegoten Roosenwater ende Weghbyeewater / een nacht daer mede gestaen wepcken / dan wordt het dun als Aijn / daer inne natte doecken nat gemaeckt / ende warm op dat (daer dat litwater wtloopt) gheleght ende omghe-
slaghen.

Popelier salve te maecken.

540 Men sal nemen knoppen van jonge Popelierboomen / Wepbater / Lijnsaet olie / Bergen reusel of smout / Schapen onghel / Spaens groen / Lubstock / eel Sabie / elck eben deel / dit boorszeyven te samen ghestooten / ende in eenen nieuwen aerden Pot ghedaen / ende dan een Miscere of langer ghesoden / ende daer naer door eenen grohen lijnen doeck gheslagen / ende in een Bus ofte andere Pot ghedaen / ende ghebypckte alst noodich is / dit mach men tot alle ghequeiste / gheslaghen ende gheballen seeren ghebypcken.

Scheurbuyck ofte Scheurmout.

541 Item vooz Scheur-buyck ofte Scheur-mont / daer't soo verre ghecomen is / dat het eenen door de leden getoghen is / ende met vlecken wtstaet / welke root ende bloepende spu / ende die dese krankheyt hebben / die spu onder de tonghe dick ende blumt / daer teghen dit navolgende oprecht goet is.

Item men sal nemen een handt vol Beecker-bunghe ofte Waterkers / oock Dupbekerbel / elck eben deel / stoot die in eenen Woxtier-steen kleyn / ende neemt een half
L 4 minge!

mingele melck/die versck gemolcken is (van een Segge ofte Gepte waer de beste/ siedt die ende gietse heet op dat boozschreuen krupt/ende soo drooch als men kan doorgheslagghen/ hier van sal men drie mael drincken / oock drie mael s'daechs/ des mooghens nachteren/middaechs/en des abonts als men slapen gaet / lan warm eenen goeden becker vol / ende in drie daghen en sal men anders niet drincken als lauw melck / ende niet eten als melck met Weggen gesoden sonder sout/ende men sal hem wachten te eten / daer Weyer ofte Looch in is / een maent lanck/ende ist dat het ten eersten ofte ten anderen mael niet en helpt/soo doet dat booznoemde ten berdemael/ maer men moet 8 daghen beyden/ eer men het wederomme neemt/ende men mach ooc wel kappen soo men wil/ende of men die blecken verdrÿben wilde/sal men ouden Wijn nemen ende oude Weggen / ende een wepnich Bolus / ende dat sal men des abonts op de blecken binden.

Aliud.

542 Noch een ander booz die dat ghebreck inde mondt krijgen/of aen de tanden/ende die tanden los worden/etc. soo sal men nemen een minghele ouden Wijnschen jarigent Wijn / ende een minghels loopende waters / ende dat sal men doen in eenen vierwen eerden Pot / ende doen een hant vol snal Sabie daer inne/item Wsoop/Waterkersse/Endibie/ Caprifolium, Piersicken loof/ elcx een handt vol/ dit krupt sal men kleyn hacken/ende doen dan daer toe 2 loot Wuyng/siedent op de helft/ende slaent booz eenen doeck/ hier van sal men nemen eenen lepel vol in den mont lauw warm/ende in den mont gehouden/ende booz de tanden geruyft ofte geschroepert dat het niet in gae / en houdent soo langhe in den mondt als men can / ende dan sal men nemen een half maetken Ronich / ende doen daer inne een hant vol witte Roosen/drooch ofte groen/so men die krijghen kan / ende nemen daer naer eenen Roemer schon waters/daer toe 2 loot Supkers/ende latent daer wel niet siedent / ende als het gaer is / soo sal men in een
glas

glas oft Potken doen / hier van sal men een wepnich nemen / ende stricken om de tanden / ende dat vleesche sal alsdan wederomme versoeten.

Aliud.

543 Men sal nemen een handt vol Waterkerse / ende oock soo veel witten Gaudzeck / te samen in een Dozier ofte Djsel ghestooten / hier op een minghele out bier van klare Gerste gebrouwen / gegoten ende dooz gheslaghen / hier van sal men sietts dzyucken / ende gheenen anderen dyanck / van wel een wepnich Wjns ghebryucken / den mondt met het selve water ofte dyanck alsjdt reyn ghe-wasschen.

Stoel-ganck.

544 Item booz den stoelganck sal men nemen Soet-Dout 2 loot / oock anderhalf loot Anijs / 2 loot Senebladeren van Alexandjinen / 1 vierendeel pont Rozijnen / die steenen daer upt gebaen / dit bozighe in een mingele goedt biers ghegoten / ende in een eerden Pot op het derde deel ghesoden / hier van sal men des avonts ende mozghens nachteren dzyucken / ende als het ten eersten niet en helpt / soo sal men noch half soo veel nemen / ende wat hier van noch van over blijft / mach men dat noch metter tjdt als men dit behoest dzyucken.

Brant.

545 Item booz den brandt sal men nemen een half pondt Hars / een vierendeel pondt Was / een lepelken vol Bergen smout / een half vierendeel loot Wierroock / cleyn gestooten / ende dat Was / Hars ende smout onder malcanderen gesmolten / ende den Wierroock daer in ghedaen / ende wel onder malcanderen gheroert / dat het kruk woz-be / ende den brant daer mede seer van gesmeert.

Heel-zalf.

546 Item om heel-salf te maecten / sal men nemen
R 5
Was

Was ende Hars/ als boben/ oock daer naer dat men beel salbe maken wil/ oock Wierooch als boben/ maecten die salbe in de boozgaende manieren/ maer men sal daer Jof-
froumarck Vt nepar toe gebzupcken/ oock sal men van het
Berghen smout daer toe doen / maer niet meer/ dan dat
men't smeersich ende sacht maecte.

Oogh-vlecken.

547 Booz blecken oft malen in de ooghen / sal men ne-
men ongesemden Honich / die van selfs upt de raden ge-
droyen is / Goutwortelen / Celidonium, die wortelen daer
van repn gheschzapt ende ghewasschen/ dat sap daer upt
ghedout / oock een wepnich Soffraens / Muscaten bloe-
men / doch wepnich / drie ofte vier Muscaten nagelen / eent
achtendeel van een Noote Muscaet. Dit boozschreiben
kleyn gestooten / ende met het booznoemde sap van Gout-
wortelen booz eenen repnen doeck ghedout / ende van dien
Honich een oortken of pintken met den anderen onder eent
ghemenght / soo beel byspits het een wepnich scharp op de
tonghe sp / ofte daer naer dat het ghebeek groot is / ende
men dat scherp oft bittende hebben wil ofte niet / hier van
sal men des daechs twee mael in de oogen een droppelken
laten dzuppen / ende de soge daer naer toe houden.

Item soo de ooghen te seer hittich waren / soo sal men
witte broodt nemen / ende leggent eenen nacht in Roosen-
water / ende douwen van dat water upt / ende maken van
daer een koercken van / ende leggent op de ooghen / dat sal
de hitte daer van upt trecken.

Fistulen.

548 Item booz Fistulen sal men nemen S. Jans
krup / oft wilde Hoppe / Hiperium oft Parforata , oock soo
beel Labendel bloemen / ende dat in Wijn ofte Bier ghe-
legt / ende daer van steets gedroncken / doet die Fistulent
heplen.

Vallende siecte.

549 Dooz vallende siecte / sal men nemen Linden bloet water / Algoet (stout ofte edel Henrick ghenaeemt) water / jeders eben veel / te weten 3 lepelen / te samen ghemengt / ende dat den krancken (soo haest als hy de krancheyt heeft gehadt) ingenomen / ende sal altijt ober de woztel van Algoep (Edel Henrick / dat oock Dergel-krupdt heet) dinccken / tot dat hy genesen is / ende soo het hem ten eersten niet en helpt / sal men't 2 ofte 3 dagen doen / totter tijt toe dat men beteringe beuint. Het vermeynen etlycke superstitieuse / dat het Linden water op den rechten middach tusschen 12 ende 1 uppe ghepluckt / ende tot asscheren gebzant / beter ende krachtriger syn soude / doch heeft men bevonden / dat het geholpen heeft / dat sulckis op een rechten middach niet gepluckt ende gebzant was / men kan't van beydes ver soecken / & quod bonum est tenere.

Brandt.

550 Den byandt te heelen / mach men nemen hersch Bergghen smout / daer geen vleesch aen en is / ofte vleesch in klepne stuyckens gesneden / opt water gesmolten / ende daer naer repn wederom daer van gheschupmt / ende soo langhe ghekeert / dat geen water daer inne en blijft / ende doen noch een weynich Bolus Armenic klepyn gestooten of gheschraept daer onder / ende met een lepelken wel onder een ghemenght / hier mede sal men den byandt seer dunne smeren / ende het heelt haest sonder lit-teecken te houden.

Wonden-dranck.

551 Item eenen goeden wonden-dranck te maecten / sal men nemen Schernikel / Wintergroen / Betonf / jeder eben veel / wanneer die krupden groen syn / ende doense in een groot mingele Wjns / ende in een steenen kanne te samen ghedaen / dicht toegestopt / datter gheen swadem upt comen en mach / ende in een ketel vol waters gheset / ende

4 ofte 5 uppen sonder obersteden ghemaeckelijck laten sie-
den/soo is den drank goet/ende hier van sal men den ver-
wonden des daechs 3 lepelen vol te drincken gheuen / na-
melijck des morgens nachteren/ende 2 uppen daer op ge-
hast / des middoechs ende abonds / men mach oock hier
by doen Spboek ende Meus / insonderheyt soo de wonds
hoben de Leuer ware.

Geschooten.

552 Item wanneer die wonde gheschooten waer / soo
moet men daer op hebben dat den brandt upt treckt / ende
sal aldus gemaeckt worden.

Men sal nemen Linden bast ende Onede kernen / ende
leggen dat te samen eenen dach lanc in vlietende water /
ende eenen linnen doeck daer naer daer inne genet / ende op
die wonde gheleght / ende den doeck ghestadich nat ghe-
maekt met dit water / men sal daer een plaester opleg-
ghen van swarte Seepe / dat treckt den brandt upt. Ra-
ficatum.

Borst-dranck.

553 Item men sal nemen Psopp / Centare / Carbobe-
medicke / ende Sabie / te samen een groote handt vol / vpf
Werronge bladeren / anderhalf loot Anjs / een loot Soet-
hout / dit voorschreven sal men in een mingele oude Wijn
ofte Bier / op die helft in eenen ueuwen Pot sieden / ende
hier van des abonts ende morgheus eenen goeden roemet
drincken bloet lauwwarm.

Item men mach hier oock wel by doen 1 klepne handt
vol van de wortelen / die op de Wilgen ofte Wpen wassen /
geheeten Doorn wortelen / reyn ghewasschen ende schoon
gemaeckt / ende in twee gespleten of in stucken gesneden /
oock 4 ofte 5 klepne Wlants wortelen / oock een klepne hant
vol Baembesien wortel / reyn ghewasschen / oock Dpgghen
daer de steenon upt gedaen syn / ende Rosijnen / ooc Sup-
ker Candys / dit ghemaekt als voorschreven / ende inge-
nomen / derlicht ende rupnt de borst.

Borst-dranck.

554 Item men sal nemen een ooytken ofte pinte een half mingele Honichs/ ghesoden ende repn gheschuynt/ een goede hant vol Rozijnen/ die steelkens ofte sterikens af/ ende die steensn upgedaen/ een hant vol Winter gersfe/ een loot Anijs/ een loot Soethout/ een kleyn hant vol dzoogen Wsoop/ oock soo veel Venus-hapz/ oock soo veel dzoogen Weperoon/ acht bladeren Hertstonghe/ een half loot Cancells/ een handt vol Varen wortelen/ die op die Wilghen wassen/ schoon gheschyaert/ ende gespalet/ ends kleyn ghesneden: Dit voorschreven te samen ghedaen in eenen nieuwen aerden Pot van drie mingelen/ vol schoon loopende water/ op de helft gesoden/ daer naer dooz eenen schoonen lynen doeck gesogen/ daer dan noch toe ghedaen een half loot Supcker Candijs/ kleyn ghestooten ende in eenen schoonen Pot ghedaen/ hier van des daechs 3 mael ghedroncken/des mo:ghens nachteren/middaechs ends abondts/ een glaesken ofte wijn-potken lau warm/ ends als den voornoemden dranck eerst ghesoden is/ sal men daer noch inne doen een hant vol roobe hoosen gedroochte zynde/ een half loot Driakels/ of een vierendeel loots/ die goet ende sterck is/ ende dit mettet voozgaende wel onder malcanderen gemenght.

Aliud.

555 Item een ander vooz die betroude syn om te doert upwerpen/ men sal nemen Wsope/ Marrubium, ofte Catraurpe/ elcx een handt vol/ 12 Dijghen in 3 stucken ghesneden/ 2 loot Rozijnen/ die stelen af/ ende die steentkens uptghedaen/ met 2 loot Soet-hout/ dit voorschreven sal men kleyn stooten/ ende in een mingele waters sieben op de helft/ ende dan dooz gestagen/ daer sal men dan noch by doen 4 loot Varen wortelen/ bereydt als voornoemt/ 12 loot Supchers/ ende dan wederom opgesoden/ ende daer van ghedroncken 3 ofte 4 mael des daechs/ oock 3 ofte 4 daghen lanck na malcanderen,

Hoeft.

556 Item een ander dat goet booz den hoeft is / ook booz de bozst.

Men sal nemen een mingele schoonwater / een mingele jarigen Rijnischen Wijn / een half mingele Ronchs / met een hant vol Varen wortelen (als boornoemt bereyt) ende dit in een schoon eerden Potken gesoden / reyn geschupint datter gern schupint op en blijbe / alsoo dat het dick wordt als Syroop / ende die wortelen dan wtgenomen / hier van sal men des daechs 3 ofte 4 mael eenen lepel vol van innemen / min ofte meer daer naer men verdragen can.

Booz den hoeft sal men nemen supz Appelen / ende halen die boben aen de bloemen wt / ende doen die vol Supkers / ende in een potken ghedaen / al dicht boben toeghestopt / ende dat in een ketel warm waters geset / ende laten alsoo dien Appel in 't water opsteden / ende daer van ghenomen als boben.

Breuck.

557 Item booz ghescheurde ofte ghebroken lupden / jonck ofte out / een salbe te maecken.

Item men sal nemen acht loot goeden jarighen witten Rijnischen Wijn / 8 loot Rardus olie / ofte van swarte Coriander / 3 loot Derts ongels / 2 loot Maechden Was / dit sal men doen in eenen nieuwen aerden Pot / smelt het onder malckanderen / ende doen daer toe anderhalf quintel goeden gestooten Roobarbar / ende nement dan vant bper / ende roerent dan soo langhe onder malckanderen / dat het gantsch kout wort / ende dat men geen Wijn en siet / dan is de salbe op haer behoozte gemaeckt.

Ende wanneer een out mensche ofte kint gebroken is / soo sal men hem eenen bant doen maecken ende aenboen / daer toe bequamelijck ghemaecht / dat die op alle plaetsen wel passe / daer sal een viercantich kusken aenghemacktsyn / 'twelck op den breucke legghen sal / ende gantsch bedecken

decken ende inhouden mach / dat het niet wederomme wt en gae / ende ist een knechtken / so sal men nemen een bles van eenen Berch ofte Beer / ende ist een Wechtken / soo sal men van een Soch ofte Gelt nemen / oft een gebroochde Blase / ende sal daer een plaester van snijden / soo groot dat het den bzeuck gantsch ende wel bedeckt / ende sineren van de boozgenoemde salbe daer op / als men op een ander plaester doet / ende legghen dat onder de bzeuck / onder op dat cusken als booznoemt / ende men sal van den krancken te bedde legghen / ende moet hem een maent soo te bedde houden / dat hy niet op en stae / ende sal eerst over den anderen dach die eerste plaester nemen / men moet hem oock in natuyplijcke sonder oberbloedighe spijse houden / ende moet hem hoeden vooz alle spijse die seer vult / ende den bupck groot ende dick maerk ofte wint bzengt / ende men sal hem alle dagen Sanikel krupt in zijne spijse of dyanck doen / ende wanneer hy nu heel is / soo moet hy hem noch eenen tijt in den bant houden / dat het des te stercker heele / moet hem tamelijck stil houden / wachten hem vooz het roepen ende swaren hoeft / oock vooz haestich opbaren.

Geronnen bloet oft geswollen.

558 Item vooz geswel / van ballen / oft van slaen / ofte geronnen bloet / sal men nemen Walwoztelen klepn ghefrooten oft ghepulberiseert / ende met wit van een Ep als een plaester daer op geleght / ende eerst wel onder maleanderen gheslagghen / doet terstondt dat bloet stillen / oock die woztelen van Walfart in wonden dyanck gedaen / dien die niet binnen 'tlijf gesneden is / dat den adem daer upt gaet / heelt oock 't selbe seer wel.

Water-badt.

559 Item een badt vooz 't Water te maken. Salmen nemen een ofte meer Kiesel-steenen / maken die gloepende heet / ende legghen die in een badt-kuppe / ende dat boven dicht ende rontomme toegemaect / dat men ebenwel daer Gue sitten mach / doch dat men dat hoost daer wt houden
kan /

kan/ ende gieten dan op den heeten steen Wijnedick/ ende
wachten hem in't wasschen booz die steenen. etc.

Brant.

560 Item booz byant sal men nemen een stuck Speck
van eenen Bergh / ende een wassen Kers ontfonten/
ende byanden dat Speck daer inne / ende laten dat Speck
met het was alsoo druppen in een potken met water/ende
daer naes afgeschupmt/ende onder malcanderen geroert /
ende alsdan dese zalve op een pellen doercken gesmeert/ of
op Rote boome blaen/van S. Jans kruptwis/seer dun/
ende des daeghs twee mael daer op gheleght. Ende oft
dat vel van den byandt gerumpelt waer/wanneer het ge-
nesen is / soo sal men nemen stont ofte mest van eenen
hengst dat int gras gaet / ende met stroom water doo-
laen/ende daer dickmael met ghewasschen.

Scheur-mont.

561 Item booz eenen quaden mont oft Scheurbuyck
sal men nemen Krupf-doozn/ ende den oppersten bast af-
gesneden of afgedaen / ende nemen of schjaepen daer naer
den anderen bast die geel is/ ende leggen die in schoon loo-
pende water / ende daer mede den mont des daeghs drie
mael rout ghewasschen oock met Roosen ofte Somer
Wontch ghesmeert.

Roos.

562 Booz de Roos sal men nemen eenen linnen doeck
inat gemaect/ in goeden wel gebernieuden rooden Wijn/
ende op de Roose gelecht/ dickmael herverst/ doet die her-
gaen en niet weder comen.

Rooden buyck ofte stoelganck.

563 Daer tegen sal men nemen twee leyelen Boonen
meel dat sijn ghesift is/ twee Muscaten kleyn gestooten/
twee seer barsche dovers van een Ep/ dat wit seer reyn
afgedaen/ daer toe sal men doen twee leyelen rooden wijn/
ende

ende mengen dit voorschreven onder malkanderen/ ende daer naer neemt eenen nieuwen tegelsteen/ ende laet diers in't vper seer heet worden/ ende dan neemt den steen up het vper/ende blust hem met rooden wijn/ ende legt hem daer nae wederomme in't vper/ende neemt de voornoemde materie met malkanderen gemengt/ende maect daer van een koeyken / ende bakt dat op den geheeten steen/ doch dat het niet en verbrande. Hier van sal de krancke des mozzgens/ middachs ende abonts een wepnich eten/ ende is hy soo kranck dat hy niet eten kan/ soo salmen dat stooten / ende geven hem dat met bloet-laetwen wijn te dzincken.

Aliud Conservativum.

564 Tegen den rooden buyck/ men sal nemen roode Wambesien die noch niet tijdich en zijn/droothen die/ende pulveriseren die / ende dzincken daer van met laeu-wasmen rooden wijn.

Bloet te stoppen.

565 Item om bloet te stoppen/ salmen nemen witte Coperroot ende houden dat op die wonde/dat sal terstont stoppen.

Beenen die quaet zijn.

566 Salmen nemen een hontbol wilde mepsoete bladeren/ een hantbol Fiolen bladeren/ een hantbol Donderbaret ofte hupfloock/ een hantbol eel Sable/ dit t'samen gestooten in een moztier / ende door eenen doeck geslaghen / dan salmen nemen een mingelen loopende ofte reghen-water/ ende hanghent ober t' vper/ende latent tot het op sieden comen/ ende doen dan dit voorschreven nae daer inne/ende doen dan noch twee lepelen Weechden ofte souer Ronich daer inne / ist saecke dat het vleesch swaer is van quaedt vleesch/ soo salmen in dit nat doen een wepnich onghelanden Alupns kleyn ghestooten / hier mede salmen dat Been wasschen / ende oock natte doechen daer

van op leggen/ 3 ofte 4 mael des daeghs/maer is dat die
doecken daer inne baken/ soo salmen met dat selve water
bupten netten/ etc.

Aliud.

567 Item een ander hoorz eenich seer daer byer inne is
men sal nemen ghedistilleert water / van roggheven Aeren
die int blopen staen / ende met dat water salmen dat seer
wasschen/ende natte doecken daer van ooc op leggen/ 3
ofte viermael des daeghs / ende als dat byer daer uyt is/
soo salment onderhouden/ met het water boven genoemt/
oock machmen maken scherpe looge van pot asschen met
Wijn/ende wasschen daer mede is seer goet.

Bloet spouwen.

568 Remedie hoorz de gene die bloet spouwen/ Gome
me van Mandelen Boomen ghedroncken met Wijn.

Item Betonie krupt gheleght in Wijn / ende dat ghe-
droncken.

Emantes/ dat is bloetsteen/ tot pulber gemenght met
Roosen water/ ende daer toe Gummi Arabicum / daer
wt pillen ghemaect / ende ingenomen beneemt dat bloet
spouwen.

Item Bilsen zaet met Muls / ende dat ghedroncken.

Item Gummi Arabicum/ met Weechbyeden sap ge-
droncken.

Item wortel van bloet crupt/ met half melde genomē.

Bloet inde Neuse stoppen.

569 Men sal nemen draken bloet vermenghet met wit
van Ep/ende Roosen water/ende den slaep van den hoof-
de daer mede bestrijcken / dat beneemt het bloeden der
Neusen.

Bloet crupt wortel/ tusschen twee Liebe Vrouwen ge-
graven/ (can een jaer goet blijven) ende dat men het selve
inde hant hout ofre draeght / doet soo peels als eenen ghe-
probeerden Bloetsteen.

Tessen kruyt in de handt gehouden stopt dat bloeds der Neusen.

Item oock steen ghebroncken.

Item Venckel kruyt/inde mont gheknout.

Onder allen anderen / is geen dinck tot bloetstoppinge soo werckelijck als Terra Sigillata.

Bloedighe Wonden te stillen.

570 Sal men nemen Caudam Equinam, ende op de wonde legghen / sap van Tessen cruyt helpt ende heelt lichtelijck.

2 Item Sinauwe / Santkel/ ende Heydens Wonde kruyt / jeders een haut vol/ ende dat in reghen water gesoden/ende daer naer ghenomen langhe reghen wozmen/ ende stooten/laet door eenen doeck/ ende doet dat onder in ghesoden water.

Dat ghebroncken stillt allerley bloedige Wonden aert des ganschen menschen lijf/ hoe sy oock zijn moghen ende dat kruyt inwendich ende wtwendich op de wonde ghelecht/ heelt oock seer.

3 Item Bloet te stoppen inde wonde ghehouwen ofte ghesteken/ soo neemt dat sap van netelen kruyt / ende dat wit van een ey / ende doet het op de wonde soo stopt het terstont.

571 Aliud. Neemt doodts Been ofte Bitten / ende schaeft daer kleyn pulber van/ ende legt dat schaeffel/ ofte pulber / op de wonde dat stopt het bloet terstont.

Item Peerts dyer / ende Bloet steen/ ende dat wit van een ey/ dat te samen ghestooten/ende daer op gheleght.

Bloet pissen ofte stroylen.

572 Daer teghen sal men nemen dat hoot van een Gars/ dat gepulberiseert ende met heete melc gebzoncken.

Bloet ganck.

573 Om den Bloetganck ofte Loop te stillen/ Neemt een half loot Rosen zaet/ Dyaecken bloet Terram Sigillata,

bolum armenic jeders een quintl. ende menght dat te samen / met een wit van een ep / ende daer toe hasen harit ghepulveriseert / ende legghet inde neuse gaten / dat stils kerstont.

Borst.

574 Dooz een quade Borst neemt 9 Wpghen / Califfen hout / 2 loot Goshnen / Anijs saet / Venicool saet jeders een loot / een hant vol Asopen / dit alles grof ghestooten ende ghesoden / in drie minghelen waters / op dat berdendeel daer oock een schotel Winter gerste by zijn moet / dat dooz gheslaghen / ende Supker daer by gedaen / ende hier alle mozghen een warm roemerken van ghedroncken.

Verstopte Borst.

575 Die zijn Borst verstoppt is die stede swarte Meswoztel oft Elleborum, met Wijn ende Honich dooz eenen boeck gheslaghen / ende daer van ghedroncken / wanneer men slapen gaet / dat maect die Borst sacht ende repnicht de Wage / ende wat inden lichame is.

Item Ruben ofte slapen met Med Botter ghesoden / dat gheten / ende oock om ofte op de Borst gheleght / dat doet rupmen.

Dempighe Borst.

567 Die Dempich in zyne Borst is / die neeme gerste water daer Winter gerst inne ghesoden is / ende doet daer inne dragantum / ende gomme Arabicum jeders een veel / ende dat ghedroncken helpt seer.

577 Aliud die Amborstich is sal nemen soo veel Wtre / als 2 bonen groot ende drinckent met Wijn soo wort het beter.

578 Aliud. Dooz een quade Borst neemt een half loot Simber een half loot Anijs saet / een half loot Saltgaen / een half loot Muscaten bloemen een half loot Soffraen / te samen gepulveriseert ende drinckt hier van abonts ende mozghens een glaefken vol met goeden Wijn / dat helpt / want het is gheprobert.

Woop met Wyghen jeders even veel / met Wijn / ofte hier ghesoden ruyt de Borst.

Vercouden Borst.

579 Voor een Vercoude Borst / salmen Dille met water sieden / ende daer inne salmen doen een lepel vol Honichs dat is vast goet daer voor.

Vrouwen borsten.

580 Voor Vrouwen Sweerende Borsten salmen nemen / Sap van Weeghbraden ende Goosen olt / jeders even veel / ende daer salmen botter onder menghen / wel onder malkanderen ghetempert / ende die Borst daer mede bestreken / oft oock een ander gestwel aent lyf / het helpt onghetwijffelt.

2 Item schottel crupt wortel met Wijn gesoden ende ghedroncken / verdyjft de Vrouwen het sweeren aends Borsten.

3 Item Weechbrade wortelen ende bladeren / met Honich gesoden / ende warm op de Borst 2 ofte 3 mael gelecht / helpt oock seer.

4 Item nyuw was / ende oli te samen eenen tijt lanck ghesooden / ende een plaester daer van ghemaect / op die Borst ghelecht betert.

5 Item Wierroock ende Honich t'samen ghesooden / ende op de Borst ghelecht e't.

Item Venckel wortel in loopende water ghesoden seer wecke / ende warm op die Borst ghelecht.

6 Wanneer een vrouwe die Borst des melcks halven sweert / salse nemen Breede Weechbrade bladeren stooten ende sieden die in Wijn / ende leggen dat krupt warm op de Borst / het verdyjft de melck.

7 Item neemt groenen Venckel / in Wijn warm ghemaect / ende gedroncken 6 ofte 7 daghen / dat doet den aetwielickemelck weder comen.

8 Item voor een Vrouwen Borst die sweeren wil te versachten / salmen nemen Kerbel met Wijn ruyte ende

oude Botter/ Wijnedick/ ende out Bier/ dit salmen te samen sieden/ ende tusschen eenen lijnen doeck ghedaen ende soo warm als men dit lijden can/ op de Borst gheleght.

Vrouwen ghebreken ende cranckheden.

581 Tegen oberbloedige natuerlijcke Vrouwen cranckheyt/ salmen nemen Artmesiam/ Spooet/ wik ende root/ mit Wijn ghesoden/ ende ghedroncken etc.

2 Item Consolida major, of Walwoytel in wijn geweyt/ en daer van gedroncken/ stille die vrouwen haren bloet.

3 Item Bolus Armenic Kottelsteen / is vast goet den vrouwen die haer stercke te seer hebben.

4 Item Weechvreedde Bladeren oft wortelen in Wijn gelecht/ oft ooc in water gedroncken stopt dat Menstruum.

582 Tegen het opblasen der vrouwen moeder/ neemt pb. Pioenen kornen ende dynckse met Wijn.

583 Aliud. Een ander tegen der moeder/ opstygginge neemt Dyzakel met knoploock/ ende Muschaten nagelen in wijn gheleght ende ghedroncken/ is seer goet teghen de opblasinghe der moeder.

Vrouwen arbeyt.

584 Een Vrouwe die in arbeyt haers kints is / ende gheerne lichtelijck ghebaren wilde die neeme Reblaw, ende latet stooten / ende dat sey doer een doercken gheslaagen/ ende gedroncken/ oft Wijn daer dat krupt inne gesoden is vordert seer.

Item Wanneer een Vrouwe niet baren en can/ salmen nemen 5. kornen van Cardobenedicte/ wel in twee ghestooten ende dat inghenomen met een weynich warm Biers/ oft Wijn / ende wanneer dit de swanghers Vrouwe neemt soo sullen die ander Vrouwen die daer omme staen lesen oft spreken met aendacht: V. Pater noster. ende Ave Maria. in die eer der Hepligher 5. Wonden Christi/ ende der Heplige Oypuldicheyt / ende nae de gheboorte sal de Vrouwe dyncken Peper met Holwortelen in Wijn / dat repnicht van alle ghebreken.

Vrouwen

Vrouwen tijt.

§85 Soo een Vrouwe haren tijdt niet en hadde/ soo neemt Sabie/ ende Ruyp met bladen / ende oock Abrotanium, een jeder soo veel als u goet dunckt/ scherft het clepnt van malcanderen / ende doet het in eenen nieuwen eerden pot/ ende water daer op ghegoten / ende set het byt byer/ dat het gantsch heet wozt/ ende gaet sitten ende babet ooben den swadem/ dat helpt boven alle consten.

Item een Vrouwe die een kindt gebaren sal / die sal sie den Holwoxtelen met Wijn ende Boonoli/ ende daer mede haren bupck strijcken.

Popelier salve.

§86 Om Popelier Salve te maken/ neemt die knoppen vande Popelier/ alse tijdich zijn/ etc. Tot een mingele knoppen gestooten/ salmen doen een mingele versche Werckens Reuseis/ ghesmolten/ ofte soo veel dat die knoppen recht bedocht zijn / ende laet dat soo een Maent ofte 6. weken/ inder Sonnen staen rotten / ende nemen dan dese naebeschreven krupden clepnt gehact te weten/ Sabie Balsmier/ ofte Balsem crupt / Roomsche Sabie / elcx 4. hant vol/ Kroonen krupst oft Crassula Major, Shant vol Schernikel/ Bupnnel/ elcx 2 hant vol/ Gaghel/ Werck/ Bupfloock / Depsoete bladeren/ twee handt vol / ende neemt dan half soo veel Depbotteren als die Krupden swaer zijn/ die klepnt gehact ende die Botter gesmolten/ ende dat wel onder malcanderen ghestooten / ende laten dat soo 14. daghen rotten/ met de Botter/ ende daer nae salmen die boornoemde krupden doen/ in eenen Ketel ofte eerden pot/ ende daer inne ghedaen een mingele goeden Wijnschen wijn/ ende latent dan te samen sieben/ ende roerent al tijdt met een roep houtken/ ofte spaenken wel om tot dat de Wijn versoden is/ ende dan wel stijf door eenen klepnen hapzen / ofte groven lignen doeck ghewronghen/ ende in een Busse ofte Pot ghedaen.

Quade gallen der Maghe.

§87 Daer voor salmen nemen Surich/ ende Endibien
M 4
krupst/

kruyt / dat een wepnich gghesackt ende in eenen Wiffel ofte Mortier steen ghestooten / daer een wepnich Wghedick op ghedaen / ende dat ghetempereert ende ghedistilleert / hier machinen oock wat Wsoops by doen / ende daer van salmen een glaesken drincken / daer van salmen bzaecken / ende oberghen / ende oft het alsoo van selfs niet afgaen / en wilde / soo machinen een veverken inden hals steken.

Noten te sulden ofte Purgatie.

588 Item groen Oker-noten te sulden om Purgatie te maecten / salmen die selve diemen onghespickt inmaecten wil / nemen ghelick sp vande boomen comen / ende men sal wel Honich eerst sieden / ende doen daer een wepnich Peper sine / ende werpen dar die Noten daer inne / ende daer mede ghesoden dat se weeck worden / ofte root ghenoech zijn / ende dan salmen se wederomme wt nemen / ende laten den Honich soo langhe sieden dat hy dick ghenoech is / dan salmen daer ghestooten rompen inne doen / ende oock die Noten wederomme daer inne ghedaen / ende laten se wederomme daer mede op sieden.

Item om andere noten te sulden / diemen spicken oft onghespickt maken mach / ende niet purgheren / neemt de noten afgheluckt voor S. Jan / ende boort se met eenen ppiem dwers / ende langhs doot / ende leghe se dan 10. oft 12. daghen in schoon water / ende gheeft hen daeghs tweemaal versch water / avonts ende moorgens / dat die Lop upt treckt / ende dan salmen se leggen om te droogen / ende sieden se daer nae in schoon water / tot dat sp weeck genoech spn / ende laten se dan wederomme droogen / ende dan salmen se spicken met Rompen / Caneel / Sember en Maghelen in honich / maer men sal den honich eerst sieden laten / eer men se met de specerpe daer inne doet / ende als dit daer nae alsoo by malsanderen is / salmen 't oock r'sa men sieden laten / ende als sp dan weeck genoech spn / kan men se wederomme upt nemen / ende laten den Honich boort dick sieden / dat men hem houden kan,

Gheronnen bloet.

589 Voort gheronnen bloet in't lijf / sal men nemen een achtendeel van een mingele Wijnedick / ende eenen grooten lepel loopende water / ende een lepel Wouichs / ende een half loot Muscaten / gepulvert / in eenen aerden pot by den anderen ghedaen / ende latent opsieden / ende wederom afgheset / sal men't in drie deelen deplen / ende den patient in drie verscheyden reysen innemen / een deel des morgens te vier upzen / dat ander te ses upzen / ende dat derde te acht upzen / etc. Probatum.

Baer-moeder.

590 Item voort die Baer-moeder / oft Colica passione. Neemt vpf Hennep kornen geschelt / ofte den bast afghedaen ende soo inghesluckt / ende daer naer neemt Snoecx ende Kreften oogen / ofte Snoecx beentkens / gepulvertseert / ende soo groot als een boon t' samen ghedaen / met warmen Wijn ingenomen / ofte oock met bier.

Purgatie.

591 Item Senes bladeren in room ofte soets melck / daer Wijnedick onder is / opghesoden / ende voort een repp doercken geslagen / ende daer van lau w warm een kroesken des morgens ghedroncken / dat purgeert sachtelijck / ende is oock seer goet.

Vrouwen borst.

592 Een Vrouwen borst die swart is / ende langhen tijdt geswollen is geweest / daer tegen sal men nemen drie spieghelen van Pauwen vederen / ende snijden die kleyn als men kan / ende Snoecxrooghen / ende kreuwen (die spru beter) gedroocht ende gepulvertseert / met warm bier inghenomen / ende als men dat noch niet lange inghenomen heeft / sal men knollen nemen in nat blas ofte werck ghelagen / ende weerk in't byer ofte heete asschen gebaden / ende legghen dan dat lijf ofte borst soo warm daer op / als men het lijden kan.

Memme ofte Lel in den hals.

593 Sal men nemen een hant vol Wijnrupte/ een hant vol Wsoops/ een hant vol Savie/ met bier ghesoden/ ende daer mede gegorgelt.

Hals ofte keelen geswel.

594 Daer tegen sal men nemen eenen varssen Gansen dreck/ van gras-wepbende Gansen/ witten Hondsdreck/ ende twee lepelen honichs / dat te samen dooz gheslaghen met warm bier/ ende daer van ghebroncken.

Schorft-zalve.

595 Neemt Wlants wortelen/ Hol wortelen/ ende Bahelex/ tot pulver ghemaecht / ende des avonts ende morgens met warm bier ingenomen/ ende oock het schurft daer mede gesmeert/ is seer goedt daer voor.

Atem edel Polop in blietende water gesoden/ ende hem daer mede gewasschen/ etc.

Moeder weedom.

596 Teghen de Baer-moeder weedom ofte pijn/ sal men nemen Dilsaet in water ghesoden/ ende daer sal men in sitten baden.

2 Item men mach nemen Lelien wortelen met wijn gesoden/ ende daer ober gebadt ende gestooft.

3 Oock mach men Dügen nemen/ ende sieben die met Wjemmen saet ende Gerstenwater / ende daer oock ober gebadt/ ende so de moeder niet op hare plaetse waer/ sal sekerstont daer inne trecken. Probatum.

Voor dat opstooten der Moeder.

597 Neemt Mos ende Wpboet in wijn gesoden/ ende daer van ghebroncken/ is goedt voor het opstooten / ende oock den swadem daer van onder op te stighen / is immers goedt.

Een Lauren bladt gheknout / ende op die gheberende Vrouw navel gelegd/ verbert haer die geboorte lichtelijc.

Popelsy ofte raeckinghe.

598 Neemt bellekens ofte knophens van Palmrenboomen / ofte jarighe kernen van Persen steenen / ende witter Mostaertsaet / jeders eben veel / dit t' samen gestooten en dooz gheslaghen met Lavendel / Ambrosia, Savie / ende Poley water / oock jeder eben veel / ende hier van abonts / morgens ende middaechs gedroncken / t' elken een glaesken vol lau warm gemaect / al waer de sprake wech / sal weder comen. Aliquoties Probatum.

Ader badt.

599 Een badt dooz vercrumpen aderen ofte zenuen: Neemt Camillenbloemen / Ceripopel / Algop (Tota bona) / Ueren hart / Byboet / wilde Savie (Ambrosiam) ende Wioop: Dese krupten sal men in schoon water sieden / niet langher dan dat se eens wel opsieden / ende van hert selfs alsoo kout laten worden als men dat lijden kan / datt dat vercrumpen lit ofte adere daer inne ghebade / 2 mael des daechs / wanneer dat water te vozen met het krupte warm ghemaect is / een uyze lanck ofte oock langher.

Water ofte Pis.

600 Dooz die zijn water niet maerken en kan: Neemt Ueren hart met de blauwe bloemkens een handt vol / klepn in stukken gesneden / ende met een minghele witter jarigen wijn in eenen nieuwt aerden pot dicht toegestopt / op de helft ghesoden / dooz geslagen / ende daer van abonts ende morgens (tot dat het berect) een wijn potken vol gedroncken.

Steen.

601 Teghen den Steen sal men nemen twee Wasenspronghen / twee groote Kreeften ooghen / drie groote Snoecks ooghen / een half Keesponck / soo groot witten Agatensteen als een Ert / dit alles klepn ghestooten / ende met een glaesken warmen wijn gedroncken.

Geel Verwe.

602 Dooz die geel vertwe die eerst komt / sal men ne-
men

men 4 ofte 5 Corallen hozen/ kleyn tot pulber gemaect/
ende met twee lepelen witten warmen wijn ingenomen/
drie daghen na malcanderen.

603 Aliud. Item neemt verscheyden Gansenbier/ ban wey-
dende Gansen / ende dat met bier/ wijn/ oft melck dooz-
geslagen ende gedroncken/ sal helpen.

Hant sacht te maecken.

604 Sal men toe nemen Capurnen bet/ ende Roosen-
water/ onder malcanderen gemengt/ ende die handen of g
Hantschoe inwendich daermede gesmeert/ maect sacht vel,

Lippen.

605 Dooz splijtende lippen sal men nemen Root olie/
ende root Was / elck eben veel / ende die lippen dun daer-
mede gesmeert/ versacht die etc.

Vyer uyt de Wonden te houden ofte te verdriyen.

606 Men sal nemen looch van hout affschen gemaect/
die drie ofte vier daghen out is/ ende doen daer toe lignoli/
flaen dat wel onder malcanderen als een zalve / ende ma-
ken daer linnen doecken inne nat/ ende leggen dat daer op.

Dit doet oock een geswul tusschen vel ende vleesch ver-
gaen sonder pijn.

Roosmareyns olie te maecken.

607 Salmen nemen Roosmareyn bloemen/ geplukt
sift schoon ende drooch weder is / als sy noch niet te seer
verbloeyt ofte rijpe sijn/ in een aerden krupcke wel vol
gedaen/ ende daer Doornolie op gedaen/ ende dicht toe ge-
stopt / 14 daghen in de heete Sonnen schijn te distilleren
geset/ ende daer naer diep in der aerden ghegraven/ ront-
omme ende boven dicht met aerde omwoyden ende ghe-
stopt/ doch geset of begraven / daer de Sonne niet veel en
schijnt/ sende een jaer alsoo laten staen/ dese Roosmareyn-
olie is vooz veel ja schier vooz alle dingen goet.

Steen.

608 Item noch een remedium teghen den Steen:
 Neemt Yseren hart / Popelen wortelen / Varen wortelen / die op Epcken boomen wassen / jeder een handt vol /
 ende dat in een mingele Gynschen witten jarighen Wijn
 op de helft gesoden (maer wanneer 't nu in 't sieden is / sal-
 men 't dicht toestoppen / ende hier van sal men des abonts
 een kleyn kroesken dynccken / 5 ofte 6 daghen na malcan-
 deren / ende wanneer men dit dynccht / soo sal men des a-
 bonts noch seberlijck dynccken.

Stoelganck te maken.

609 Sal men nemen een half loot Anijs / Venicoel /
 Hofcomijn / Soethout / een loot Senebladeren / te samen
 grof gestooten / dan sal men nemen een half mingele soete
 melck / varsch ende warm gemolcken / sieden die op / ende
 gieten daer inne d'ze lepelen wijnedick / soo dat de melck
 renne ofte stalle / ende dat gheronnen van 't melck daer up
 genomen / ende als van den wijnedic / ende wat noch onge-
 ronnen daer inne is / d'ze Pat. nock. lanck met de bozighe
 krupden gesoden / ende dat dooz eenen repnen lijnen doeck
 gebaen / ende hier van bloet warm ingenomen / ende 2 of
 3 upzen daer op gebast.

Koude in de wonde.

610 Item booz die koude in een wonde ofte seer wt te
 trecken of te d'jben (want soo langhe die daer inne is / en
 kan men die niet heplen) sal men nemen lof van knollen /
 ende Krups-wortel / Camillen-bloemen / ende hacken die
 kleyn als moeg / ende sieden dat in bier ende b'zoodt / ende
 leggen dat tusschen twee doecken soo warm als men 't lij-
 den kan / daer op 2 ofte 3 mael ofte dickwildes / tot dat de
 doecken drooch sijn.

Weevel uyt het coren te verdryven.

611 Sal men nemen Heydens wonde krupdt / Edich
 ende

ende Epcken loof / Hieren hert / Rootboomen loof / die
 boozschreben te samen ghesoden in loopende water / ende
 dat nat van ober den solder gesprenght / oock over dat ko-
 ren / daer van sal den weebel vergaen / men mach oock int
 fieden Knoploock daer by doen / dat koren sal men om en
 wederom toenden / ende daer mede besprengen.

Item in Februario ende Weerte / oock inde Hondsdā-
 gen ende warme tijden / dat koren wel twee mael ter we-
 ken wel hert omgewent / ende dat stof daer onder schoon
 tupt gekeert / ende het koren wint ende lucht gegeven met
 open vensteren / is seer goet.

Item als men eenen nieuwen Solder legt / sal men
 die te rozen drie mael met dit boozschreben water was-
 schen / dat en sal nimmermeer weebel in't koren comen.

Vercken kranckheyt.

612 Dooz die krancke Verckens / sal men nemen dat
 berdedeel ofte vierde deel van een spink Rogge / ende bran-
 den dat in een panne over het vper / tot dat het root woxt /
 dan sal men den Rogge op een tafel schudden / tot dat yp
 ront woxt / en stooten hem dan in eenen Dijfel seer kleyn /
 daer toe noch genomen 4 loot witten wieroock oock kleyn
 gestooten / oock 3 Wakeler kornen / oock kleyn ghestoo-
 ten etc. Dit boozschreben sal men wel onder malcanderen
 mengen / ende in 10 deelen deplen / ende geven daer van oec
 10 Vercken te drincken / ende of sy schoon gesondt sy / soo
 ist ebenwel een ptesetwatijf booz een maent lanch.

Aliud.

613 Item men sal nemen een hant vol houten bast / die
 naest het hout is / oock een handt vol Faulboomen hout
 basts / ende dat soo kleyn gehackt als men can / noch 4 loot
 Dijpsolfers / 3 loot Koperoot / 3 loot Alupus / 3 loot Wa-
 kelaer kornen / kleyn gestooten / een hant vol Sout : Dit
 boozschreben met 2 mingelen out biers gemengt / ende een
 jeder Vercken eenen goeden lepel ofte twee (daer naer sy
 groot

groot spn) ingeven des mozzghens/ende daer naer weder-
omme een upze ofte twee in goeden repnen Gersten strop
in den stal geleght / dit boozschreben is al wel booz twin-
tich Werckens inne te geben.

Item men mach hier oock wel by doen een handt vol
woytelen/die op de Epcken boomen wassen/repn gewas-
schen/ende tot klepne sturckens gesneden.

Vruchtbaer Vrouwen te kennen.

614 Item te weten of een Vrouwe vruchtbaer is ofte
niet/soo neemt haer ephen water/ende doet dat in een pot
ende stroept daer meel in / ende laet het alsoo drie daghe
staen/so dan daer wormen in comen/so is sy vruchtbaer/
soo niet/is sy onvruchtbaer.

Voetstanck te verdryven.

615 Sal men nemen Alupn met Wechbyeden sap / in
een wepnich Roosenwater gemengt/ende hem op die ste-
de wel daer mede gewezen.

Wynedick strax te maecken.

616 Sal men nemen gloepent stael / ofte witte kisse-
linghe oock gloepende ghemaect/ende die alsoo drie ofte
vier mael in den wijn gestooten ende gebluscht.

Buyckloop ofte roode buyck.

617 Daer booz sal men nemen ses Ostien ofte oblat-
ten/een doeper van een Ep / ende een oortken ofte viere-
deel van een minghele soete melck / ende dit boozschreben
op de helst gesoden/ende daer van gedroncken.

Borftdranck.

618 Item een bozftdranck/ ende upt te doen werpen/
oock booz de bozft sieckte / sal men nemen een handt vol
Wijghen/een jeder in drie stucken ghesneden/ende soo veel
Rosijnen/de steenen uptgedaen/ ende drie loot soethouts/
kleyn ghesneden ghestooten ende ghequetst/ een handt vol
Winter

Wintergerste/ookh soo veel Anijs saet/ookh soo veel *Asope* ende *Melisse*/ookh soo veel *Cattenkrup*/of witten ander in latijn *Marubium*, oock soo veel *Venus hayz*/ int latijn *Capillus Veneris*, oock soo veel *Hertstonghe*/ende *Waren van Epcken boomen*/int latijn *Polipodium Querquinum*, dese voorszeyden stucken in ander half minghelen blietende water / oft fonteyn water gesoden/dat daer een minghele van blyft / ende dan dooz eenen doeck ofte stramin gheslaghen / ende hier van ghedroncken eenen becker lau warm / des mozghens nuchteren/ ende nae den middach/ ende des avonts wanneer men slapen gaet/ sal wel helpen.

Aliud pro tussi.

619 Item een ander oock vooz den hoest / men sal nemen eenen goeden streenen pot/daerinne vier mingele blietende water/ende drie handt vollen roode *Roosen*/ die nae daer behoozte ghedroncht sijn/ende laten dit voorszeyden versteden eenen dupin bheet diep/ ende doen dan daer inne een handt vol *Asope* / oock soo veel leugereus / dat op die Epcken boomen wasset/ ende laten dat noch eenen dupin bheet versteden / ende spghen dat dooz eenen lijnen doeck/ ende doen dat nat wederomme in den pot / ende nemen dat wit van vier versche *Eperen* / ende kloppen die wel hozt/alsmen eenichsins kan/ ende doen dat oock inde pot/ roerent wel omme/ ende latent te samen steden als bozen/wen dupin bheet inne / ende spghent dan wederomme dooz zenen ligne doec/esi doen daer inne sloot goeden supckers/ esi latent daer naer een weynich opsteden/esi dynckt daer van eenē wijnpot lau warm gemaect des mozghens nuchteren/des namiddaechs om 2 of 3 upzen/ende des avonts alsmen slapen gaet/ dat heelt de bozt/lever ende longen.

Purgatie.

620 Item dit nabescheyden is goet om stoelgant te maken/esi is oock seer goet in de bozt/ is oock geenen siecken schadelijck : Neemt een half loot *Benebladeren* / een half loot

Wot Soe hout / anderhalf vierendeel loots Wencckelsaet /
 ooc so veel Hofcomijn saet / dese voorsz. krupden in eenen
 bysel gestooten / maer niet te seer kleyn gepulveriseert / en
 daer na genomen een oort soete melc / ende sieden die datse
 opwoelt / ende gieten dan daer wat wijnedick in / so dat die
 melck berent / ende daer nae dooz eenen hapyen doeck ghe-
 segen / ende dat in eenen schoonen aerden pot gedaen / met
 de vooznoemide krupden / ende siedent wederom een wep-
 nich / 5 ofte 6 Par. nofters lang / ende alsdan wederomme
 doozgesegen als voorsz. / ende daer van een glaesken
 bloet warm gedroncken. Probatum.

Salve.

621 Om salbe te maken die seer heelt / salmen nemen 2
 loot Hars / 1 loot Was / 1 loot Schapen ruet / of Huint soo
 men geen Schapen krijgen kan / doch van een Hart waer
 heter / en soo groot of veel Lijnsaet olie als in een Eydop
 gaen mach / en dit voorsz. in een panne gesmolten tot aent
 opsieden / en dan in een yorken gedaen / en hier van dun op
 een linnen doeckken gesmeert / is een seer goede heelsalbe.

Gesneden.

622 Item die hem gesneden heeft / sal van de beste supcker
 nemē / en wijven die daer inne / dat heelt sonder sweeren.

Verstuycte leden.

623 Item die een lit verstuyct sal nemen Wiffen ghact /
 ende een wepnich wijnedick daer onder gedaen / ende eerst
 met merck van een gerookte Schincke ghesmeert / ende
 daer nae dat voorsz. daer op ghebonden / ende dat soo dick-
 mael gedaen tot dat men beteringe bebindt.

Colico passio.

624 Item pro Colico passio, neemt schellen van Oran-
 gien appelen / die wel gedroocht ende gepulveriseert / ende
 van dat pulver in warm bier ingenomen.

Vyer uyt de wonden te verdryven.

625 Salmen nemen rooden Bolus / wit van Ep wel ge-
 klopt /

klopt/ dattet tot water wojt/ ende gepulveriseert alupn/
dit voorschreven wel onder malcanderen gemenght/ ende
daer op als een plaester ghelegt.

Licwater te stoppen.

626 Sal men nemen eens dooden menschen been/ ende
stooten dat tot pulber/ en dat pulber met wit van een Ep
onder malcanderen geclopt/ en een wepnich lau gemaect/
ende als een plaester daer op geleght met werck oft blas.

Water ofte Pis.

627 Item die zijn water niet maken en can/ sal nemen
schellen van versche boonen/ daer van water ghebande
ende gedroncken/ is geprobeert.

Teeringhe.

628 Door de teeringhe sal men nemen een loot witten
Gengbers/ een vierenoel loots Sofraen van noopt/ acht
loot Supckers/ t' samen tot pulber gestooten/ dan sal men
nemen zijn selfs water/ dat de voozgaende repse gemaect
is/ des nachts oft morgens/ ende repn geschupmt op sie-
den/ daer na sal men nemen een doper van een versch Ep/
ende drie lepelen Zeegen of Gepten melck/ of ooc van een
Koe/ dit t' samen geklopt met ongesouren boter/ so groot
als een halve Root/ ende dit wederomme opt vper geset/
tot dat de boter gesmolten is/ hier van 3 mael des daechs
gedroncken/ smozghens/ middaechs ende avonts/ warm
lau/ ende doen van dit pulber een loot daer inne/ ende allen
dagen wat versch/ dit sal men vyfhtien daghen doen.

Roos.

629 Door de Roose sal men nemen ouden leem van een
hups ofte schupze kleyn ghelwreben/ ende met winedicke
als een byp ghemaect/ ende onder dat hol van de voeten
geleght/ dickmael vernieuwt is seer gewis.

Aliud.

630 Item zwart Akolepen zaet/ so swaer als een Gout
gulden/

voor veelderley gebreken. 193

gulden gepulveriseert/inghenomen met warm bier/doet die Koofse binnen drie ofte vier uren van der herten trecken.

Tap.

631 Voor den Tap in den hals sal men nemen een hand vol Watergegrups/ende die boven op het Tappen wutsel gebonden.

Vier ofte Gheswil.

632 Item/om gheswil ofte vier upt een wonde te drijven/ neemt wit ofte geel Agaten steen / ghepulveriseert/ met het wit van een ey onder malcanderen gheklopt/ende daer op ghelecht.

Colica.

633 Item / voor Colica passione, ofte Baer-moeder/ neemt twee Hasensprongh drie Snoecx ooghen / een half loot Bakelaer kornen/15 Mostaert kornen/ende bou:gens wt Schelbis/ onse Liebe Vrouw gheenaemt / dit voorsepde met warm bier inghenomen.

Hoest.

634. Tegen den Hoest salmen nemen Somer Honich met Soerhout ghestooten/onder malcanderen gemengt/ ende de kinderen/ ofte oude inghegheven/ sal helpen.

Bruyn.

635 Item/ voor Bruyn inden mont ofte keele salmen nemen den middelsten bast van Jonck Eycken hout een goede handt vol/ ende sieden die in een minghelen goeden Rijnischen witten wijn / op de helft/ ende voor twee ofte drie bupten Alupus daer inne ghebaen/daer mede ghegoz-gelt/ & Proderit.

Roos.

636 Die gaten vande doozgheswozen Anose behouden hebben/ sullen nemen Vrouwen melck/ die een knechtken soecht/wat Terpentijns/wat Honichs/ende sin wepten meel ofte bloemen / ende maecten daer een plaester van/

enbeleggheit op de gaten die vande Roose doorghestwooren zijn.

Kinderen die mishouden ofte verwaerloost syn, datse gaen noch staen en konnen.

637 Daeren teghen salmen nemen een hant vol Rospen/een hant vol Rosemareyn/ende een stuck merchs wt eenen Ofs (ende gheen Roe) schenckel versch/dit salmen tsamen in eenen nieuwen aerden pot doen/ende een minghelen nachiers/dicht ghestopt/een half upze lanchsaem ghesoden/hier mede salmen dat kint alle daghen dypmael bestrÿcken teghen een goet Epcken byer/des morgghens/middaeghs/ende des avonts/die lenden/bat hol van den benen/ende oock de benen/men moet het altemael warm maecken/wanneer dat upt is salmen wat nieuws maken volgens als vozen.

Damen.

638 Voor die Damen of Tacken/neemt Petercelie van Alexandrien of Macedonië/en van die cleyn netelen/beyde gestooten tot dat daer nat wrcot/en leggent aende tacke.

Item neemt honsdraf/het is groen kruidt/ende heeft ronde bladers/dat salmen wÿjben/ende doent aende tacken/dat helpt terstondt.

Lyfs uytganck.

639 Die zijn lijf wtgaet/die neme van de alderfijnste wepten-bloeme/die men buplen kan/ende doet het in een nieuw aerden potken/en setret met Roggen broot als het gebacken wort inden oven/en latent staen so lange als het broot in den oven is/wanneer dat broot nu ghenoech ghebacken is/so is dat meel oock tydich/ende die dat lijf argher wtgaet/sal van dit fijn gebackē meel om dat eynde of wtgaende lijf doen/en men sal van dit meel op een schoon fijn lijnen doercken doen/en doen dat lijf warm en sacht daer mede in/dit helpt door de genade Godts.

Eynde des Medecijn-boecks.

Register ofte Tafel

van alle die Medecijn-stuc-
ken in desen Boeck be-
griepen.

A.

- A**dem/22.78.
Adem die hoijt is/128.452.
Aderbadt/185.599.
Aegyptiacum wonden salf, 79.308. (415)
Aengefichte dat pupstich of root is/42.180.113/
Angelica/63.249.
Anthonis bier/115.417. 127.450.
Apostupin olte/124.444.
Apostupine der hoijt / 113. 414.
Appetijt/113.456. 134.463.
Appetijt te maecten/43.185. 60.236.

B.

- B**adt tegen 't water/173.559.
Baermoeder ofte buyckpijn/69.273.
Baermoeder/183.590.
Baermoeder of Colica/74.291.
Baermoeder materie op haer plaetse te brenge/24.91.
Balsam olie/79.309.
Bant om 't hert/61.245.
Barende Craembrouwen/80.313. 108.397.
Basilicum/18.58.

Register.

- Bed'legher/13.30.
Beroertheit/53.218. 108.395. 133.462.
Beswymelinge/139.476.
Bebende lidmaten/31.126.
Bitter mont/12.26.
Blanch water/12.24.
Blaren in't aengesicht/42.181.
Bloedige wonden te stilien/177.570.
Bloet te stoppen/72.283. 93.350. 148.505. 175.565.
Bloet te stoppen in de neuie/68.266. 176.569.
Bloetganckende water/96.361.
Bloetganck te stoppen/177.573.
Bischoest/40.172.
Bloet geronnen in't lijf/19.59.
Bloet geronnen in de ooghen/60.240.
Bloet spouwen/176.568.
Bloet pissen/177.572.
Bloet sweeren/155.519.
Worstbrank/5.6. 26.104. 170.553. 171.554. 189.618.
Worst oft Tepelen sweeringe/70.277.
Worst die verstopt is/178.575.
Worst siekten/90.342.
Worst quaset bloet/10.20.
Worst die vercoet is/179.579.
Worst vochtich/11.20.
Wotter voor gescheurt/127. 449.
Wotter voor gevallen of gequetst/123.442.
Wyant/8.17. 10.20. 164.537. 167. 545.550. 174.560.
Wyant aen't lijf/36.148.
Wyant te heelen/87.328. 90.340. 169.550.
Wyant te heelen sonder lintecken/14.38. 153.513.
Wyecken ofte over te doen geben/23.82. 71.282.
Wyeuck/172.557.
Wyeuck genesen sonder snijden/34.141. 145.498.
Wyupn in de keele/92.348.
Wyglosse conserf te maken/132.460.
Wyupck aengewassen/30.119.

Register.

Bupck pijn/26.100. 36.147.
Bupcloy te stoppen/18.54.160.528.161.531.189.617.
Bupck rammeling/30.121. 82.320.
Busselcheut/30.122.
Busse pulvers bzant/96.362.

C.

C Amillen Olie te maken/41.176. 69.269.
Canker/32.132. 57.225. 78.305.
Canker ende Steen/73.289.
Carde benedicte deuchden/10.20. 62.247.
Carde benedicte pulver/61.241.
Colico passio/191.624.
Cornelis quaet/47.197.
Confortijs/110.401.

D.

D Amen/94.638.
Dempige boyst/178.577.
Doode vrucht up s' moeders lijfte verduyben/111.405.
Doodt kindt/91.345.
Doofheyt/13.33. 56.223.
Doozen gesteken/16.47.25.97.
Douwoym/97.366.
Dyanch vooz een die groote hitte heeft/116.420.
Dyanch vooz alle wonden/28.113.
Dyanch vooz't water/82.323.
Dyanch tegen de teeringe/54.219.
Dyanch vooz veelderley krankheyt/118.425. 134.463.
Drooge woym/27.109.
Dyinch sieckte/61.224.

E.

E Kteroogē/48.198.81.315.99.373.100.374.122.439.
E pcken loofs kracht/130.457.
E per Olie/146.499.

Register.

F.

Feber / 7. 11. 14. 37. 48. 199. 61. 242. 67. 262. 72. 284.
108. 396.

Febris remedium presentaneum, 101. 377.

Feber ofte Coorts draack / 115. 419. 117. 421.

Fije aen de vingeren / 67. 259. 92. 347.

Fiolen ende Hoosen hoerckens / 105. 390.

Fiolen Olie / 69. 270.

Fiolen Syroop / 105. 389.

Fistelen / 44. 187. 47. 195. 168. 548.

Flupmen / 10. 20. 13. 34.

G.

Ghete int lichaem gelegen / 72. 285.

Gaten van koude / 3. 17.

Gaten in beenen of armen / 150. 510.

Galle der maghe / 181. 587.

Gehoozen kinderen / 73. 287. 110. 403. 125. 446. 126. 447.

Gehoor / 24. 90.

Gehouwen / 27. 106.

Geel berwe / 37. 154. 185. 602.

Gemacht geswoilen / 93. 349.

Gequetst van binnen of gevallen / 137. 472.

Geronnen bloet / 35. 143. 124. 443. 175. 558. 183. 489.

Gescheurtheit / 19. 61.

Gesicht / hoofc ende herffenen / 60. 237.

Geswil tusschen bel en vleesch / 35. 95.

Geswellen die hert syn / 35. 144.

Geswel in de keele / 36. 145.

Geswollen beenen / 119. 427.

Geswel doen openen / 79. 310.

Geswel doen rijpen / 97. 363.

Gicht / 31. 128. 95. 358. 112. 412. 121. 435.

Gicht om 'therte / 122. 438.

Gimbras te maectien / 15. 43.

Register.

- Gozgel water 19/63.
Goud bloemen Conterf 133/461.
Goore hite 24/89.
Gulden dyanck voor goost wonden 29/114.

H.

- H**als ende Neck pijn 119/429.
Hantsplijtinge 97/364.
Hant ofte lippen geklooft 22/76.
Hant sacht te maken 186/604.
Hart gespan 12/29.
Harten wee 12/27.
Hart sieckte 22 79.
Hapz doen wassen 59/230.
Hapz worm 27/107. 67/260. 157/521.
Heelzalbe 167/546.
Heelzalf op alle wonden 156/520.
Heeslicheyt 13/32.
Heete Lever 134/464.
Heete sweeringen door doen gaen 23/87.
Herffen dyanck 29/115. (49/634.
Hoest 5/7. 20/65. 59/234. 90/341. 172/556. 190/619.
Hoest der kinderen 145/497.
Honds beet 15/57.
Hooftpijn 24/88. 88/335. 119/428. 130/455. 143/490.
Hoofte quade humeuren 15/42.
Hoofte sweringe 26/105.

I.

- I**erusalem's plaester 41/175.
Juck zalf 16/48.
Inwendichgequetst 138/473.
Jonck te schijnen 97/365.
Lieren harts birtupren 100/376.
Lieren ende doornen 35/142.
Lsoop water te maecten ende zijne birtupren 136/467.

Register.

K.

- K**iel geswollen 20/64. 65/254. 184/584.
Kinck-hoest 144/492.
Kinder pocken 34/140. 71/280. 144/493.
Kinder die gaen noch staen connen 194/637.
Kinder aengelwassen 73/288.
Kinder sproutw ende hoest 145/495. 497.
Kinder nabel 72/286.
Klapooz 78/306.
Koek in der syden 112/408.
Kollenbloem water 136/468.
Koude pis 43/183.
Koude in wonden 187/610.
Kraem vrouwen 80/313.
Kramp 30/120.
Kranck mensch die hem doet laten om te ssen of by ster-
ven sal 20/67.

L.

- L**axatum hoerckens booz stoelganck 49/202.
Lazerije 21/75. 57/224.
Lazarije te kennen 48/200.
Leden die uyt de stede spn 147/502.
Leden die verlamt spn 146/501.
Leden die verrompen spn 73/290.
Leden die verstupct spn 147/503. 160/527. 191/623.
Lenden pijn 23/84. 70/278.
Leber ontfunct 4/36.
Leber weedom 2/6. 23/83.
Lichaems smerte 10/20.
Lichaems uptganck 40/168. 194/639.
Lippen gereten 186/605.
Litwater te stoppen 30/123. 165/539. 192/629.
Loopende baren 31/125. 154/515.
Loot upt wonden te byggen 93/351.
Laps-zalbe 17/49.

Register.

M.

- M** Aghe 22/81. 142/488.
M age die verkout is 56/222.
M ans gemacht 17/52.
M aselen 144/494.
M elleratum voor een Vrouw te drincken als sy in arbeyt
is 111/406.
M em in den hals 122/437. 184/593.
M emozte te stercken 132/4. 59.
M oeder weedom 111/407. 184/596.
M otten verdyjben 60/239

N.

- N** egeboort upt te dyjben 91/344.
N artenbyant 37/151.
N eusen snof 121/436.
N oten te sulen om purgatie 182/588.
N oten Sproop hoe men die maect 66/256.

O.

- O** rmacht 87/329.
O ogen 69/274.
O ogen die root syn 88/334.
O ogen bloet 11/20.
O ogen geslagen 38/156.
O ogen etter 38/157.
O ogen sijpen/38/158.
O ogen die doncker syn 37/155.
O ogen die loopen/120/431.
O ogen toegeplackt 38/159.
O ogen smerten 38/160.
O ogen klaer te maecten 38/161.
O ogen hitte 39/163.
O ogen jeucksel 39/164.
O oghwater 70/275.
O ogenwater 39/166.
O ogen vleckten 38/162 141/486. 168/547.

Register.

Olie van allerley bloemen te maerken 12/25.

Sozen gesweer 128/451.

Opstooten der moeder 184/597.

P.

Padden in't lichaem 15/40.

Pest 62/248. 98/368.

Pestdranck 42/178. 64/250.

Pestlucht 99/372.

Pestpferbatijf 43/186. 64/251. 93/369. 115/418.

Pest te doen rijfen 108/398.

Plaester voor menigherley ghebrecken 45/189.

Pleuris of apostenie in't lichaem 117/424. 136/469.

Rooken zalf 34/136.

Roekendranck 34/137.

Rooken upt het merck te drijven 34/139.

Ropeliet salbe te maerken 175/540. 181/586.

Ropelsp 3/1. 74/263. 76/296. 185/598.

Rurgatte 5/5. 104/387. 183/591. 190/620.

Rijn ende steecten in de zijde 117/423.

Q.

Quade beenen 15/39. 40/172. 148/566. 149/508. 175/

Quaden hals 13/31. 88/332. 93/356. (566.)

Quade maghe 118/426.

Quade boyst 178/574.

Quade keele te genesen 65/255. 81/317.

Quade ooghen 39/165. 88/333. 140/480.

Quinancie 119/430/

R.

Rhinge 42/179. 69/263.

Rasende hondts beet 50/205. 86/327. 103/385. 107

394.

Ratten te dooden 29/117.

Roode salf te maerken 120/433.

Régister.

Rooden buckloop 26/298.
 Roos 53/213. 121/431. 174. 562. 49/629. 636.
 Roos met wederom te krijgen 131/458.
 Roosen olie te maecten 41/177. 68/268.
 Roosen Sproop 104/388.
 Roos door gebroken 62/246. 150/511.
 Roosen honich te maecten 69/271.
 Roosemareyns olie te maken 186/607.
 Roosemareyns krachten 59/229.
 Root mellsoen 167/535.
 Ruydicheyt upt te doen slaen 113/413.
 Ruytsalf 87/331. 154/595.
 Rijdenbe wozmen 27/108.

S.

Schaeps krankheyt 47/196.
 Scheurmout 25/96. 125/445. 165/541. 174/561.
 Scheurbuck in't lijf of beenen 125/445.
 Serpentes te verdyjben 59. 231.
 Sijdt suchl 78/304.
 Syden pijn 14/28. 22/80.
 Sinne loos 8/14. 32/131.
 Slaepdranc 6/10. 18/55. 22/77.
 Snof te verdyjben 8/56.
 Spaense pocken 35/135.
 Spouwen ofte overgeven 50/233.
 Spracck verloozen wederom te krijgen 75/294.
 Spracck verloozen in den sacht 4/3.
 Steen 10/20. 53/212. 71/481. 80/314. 82/322. 128/454. 185/
 601. 287/608.
 Steen ofte lenden pijn 95/355.
 Stoelganck 40/170. 47/193. 55/220. 162/533. 163/535. 167/
 544. 174/563. 187/609.
 Stoelganck door jonge kinderen 68/164. 104/386.
 Suppen te verdyjben 43/184.
 Swanger Vrouwen schadelijcke spijs 101/379.
 Swanger barendie Vrouwen gheboorte te boozderen 91/343.
 105/383.
 Swanger Vrouwen haer dranc 97/367.
 Swanger Vrouwen die de pest krijgen 47/192.
 Sweeren door doen gaen 24/93.
 Sweerende bozsten 66/217. 80/312. 89/336. 112/411.

Sweeringen

Register.

Sweerigen ende sweerende hoesten 66/257. 155/517.
 Sweeten te maecten 43/182.
 Sweet verdyjben 59/235.
 Swymelingh des hoests 92/346 110/401. 139/477. 479.

T.

T Acken 76/299.
 Tant ofte tantbleesch 11/20.
 Tant upt te doen ballen 77/303.
 Tandem wit te maecten 11/21. 21/72.
 Tantpijn 20/68. 25/99. 31/124. 60/238. 77/302. 82/321. 87/330.
 164/536.
 Tandem die hol spjn 11/22.
 Tantscheuten 21/70.
 Tant uptballen sonder trecken 21/73.
 Tant verrot upt doen ballen 21/74. 77/303.
 Tantswozm 21/71.
 Tap in den hals 193/631.
 Testiculi febricitantes 18.53.
 Teeringe 49/204. 192/628.
 Tonge geroert 39/167.
 Tongensplytinge 26/103.

V.

V Allende siechte 14/35. 138/474. 169/549.
 Varen te kennen 114/516.
 Verckens krankheyt 188/612.
 Vergift 15/41.
 Versekinge der swanger Vrouwen 122/381.
 Verwont 152/512.
 Vingeren die sweeren of rupdich spjn 70/276.
 Voetstanc te verdyjben 189/615.
 Voetquettinge 59/232.
 Voeten gestwollen 36/146.
 Voetbadt hoort water 84/324.
 Vrouwen sweerende hoesten 37/288. 155/518. 179/580.
 Vrouwen hoest 183/592.
 Vrouwen vruchtmoeder verloten 11/404.
 Vrouwen gebreken 180/581.
 Vrouwen lichten arbeet te maecten 16/44. 106/392. 107/393.
 180/584.

Vrouwen

Register.

- D**zoutwen veel melck te doen krijgen 106/391.
Dzoutwen pijn in't lijf 26/102.
Dzoutwen te reynigen van de naegeboozte 16/45.
Dzoutwen tijdt 181/585.
Drychtbaer Dzoutwen is kennen 139/614.
Dupl vleesch 23/85.
Dper upt de wonden te verdyjven 89/339. 122/440. 186/606.
49/625. 49/632.
Dper of geswil in een Wonde 68/265. 267.

W.

- W**Antlups 29/118.
Water 11/23. 55/221. 158/524.
Water dat seer heet 46/191.
Water of repis te maecten 17/50. 139/478. 185/600. 49/627.
Water in te houden 17/51.
Water dooz stoelganck te purgeren 26/297.
Waterfucht 6/9.
Waterfuchte tecken of men hem oock helpen kan 85/326.
Waterfuchtighe hoe haer die in eeren ende dzincken dzaghen
sullen 85/325.
Wennen 48/201. 120/432.
Webel in't koezen 81/318. 187/611.
Wijn azijn metter haest te maken 189/616.
Wilt byer 33/134. 37/153. 82/319.
Winden of quaet Compas 137/470.
Winden steecten ofte pijn 163/534.
Wonden die beresch sijn 112/409.
Wonden die stincken 28/111.
Wonden olie 149/509.
Wonden dzanc 94/354. 169/551.
Wonden dzanc booz allerley wonden 51/206. 113/416.
Wonden die in eeren 28/110.
Wonden dzanc booz menschen ende beesten 109/400.
Wonden salf 91/345. 94/353. 95/359.
Wonden te besien of het leven ofte doot daer mede berniengh
is 19/60.
Wonden bewaren datse niet en sweeren 9/18. 89/337.
Wonden die gesneden sijn 49/622.
Wonden die gesteken sijn 28/112.
Wonde die geschoten is 170/552.
Wonden 't sweeren verboden 3/18.

1417486

Register.

Wonden te doen blyghen / loot ofte splinter upt te doen gaff
78/307.

Wonden te reynigen 79/311.

Wonden hoeft te heelen 19/62.

Wonden te bryech toe geheelt 47/194.

Wonden wyder te maken 89/338.

Wonden doen trecken 112/410.

Wonden / Seeren / Drouwen bysten die open sijn 109/399.

Worm in't aengesicht 71/279.

Worm in beenen ofte armen 69/272. 164/538.

Worm in de oogen 7/13.

Wormen in het lichaem 40/169. 62/243. 74/292. 145/496.

Wzatten 81/316.

Eynde des Registers.

